

Lukáš Nevrkla

Diplomová práce

**První britská žádost o vstup do EHS a její odraz v britském tisku
(1961-1963): Příspěvek k dějinám Velké Británie ve 20. století**

**The First British Application to the EEC and it's Reflection in the British Press:
Contribution to History of Great Britain in 20th Century**

**Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav světových dějin
Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.**

Praha, 2011

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a za
použití níže uvedených pramenů a literatury.

Praha, 22. 7. 2011

Úvod	1
1.1. Podání první britské žádosti o členství v EHS	4
1.2. <i>Britain, not Europe</i>: Model britského pravicového euroskepticismu	9
1.3. Britská žádost o vstup do EHS a její reflexe v labouristické straně	13
1.4. Otázka <i>Common Market</i> na labouristické konferenci v Blackpoolu	16
1.5. Labour Party a „evropská otázka“ v kontextu vývoje labouristické vnitřní politiky	19
1.6. <i>Not With Europe</i>: Model britského levicového euroskepticismu	23
2.0. Britská Liberální strana a evropská integrace mezi lety 1961 a 1963.....	26
2.1. Liberální strana a první britská žádost o vstup do EHS.....	26
2.2. Britská liberální strana a koncepce sjednocené Evropy	32
2.3. „<i>Liberal Spring</i>“	35
2.4. Liberální strana a vypuknutí bruselské krize	40
3.0. <i>Grand Designs</i> a politizace evropské debaty v období od jednání v Birch Grove (listopad 1961) do Chateau de Champs (červen 1962).....	43
3.1. Politizace veřejné debaty o „evropské otázce“ ve Velké Británii v období od listopadu 1961 do června 1962.....	43
3.2. <i>Common Market</i> v kontextu bezpečnostních vztahů v západní alianci na přelomu let 1961 a 1962.....	48
3.3. Britsko-francouzská vojenská spolupráce na přelomu let 1961-1962 a její reflexe v britském tisku	52
3.4. Britský tisk a formování veřejné debaty o členství v EHS v kontextu mezinárodních a bezpečnostních vztahů	68
4.0. Bruselská jednání na přelomu: První krize jednání o vstupu Velké Británie do EHS a vývoj evropské otázky v britském veřejném mínění v druhé polovině roku 1962.....	72
4.1. Velká Británie a Šestka v létě 1962	72
4.3. Labour Party a otázka EHS na stranické konferenci v Brightonu (2.-5. 10. 1962)	85

4.4. Otázka britského členství v EHS a stranická konference Konzervativní strany v Llandudno (10.-13. 10. 1962).....	88
4.5. Evropská debata ve Velké Británii po vypuknutí Karibské krize	92
5.0. Bruselská krize a její reflexe v britském tisku.....	97
5.1. Velká Británie na počátku roku 1963	97
5.2. Otázka vstupu Velké Británie do EHS v kontextu britské regionální politiky a fenoménu nezaměstnanosti	99
5.3. Zahraničněpolitická situace Velké Británie na počátku roku 1963 a tzv. „Vassalova aféra“	103
5.4. Britský tisk v předvečer obnovení bruselských jednání (1.-14. ledna 1963)	106
5.5. De Gaullova tisková konference z 14. ledna 1963 a její ohlas v britském tisku	109
5.6. Britský tisk v prvních dnech bruselské krize	114
5.7. Hlavní témata britského veřejného života v druhé polovině ledna 1963.....	120
5.8. Kolaps bruselských jednání a jeho ohlas v britském tisku (29.1-1.2 1963)	124
5.8. Velká Británie po ukončení bruselské krize.....	131
Závěr	139
The First British Application to the EEC and it's Reflection in the British Press: Contribution to History of Great Britain in 20th Century: Summary.....	142
Seznam pramenů a literatury	143

Úvod

V červenci 1961 vyvrcholily ve Velké Británii dlouhé měsíce debat o poměru ostrovního království k Evropskému hospodářskému společenství. Výsledkem bylo podání žádosti o jeho přijetí do *Common Market*, jak bylo EHS v Británii tradičně přezdíváno. Až do ledna 1963, kdy naděje britského vyjednávacího týmu vedeného budoucím předsedou vlády Edwardem Heathem ukončilo resolutní ne francouzského prezidenta Charlese de Gaulla, probíhala v Británii stupňující se veřejná diskuze o poměru Spojeného království k sjednocující se Evropě. Vývoj této veřejné diskuze a analýza faktorů, které ji formovaly, představují hlavní téma této diplomové práce.

Její první část se zaměřuje na bezprostřední ohlas, kterému se rozhodnutí Macmillanova kabinetu v britské veřejnosti dostalo a podává nástin dopadu tohoto politického kroku na směřování politik dvou, hlavních britských politických stran, Konzervativní strany a Labour Party. Dále na modelových příkladech tří konkrétních exemplářů pamfletistické tvorby srovnává novou podobu britského proevropského sentimentu uvnitř Konzervativní strany s jeho euroskeptickými odpůrci jak z pravicové tak z levicové části politického spektra.

Druhý tematický blok se soustředí na problematiku evropských postojů britské Liberální strany v období od podání žádosti a následného stranického sjezdu v Edinburgu v září 1961 až po průběh a vyvrcholení bruselské krize na přelomu ledna a února 1963.

V pozornosti třetí kapitoly se nachází otázka potenciálního britského členství v EHS v kontextu britské bezpečnostní politiky a britsko-francouzské vojenské spolupráce. Do popředí zde taktéž vystupují vrcholná státnická setkání Harolda Macmillana a Charlese de Gaulla v Birch Grove a v Chateau de Champs a jejich reflexe britským veřejným míněním.

Čtvrtá a pátá kapitola potom podávají rozbor vývoje „evropské otázky“ na britské politické scéně a v britské veřejnosti v období mezi prvními vážnými krizemi přístupových jednání v létě 1962 a přelomem září a října téhož roku. Vzhledem k tomu, že během těchto dvou měsíců se v Británii uskutečnily jak tradiční

výroční konference všech hlavních politických stran tak konference hlav států Britského společenství národů, je právě podzim roku 1962 pro vývoj britských postojů k EHS jedním z klíčových období.

Poslední, pátá tematická část nastiňuje průběh tzv. bruselské krize, která vypukla poté, co Francie v lednu 1963 svým právem veta jednání s britskou delegací definitivně přerušila. Otázka britského zájmu vstoupit do EHS je v tomto případě představena v souvislosti s několika dalšími, zásadními tématy, v jejichž kontextu bruselská krize probíhala a jež se v britských médiích a v britské veřejnosti podílela na utváření pro i protievropských nálad a postojů. Mezi nejzásadnější z nich patří například tzv. Vassalův případ, kampaň proti nezaměstnanosti či úmrtí předsedy labouristů Hugh Gaitskella.

K danému tématu je dostupné poměrně rozsáhlé množství odborné literatury. Mezi stěžejní patří díla Alana Millwarda *The European Rescue of the Nation State* a *The Rise and Fall of National Strategy* a Pierse Ludlowa například *Dealing With Britain: the Six and the UK application to EEC*. Při výkladu bruselské krize nelze opominout ani práci O. Bangeho *The EEC Crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*. Pro studium britské veřejné debaty na téma EHS jsou zásadní sborníky *Britain for and against Europe: British Politics & the Question of European* editovaný Davidem Bakerem a *Britain's Failure to Enter the European Community 1961-1963* uspořádaný G. Wilkesem. Pro uvedení do problematiky vývoje ve Velké Británii v 60. letech je nezasupitelná práce D. Sandbrooka *Never Hat it So Good: A History of Britain From Suez to the Beatles*. Nesmírně přínosné jsou však také publikace J. Tratta a W. Kaisera a mnoha dalších autorů. Mimo odbornou literaturu soudobou si stále uchovávají hodnotu také starší díla Miriam Camps či Roberta Liebera. Unikátní výpovědní hodnota zůstává i nadále obsažena v literatuře primární povahy. V případě britského přístupu k evropské integraci můžeme zmínit mimo jiné práce Anthony Sampsona například *Anatomy of Britain* či *General Says No* Nory Beloff.

Práce je založena především na analýze denního tisku, časopisecké produkce a pamfletistické tvorby z let 1961-1963, které doplňuje mimo jiné edice debat britské Dolní sněmovny *British Parliamentary Papers*. Jako hlavní zdroje byla využita periodika *The Times*, *The Scotsman*, *The Guardian* a *The Observer*. Pravicové listy

zastupuje především *The Daily Express*, patřící Beaverbrookovu koncernu. Naopak „levicový bulvár“ zastupuje *The Daily Mail*. Britský komunistický tisk reprezentuje *The Daily Worker*. Zajímavým příkladem ke studiu představuje rovněž *The Daily Herald*, který se v tomto období cíleně profiloval jako proevropský liberálně-levicový deník. Z nepřeberného množství britského regionálního tisku byly vybrány *The Evening Chronicle* a *The Newcastle Journal* vydávané v Newcastlu upon Tyne, doplněné o nekompletní edici studentského listu univerzity v Newcastlu *Newcastle Courier*. V některých případech byly u výše zmíněných periodik ke studiu využity jejich skotské edice, které se však ve studovaném období odlišovaly od hlavních londýnských řad pouze minimálně.

Základ prostudovaných materiálů časopisecké povahy tvoří trojice nejvýznamnějších magazínů *Economist*, *New Statesman* a *Spectator*. Ty doplňuje oficiální časopis Liberální strany *Liberal News*, pro-americký *Encounter* či oficiální magazín BBC *Listener*. Nepominutelnou součástí této skupiny pramenů k novodobým dějinám tvoří také britské satirické magazíny, především *Punch* či *Private Eye*.

Z velmi rozsáhlé pamfletistické tvorby práce využívá zejména dílo Williama Picklese *Not With Europe*, sborník *Britain, not Europe*, publikovaný *Anti-Common Market League*, a proevropsky orientovaný pamflet Harolda Macmillana *Britain, Commonwealth and Europe*.¹

¹ Přehled dějin britského tisku v letech 1961-1963 a údajů nezbytných pro jeho metodologicky správnou historickou kritiku je dostupný například v SEYMOUR-URE, C., *The British Press and Broadcasting since 1945*, Oxford: Blackwell, 1991.

1.0. První britská žádost o vstup do EHS a její reflexe v britském tisku

1.1. Podání první britské žádosti o členství v EHS

Dne 31. července 1961 po náročných jednáních se členy kabinetu a představiteli nejvýznamnějších zemí Commonwealthu oznámil britský ministerský předseda Harold Macmillan, jehož image edwardovského gentlemana, přezdívka „*Supermac*“ a společné fotografie s J. F. Kennedym ze sluncem zalitých Bahamských ostrovů vstoupily do britského historického povědomí jako významná součást, toho, co pro ni znamenala raná šedesátá léta, úmysl vlády ucházet se o členství v Evropském hospodářském společenství, či v „*Common Market*“ nebo „*the Six*“, jak bylo EHS v Británii běžně přezdíváno. „Jedná se jak o politické tak hospodářské téma. Ačkoli se Římská smlouva zabývá hospodářskými záležitostmi, má důležitý politický cíl, jmenovitě, podporovat jednotu a stabilitu v Evropě, což je nezbytný faktor v boji za svobodu a pokrok po celém světě. V dnešním moderním světě tendence k vzniku společně jednajících větších uskupení národů vede k větší jednotě, čímž nám přidává na síle v boji za svobodu. Věřím, že je jak naší povinností tak zájmem přispět k této síle skrze zajištění co nejtěsnější jednoty v Evropě.“²

Důvody, které britského ministerského předsedu k tomuto přelomovému rozhodnutí vedly, později Macmillan specifikoval v pamfletu nazvaném *Britain, the Commonwealth and Europe* sepsaném na konci roku 1962 v reakci na výsledek konference předsedů vlád Britského společenství národů, která v Londýně proběhla v září téhož roku. „Musíme vzít v úvahu stav věcí v podobě, kterou má dnes a bude mít i zítra, a ne kterou měl v podmínkách zmizelé minulosti. Zůstávají pouze dva národní celky které se mohou právem nazývat světovou velmocí, jmenovitě Spojené státy a sovětské Rusko. K nim se možná brzy připojí, co Napoleon nazýval „spící čínský obr“, kombinace její rychle se násobící populace a obrovských přírodních zdrojů musí být stále více uznány jako mohutná síla ve světovém dění. Rozdělená Evropa by neměla žádnou šanci soupeřit s tak obrovskými koncentracemi moci. Ale v tomto novém evropském společenství, které spojuje lidské zdroje, nerostné suroviny

² *Parliamentary Papers*, 1961, Vol. 645, s. 928.

a inovační potenciál některých z nejvyspělejších zemí na světě, se vyvíjí nová organizace, která si může se zmíněnými světovými velmocemi hledět zpřímá do očí.“³

V uvažování Harolda Macmillana představoval vstup do EHS krok, kterým měla být posílena upadající mezinárodní pozice Velké Británie, a to jak díky tomu, že bude moci vystupovat jako prostředník mezi ekonomikami zemí Commonwealthu a Evropy tak proto, že se jí tím podaří udržet si úzký vztah ke Spojeným státům americkým.⁴

Příslušnost k jednotnému evropskému trhu měla pomoci také stagnující britské ekonomice. Macmillan upozorňoval, že, zatímco v Británii vzrostlo hospodářství od konce druhé světové války zhruba o pětinu svého objemu, nabylo v členských zemích EHS již o celou polovinu. Přestože byl podle jeho mínění masivní hospodářský růst v Evropě výsledkem především poválečné rekonstrukce a přílivu amerických financí, představovalo i sjednocování evropských ekonomik významný stimul pro jeho dynamiku. *Common Market* byl podle Macmillanova pamfletu dynamicky rostoucím subjektem, který bude mít pro britské hospodářství, jež v příštích letech čeká neodvratitelná transformace, větší potenciál než rozvolňující se se pouta zemí Britského společenství národů.⁵ Podle statistik navíc britský export do EHS rostl mnohem rychleji než dovoz z těchto zemí. Zdálo se tedy, že členství v jednotném trhu by mohlo být odpovědí i na přetrvávající problémy s britskou platební bilancí, které již od konce druhé světové války ohrožovaly celou šterlinkovou zónu.⁶

Vývoj v Commonwealthu se tedy podle Macmillana ubíral opačným směrem než v Evropě. Třebaže šterlinková zóna stále fungovala jako jisté pojítko, Commonwealth, jehož členské státy si již delší dobu budovaly vlastní průmyslovou základnu, již nenávratně pozbyl charakteru dřívějšího impéria a přestal být jednotnou ekonomickou jednotkou. Ani britský trh již nemohl působit jako dostatečná integrační síla, neboť rapidně ztrácel kapacitu pro pohlcování dostačující části produkce členů Britského společenství národů.⁷ Význam Commonwealthu, „flexibilního uskupení“

³ Macmillan, H., *Britain, Commonwealth and Europe*, London: Britain in Europe, 2001, s. 5.

⁴ Tamtéž, s. 8.

⁵ Tamtéž, s. 8.

⁶ Tamtéž, s. 9.

⁷ Tamtéž, s. 11.

nezávislých států, nyní podle Macmillana spočíval především v jeho rozmanitosti.⁸ „Commonwealth neobsahuje žádná formální pouta a závazky. Jeho síla spočívá v diverzitě celosvětového rozměru a schopnosti přivést k sobě ve společném postoji k velkým mezinárodním problémům naší doby tak mnoho odlišných ras a vyznání.“⁹

Rozhodnutí o podání žádosti o vstup do EHS vyvolalo na britské veřejné scéně celou škálu reakcí. Vzhledem k tomu, že většina průmyslu i odborových a profesních organizací vyčkávala s vydáním závaznějšího stanoviska až na zveřejnění podrobnějších informací, které bylo možné očekávat až od podzimního zasedání Rady ministrů EHS a vlastního zahájení vstupních rozhovorů, převládal v britském tisku povětšinou pozitivní tón. Snahu vlády zprvu neodmítaly ani subjekty, které v průběhu jednání přešly vůči vstupu do Společného trhu do otevřené opozice. Jednalo se například NFU (*National Farmers' Union*), jejíž prvotní stanovisko, přestože bylo skeptické, členství v *Common Market* principiálně neodmítalo. NFU však i v případě přijetí Británie do EHS očekávala velmi pozvolnou „harmonizaci cílů“ zemědělských politik zúčastněných států a trvala na tom, aby jednání přinesla širší dohodu reflektující také zájmy britských zemědělců na trzích ESVO. „V novém zřízení by nicméně měla této zemi zůstat možnost volně spravovat zemědělský a zahradnický systém, který byl utvořen, tak aby se co nejlépe shodoval s ekonomickými podmínkami v ní a zejména s jejími obchodními vztahy s Commonwealthem.“¹⁰ Z prohlášení NFU tedy již vysvítaly také rozpory svědčící o zkreslených představách o fungování a vývojových trendech v EHS, které se později v plné míře projeví v průběhu vyjednávání.

Odlišné reakce vzbudila snaha britské vlády také u jejích nejbližších zahraničních partnerů. Na rozdíl od pozitivních ohlasů ze Spojených států a ze SRN ji státy Commonwealthu hodnotily zdrženlivě. Přestože rozhodnutí britského kabinetu předcházela série jednání s představiteli klíčových členů Britského společenství národů, zapůsobila například v Kanadě a v Austrálii finální realizace Macmillanova záměru poněkud překvapivě.¹¹

⁸ Tamtéž, s. 4.

⁹ Tamtéž, s. 4.

¹⁰ *The Times*, 1. 8. 1961, s. 8.

¹¹ Tamtéž, s. 8.

Rozpačité přijetí britské snahy o dosažení členství v EHS představiteli zemí Commonwealthu se projevilo také na domácí britské domácí scéně, kde se zastánci orientace na spolupráci s Britským společenstvím národů proti nové iniciativě Macmillanova kabinetu postavili. Z řad těchto kritiků byla ve spolupráci s některými lobbyistickými skupinami zastupujícími v Británii zájmy průmyslu Austrálie, Kanady ale i jiných států Commonwealthu, na konci září 1961 v sálu radnice londýnského obvodu Kensington ustavena *Anti-Common Market League*, nejvýznamnější z euroskeptických uskupení v tomto období, která okamžitě za podpory konzervativních *backbenchers* a tiskového koncernu lorda Beaverbrooka zahájila proti členství Británie v EHS propagační kampaň.¹²

Část britské pravice, která členství Británie v EHS odmítala, nechápala nový směr zahraniční a obchodní politiky jako obrat k pro-evropské orientaci. Pojíkala ho spíše jako výsledek „federalistických tlaků“, které se v tomto politickém proudu začaly v Británii prosazovat od úspěšného začátku realizace projektu jednotného evropského trhu.¹³ Tento trend se podle hodnocení „tradicionalisticky“ orientovaných intelektuálů a konzervativních politiků, jakým byl například Hugh Corbet nebo Robert Gascoyne-Cecil, lord Salisbury, týkal nejen nově zakládaných organizací ale částečně i existujících a dobře zavedených uskupení, mezi něž patřila například *European Atlantic Group* či Evropské hnutí (*European Movement*) založené Winstonem Churchillem již v době Haagského kongresu.¹⁴ Mezi organizace, které formou podpory britského členství v EHS propagovaly federalistickou koncepci jednotné Evropy, řadili euroskeptičtí pamfletisté například také *Federal Union*, hnutí založené již v roce 1938, jež se podílelo mimo jiné na propagaci válečného projektu britsko-francouzské unie a mezi jehož členy patřili například Roy Jenkins či konzervativní politik Peter Kirk.¹⁵ Seznam proevropsky orientovaných organizací, který připravil právě Hugh Corbet jako součást pamfletu *Britain, Not Europe*, obsahoval dále organizaci *Britain in Europe*, *The Federal Trust for Education and Research* a hlavní z proevropsky orientovaných lobbyistických skupin z období let

¹² *The Times*, 27. 9. 1961, s. 8; *Britain, not Europe*, Corbet, H., ed., London: *Anti-Common Market League*, 1962, s. 40-44; Pro přehled a podrobnosti o ostatních lobbyistických skupinách vedoucích kampaň jak pro tak proti členství Velké Británie v EHS viz. Lieber, R., *British Politics and European Unity*, Berkeley: UCP, 1970.

¹³ *Britain, not Europe*, Corbet, H., ed., London: *Anti-Common Market League*, 1962, s. 20.

¹⁴ Tamtéž, s. 20.

¹⁵ Tamtéž, s. 23.

1961-1963 *Common Market Campaign*, jíž předsedal lord Gladwyn.¹⁶ Pro chápání konzervativních odpůrce britské participace na projektu Společného trhu bylo typické, že jako přirozené stoupence myšlenky Británie v EHS zařazovali mezi tato uskupení také *All-Party Group of World Governance* spolek převážně levicových poslanců britského parlamentu založený v roce 1947, který však vůči EHS udržoval neutrální postoj a někteří jeho členové jako například Clement Attlee či Arthur Henderson s komplikováním bruselských začínání členství v EHS odmítat a dokonce proti němu aktivně vystupovali.¹⁷

¹⁶ Tamtéž, s. 22.

¹⁷ Tamtéž, s. 22.

1.2. *Britain, not Europe*: Model britského pravicového euroskepticismu

Názory britských pravicově smýšlejících euroskeptiků velmi dobře vystihuje například pamflet *Britain, not Europe*, který pro *Anti-Common Market League* editoval R. Hugh Corbet.¹⁸ Jednalo se o sbírku článků zaměřených proti Společnému trhu, mezi jejichž autory se řadili například konzervativní poslanci Robin Turton, Peter Walker či Derek Walker Smith. Pro ně představovalo členství v Společném trhu jednoznačné snížení statusu Velké Británie a ránu pro její prestiž. „Pokud Británie vstoupí do EHS její pozice ve vztahu ke kontinentu se rychle přiblíží postavení dnešního Severního Irska vůči Anglii.“¹⁹ Degradována na úroveň „jednoho ze států Austrálie“ měla Británie ztratit výsadní vliv na Západě a ve Spojených státech, přijít o suverenitu a formou harmonizace legislativy být donucena k revizi tak důležitých zákonů jako *Agriculture Act* či *Aliens Act*.²⁰

EHS představovalo pro euroskepticismus na pravici konzervativní strany především politický projekt, jehož hlavním cílem byla politická unie Evropy a vytvoření velkého, autarkního trhu. Ztotožnění se s tímto cílem, stanoveným Římskými smlouvami, musel obsahovat i text britské žádosti adresované Radě ministrů EHS. To vyvolávalo v paměti patrioticky smýšlející, britské společnosti a jejich tradičních konzervativních elit řadu negativních vzpomínek, jež sahaly až do doby druhé světové války, do doby: „Jen asi před deseti lety, kdy jsme bojovali o naši holou existenci proti dvěma nejlidnatějším národům Společného trhu a kdy si Francie nad námi oficiálně umyla ruce a nechala nás osudu, a kdy dokonce i Spojené státy stály v postraní...“²¹

Mimo tématu druhé světové války komentovaly skupiny euroskeptických konzervativních politiků často také jednání a politické názory členů Macmillanova kabinetu z 30. a 40. let 20. století. Mezi terči kritiky figurovala mimo jiné i práce ministra letectví a později obrany Petera Thorneycrofta „Plán pro Evropu“, o níž autor ve zmíněném pamfletu psal přímo jako o „*Mein Kampf like*“ a hodnotil ji slovy: „Žádná vláda závislá na demokratickém hlasování nemůže dopředu souhlasit

¹⁸ *Britain, not Europe*, Corbet, H., ed., London: Anti-Common Market League, 1962.

¹⁹ Tamtéž, s. 55.

²⁰ Tamtéž, s. 14.

²¹ Tamtéž, s. 10.

s oběťmi, které jakýkoliv odpovídající plán musí nutně obsahovat. Lidé musí být vedení zvolna a nevědomky k opuštění jejich tradiční hospodářské obrany.“²²

Přestože tyto skupiny odpůrců britského členství v EHS kritizovaly Macmillanův kabinet za ohrožování tzv. *special relationship* Londýna s Washingtonem, byl jejich postoj k Spojeným státům americkým spíše negativní. Panovalo v nich přesvědčení, že americká podpora britského vstupu do Společného trhu je pouze součástí snahy Kennedyho administrativy o eliminaci Velké Británie jako nezávislé velmoci.²³ Pravice uvnitř Konzervativní strany také tvrdila, že vstup Británie do „kakofonie Spojených států evropských“, jak zde EHS parafrázoval například Derek. W. Smith, umožní Spojeným státům jak prosadit v Commonwealthu vlastní ekonomický vliv tak zvýšit tlak na odchod Kanady a její začlenění do Organizace amerických států.²⁴

Problematika Britského společenství národů byla pro tuto část britského politického spektra a britské veřejnosti klíčová. Dokládají to například slova A. J. Robinsona, autora příspěvku s názvem „Commonwealth v sázce“. „Velmi doufám, že bude možné uzavřít určitou formu uspokojivé asociace s Evropským společenstvím, ale na svobodném a nezávislém základě a v plné shodě s našimi krajany Brity v dominiích v zámoří, jejichž zájmy musí stát na prvním místě.“²⁵ „Pro nás, domov je Commonwealth.“²⁶ Pro alternativu Commonwealthu podle nich svědčila nejen nepřijatelnost konečného cíle evropské integrace, tedy politická unie, ale také rozvoj ekonomických a obchodních vztahů s jeho členskými státy. Konzervativní odpůrci EHS například kritizovali média za nedostatek zájmu o výsledky konference ministrů financí Commonwealthu v Accře, jež se uskutečnila v roce 1961. Předkládali veřejnosti také vlastní statistiky, které odmítaly prezentaci zastánců členství v *Common Market*, podle jejichž údajů a studií obchod s Commonwealthem stagnoval a dynamikou rozvoji obchodní výměny s státy v Evropě se nemohl rovnat. Peter Walker naopak vyzýval k výzkumu a přehodnocení investičního potenciálu, který by pro britské průmyslníky v Commonwealthu přetrvával, k zintenzivnění spolupráce

²² Tamtéž, s. 25.

²³ *The Scottish Daily Express*, 8. 12. 1962, s. 8.

²⁴ *Britain, not Europe*, Corbet, H., ed., London: Anti-Common Market League, 1962, s. 19.

²⁵ Tamtéž, s. 30-32.

²⁶ Tamtéž, s. 30-32.

v oblastí jaderné energetiky a přípravě nové obchodní kampaně podobné „*Buy British*“, již spustila *Empire Marketing Board* v průběhu velké hospodářské krize.²⁷

Ekonomická kritika britského ucházení se o členství ve Společném trhu se soustředila také na vysoká cla uvalená Společenstvím na zemědělský dovoz. Bylo zřejmé, že jeho zavedení na komodity, které byly dosud dováženy volně ze zemí Commonwealthu, se odrazí na ceně potravin v britských obchodech. Otázka však byla, jak výrazně. V příspěvku do *Britain not Europe* vyčíslil například Robin Williams „cenu za členství“ pro britské domácnosti na astronomické 2.7 miliardy liber.²⁸ Hlavní cíl zavedení zemědělských cel bylo podle dalšího příspěvku zabývajícího se zemědělstvím, jehož autorem byl tentokrát Robina Turton, zrychlit modernizaci venkova a zemědělství. Turton varoval před tím, že cílem Evropské komise bylo již od ledna 1961 *de facto* zlikvidovat malé farmáře, jejichž rozměr půdy nepřesahoval dvacet akrů. Těch bylo, podle připojených statistik, v EHS na osm milionů. V Británii to mělo znamenat likvidaci sto padesáti tisíc drobných rolníků, kteří podle Turtona tvořili „páteř“ života na britském venkově.²⁹ Tak výrazný zásah do struktury britské společnosti byl pro většinu Britů nepřijatelný, a to tím více, že peníze zaplacené spotřebiteli ve Velké Británii by vzhledem k struktuře zemědělského sektoru a podobě systému dotací skončily z větší části v rukou farmářů na kontinentu.³⁰

Populismus britských pravicově smýšlejících euroskeptiků však necílil jen na tradiční elity či drobné zemědělce. Obracel se také na část patrioticky až nacionalisticky smýšlející a nyní značně znepokojených britských *working classes*. Využíval při tom například obav chudších vrstev britské společnosti z masového přistěhovalectví z Itálie a severní Francie, které by mohlo zhoršit již tak nepříliš povzbudivý výhled vývoje nezaměstnanosti ostrovní ekonomiky. Reflektoval také znepokojení mnoha členů britských odborových organizací, pro něž by delegování pravomocí z britských na evropské instituce znamenalo nezanedbatelnou ztrátu vlivu. Otevření britské ekonomiky konkurenci z EHS by podle autora příslušného příspěvku

²⁷ Tamtéž, s. 41-49.

²⁸ Tamtéž, s. 67-70.

²⁹ Tamtéž, s. 63-65.

³⁰ Tamtéž, s. 67.

neznamenal nic jiného než konec „gentlemanských metod“ a jejich nahrazení evropskými kartely.³¹

³¹ Tamtéž, s. 61-62.

1.3. Britská žádost o vstup do EHS a její reflexe v labouristické straně

První reakce na oficiální podání žádosti ze strany labouristických politiků byly spíše vyhybavé. Stále totiž zůstávalo mnohé nevyjasněno. „Předseda vlády se vyjádřil naprosto jasně, že to, co je nyní navrhováno, není žádné rozhodnutí o vstupu do EHS, ale zahájení jednání o vytvoření podmínek, za nichž bychom vstoupit mohli.“³² Jak v Dolní sněmovně upozorňoval například předseda labouristů Hugh Gaitskell, britská žádost bude formálně posouzena až na nejbližším zasedání Rady ministrů EHS, jež bylo naplánováno na konec září 1961, a samotná jednání tedy nezačnou dříve než v říjnu tohoto roku.³³ Podle Gaitskellova mínění měla být tato doba využita především k tomu, aby se do formy i obsahu budoucích jednání dostatečně promítly zájmy zemí Commonwealthu a členů ESVO, vůči nimž měla britská vláda v tomto ohledu významné závazky. Hlavním z Gaitskellových požadavků bylo svolání konference předsedů vlád Britského společenství národů, po které již delší dobu volali nejen labouristé ale i mnozí konzervativci. Macmillan se této variantě naopak pokoušel se vší rozhodností vyhnout a nahradil ji tzv. *Commonwealth tour*, sérií zahraničních cest klíčových ministrů jeho kabinetu, kteří byli do přidělených destinací hromadně vysláni koncem června 1962.³⁴ Toto řešení však opozici nedostačovalo, a ta tedy na požadavku svolání vrcholného orgánu Commonwealthu, jež by problém britského členství v EHS projednal a případně s ním vyslovil formální souhlas, i nadále trvala.³⁵

Vystoupení Hugh Gaitskella však nepředstavovala vůči nové snaze britské vlády zásadní opozici a v průběhu debaty, která v Dolní sněmovně na toto téma následovala 2. a 3. srpna 1961, zaujala většina Labour Party vyčkávací postoj, který pro ni zůstal příznačný až do podzimu následujícího roku. Harold Wilson, budoucí předseda Labour Party a Macmillanův nástupce na postu předsedy vlády, shrnul postoj svých kolegů slovy: „Nejsme proti rozhodnutí vlády, zahájit jednání s cílem dohodnout podmínky, za nichž by Británie mohla vstoupit do EHS, ale vyhrazujeme

³²*The Parliamentary Debates*, 1962, Vol. 645, s. 933.

³³*The Parliamentary Debates*, 1962, Vol. 645, s. 933.

³⁴*The Times*, 17. 6. 1961, s. 10.

³⁵*The Times*, 1. 8. 1961, s. 10.

si právo se k tomuto rozhodnutí ještě vyjádřit, což bude možno až poté, co se vláda vrátí do této sněmovny z ukončených jednání.“³⁶

Wilsonův projev, přednesený v Dolní sněmovně v druhý den parlamentní debaty, byl však vůči členství v EHS již značně skeptičtější a obsahoval základní rysy argumentů, které Labour Party přivedly na konferenci v Brightonu roku 1962 v otázce *Common Market* k přijetí jasně odmítavého stanoviska.³⁷ Ten byl v létě 1961 již jasně patrný například v prohlášeních bývalého předsedy vlády Clementa Attleeho, kterého zamýšlený projev přivedl k tomu, aby vůbec při této příležitosti vůbec poprvé od odchodu do penze v roce 1955 navštívil stranické zasedání. „My jsme opozice a měli bychom přijímat pouze odpovědnost opozici příslušející... Není třeba kopat si hrob. Macmillan se může přetrhnout, aby si vykopal svůj.“³⁸

Kritické hlasy opozice posilovala také řada nekompromisních prohlášení, která na adresu Velké Británie dlouhodobě přicházela z Elysejského paláce. Mnozí labourističtí poslanci, mezi nimi i budoucí ministr obrany Denis Healey, na jejich základě dokonce vážně pochybovali, zda je vstup do EHS vůbec reálně uskutečnitelný.³⁹

Při hlasování o podpoře vlády v otázce vstupu do EHS, které následovalo po skončení této parlamentní debaty, se většina labouristických poslanců zdržela hlasování a příslušný návrh prošel Dolní sněmovnou většinou 308 hlasů. Řada labouristických poslanců, včetně Hugh Gaitskella, George Browna a Harolda Wilsona, se však připojila k volání po kritickém dodatku k tomuto vládnímu návrhu, který by upozorňoval mimo jiné na nevýhodnou výchozí pozici v jednáních, danou špatnou ekonomickou situací, a na nutnost podmínit definitivní rozhodnutí o vstupu do EHS souhlasem britského parlamentu.⁴⁰ Většina poslanců ve sněmovně se však proti tomuto dodatku ohradila, a byl tedy poměrně snadno odmítnut.⁴¹ Podobný avšak mnohem kritičtější dodatek navrhla i skupina labouristických poslanců, označovaná jako tzv. *Independent Socialists*, do níž patřili například Michael Foot, Sydney Silverman, William Baxter či Emrys Hughes. Jejich ostrá kritika sice nenašla

³⁶ *The Parliamentary Debates*, Vol. 645, s. 1652.

³⁷ *The Parliamentary Debates*, Vol. 645, s. 1651-1670.

³⁸ *The Times*, 4. 8. 1961, s. 10.

³⁹ *The Parliamentary Debates*, 1962, Vol. 645, s. 938.

⁴⁰ *The Times*, 2. 8. 1961, s. 10.

⁴¹ *The Times*, 4. 8. 1961, s. 10.

v parlamentu masovou odezvu, ale britská veřejnost ji vnímala jako potenciální hrozbu jednoty podpory pro EHS, zejména uvnitř konzervativní strany, čímž Macmillanova politika ztrácela na kredibilitě.⁴²

Neurčitý postoj, který na počátku Gaitskellovo vedení Labour Party k otázce Společného trhu zaujalo, se stal již od počátku terčem kritiky britských komunistů, kteří ho vyzývali, aby naopak jasně vystoupil vůči EHS do čela opozice a postavil se proti „propagandě“ pravého křídla Labour Party a na něj navázaného deníku *The Daily Herald*, jež se naopak orientovalo proevropsky.⁴³ Kampaň komunistického deníku *The Daily Worker* měla již od počátku euroskeptický a také ostře protiněmecký charakter. Ten, přestože vycházel spíše z dlouhodobé politické orientace tohoto periodika, ovlivňoval také postoje britské veřejnosti v otázce členství v EHS. V průběhu léta a podzimu roku 1961 navíc odmítavá kampaň na stránkách tohoto deníku navíc dále gradovala. Zásahu na tom mělo především obnovení napětí v otázce Berlína, kde v průběhu srpna 1961 začala východoněmecká vláda se sovětským souhlasem s výstavbou Berlínské zdi. Další impuls pro eskalaci tohoto mediálního boje, zaměřeného nyní především proti NATO a SRN, se stal souhlas britské vlády s výcvikem německých ozbrojených v Británii. „Co se nepodařilo Hitlerovi...“ komentoval *The Daily Worker* fotografii na titulní straně, zachycující německé vojáky, jak na britských vojenských letištích vystupují z letadel, jež na svých křídlech nesla „nenáviděné železné kříže“.⁴⁴

⁴² *The Times*, 2. 8. 1961, s. 10.

⁴³ *The Daily Worker*, 25. 7. 1961, s. 1.

⁴⁴ *The Daily Worker*, 4. 9. 1961, s. 3.

1.4. Otázka *Common Market* na labouristické konferenci v Blackpoolu

Zformulování jasného stanoviska k otázce britského vstupu do EHS očekával tisk i veřejnost na Ostrovech od labouristické stranické konference, jež se měla konat na přelomu září a srpna 1961 v letovisku Blackpool. Město, jež se proslavilo jako jedno z prvních, moderních, zábavních středisek ve Velké Británii, se stalo svědkem schválení klíčového programového dokumentu Labour Party *Signposts for the Sixties* jež do značné míry určoval labouristickou politiku po celý zbytek 60. let 20. století.

Podle prognóz britského tisku měla být tato konference po dlouhé době manifestací jednoty vnitřními sváry zmítané britské levice. „Období nelítostného sporu o jaderné zbraně se chýlí ke konci a vyvíjí se velká snaha oddálit vypuknutí nové bitvy o Společný trh.“⁴⁵ Debaty o evropské otázce tak byly ovlivněny a v mnoha ohledech podřízeny či zastíněny probíhajícím vnitrostranickým bojem v jiných oblastech. Již před začátkem konference britský tisk spekuloval o tom, že dá vedení strany raději přednost vyřešení starých otázek a upevnění jednoty ve straně.⁴⁶ To se týkalo zejména napjatého vztahu mezi jím a vrcholným orgánem britských odborů *Trades Union Congress*, v jehož čele stál Frank Cousins. Předmětem střetu byla v tomto případě především snaha Hugh Gaitskella o novelizaci *Clause IV*, čtvrtého článku stanov Labour Party, sepsaného roku 1917 významným anglickým socialistou Sydney Webbem, v němž strana vyjadřovala závazek k podpoře procesu znárodňování.⁴⁷

Pokračoval také střet mezi labouristickým vedením a levým křídlem strany o směřování zahraniční a bezpečnostní politiky. Nejvýznamnějším posunem v této, který konference v roce 1961 přinesla, byl odklon od politiky tzv. unilateralismu, okamžitého, jednostranného odzbrojení, kterou Labour Party přijala za oficiální předešlého roku.

Zastáncům unilateralismu nabídla otázka EHS novou municí pro kritiku vlády i Gaitskellova stranického vedení a také možnost oslovit svou agitací širší

⁴⁵ *The Times*, 2. 10. 1961, s. 6.

⁴⁶ *The Times*, 10. 10. 1961, s. 6.

⁴⁷ *The Times*, 4. 10. 1961, s. 12; Více viz. BROAD, R., *Labour European Dilemmas: from Bevin to Blair*, Basingstoke, 2001.

vrstvu poslanců Dolní sněmovny. Zostřování atmosféry nasvědčovala i publikace kritického pamfletu *Let Labour Lead*, vydaného skupinou levicových labouristických poslanců s názvem *Victory for Socialism*.⁴⁸ Konflikt vyústil dokonce v pozastavení členství labouristického poslance finského původu Konni Zilliacuse, jednoho z klíčových zastánců unilateralismu a zakladatele CND (*Campaign for Nuclear Disarmament*). Ve snaze upevnit jednotu ve straně byla vyloučena i již zmíněná skupina levicových poslanců označovaných jako *Independent Socialists*. Z Labour Party byla v předvečer konference v Blackpoolu rovněž vyloučena i odborová organizace ETU, čítající kolem 140 000 členů, již dříve vyloučená z TUC.⁴⁹

Téma EHS přišlo na pořad jednání stranického sjezdu 4. října 1961. Přes poměrně živou debatu bylo jeho výsledkem pouze odhlasování dvojznačného návrhu, který podmiňoval souhlas s konečným rozhodnutím zajištěním odpovídajících záruk pro britské zemědělce a Commonwealth. Deník *The Times* označil novou politickou linii Labour Party jako taktiku „*wait and see*“, což plně odpovídalo jejímu pragmatickému charakteru.⁵⁰

I přesto se na konferenci objevily hlasy, které zaujímaly k problematice evropské integrace vyhraněnější stanovisko. Ostře proti vstupu do EHS se postavili zejména levicověji orientovaní delegáti. Ze sedmnácti projevů tzv. *backbenchers* bylo plných jedenáct jasně proti a pouze pět pro. S projevem proti otevření jednání o vstupu do EHS vystoupil například Clive Jenkins, jeden z nejvlivnějších předáků britských odborů. Naopak ve prospěch EHS argumentoval Roy Jenkins a skupina poslanců sdružených kolem *Labour Common Market Committee*, která organizovala zastánce vstupu do EHS uvnitř hlavní britské opoziční strany. Jeho návrh proevropsky koncipovaného prohlášení však delegáti velkou většinou odmítli. Paralelní návrh skupiny euroskeptiků sice nebyl odhlasován také, nalezl však v plénu přítomných již na první pohled více sympatií.⁵¹

Proti přijetí konkrétního stanoviska a otevřenému odmítnutí Macmillanovy snahy o sblížení s kontinentem prozatím mluvila také situace ve veřejném mínění, které v této době vstup do EHS většinou podporovalo. Významný byl především fakt,

⁴⁸ *The Times*, 29. 9. 1961, s. 7.

⁴⁹ *The Times*, 30. 9. 1961, s. 12.

⁵⁰ *The Times*, 6. 10. 1961, s. 14.

⁵¹ *The Times*, 6. 10. 1961, s. 14-18.

že se ve prospěch vstupu vyjadřovaly všechny nejvýznamnější levicové deníky, o jejichž podporu nechtělo vedení strany přijít. Doufalo totiž, že se mu z EHS podaří vytvořit dostatečně silné volební téma, na jehož základě by mohla dosáhnout brzkého vypsání nových parlamentních voleb a přerušit rekordně dlouhou sérii konzervativních vítězství v nich. Situaci shrnul ve svém projevu na konferenci labouristický poslanec Robert Jenkins: „Jen si představte, jak budeme vybojovávat parlamentní volby s listy *The Daily Herald*, *The Daily Mirror*, *The Guardian*, *The Observer* proti nám. Kdo by potom byli naši spojenci? *The Daily Express*, *The Daily Worker* a nikdo jiný.“⁵²

Přestože se problém vstupu Británie do EHS na konferenci v Blackpoolu nestal klíčovou otázkou, vyprofiloval se jako jedno z významných témat nejen vnitřního boje mezi jednotlivými proudy uvnitř Labour Party, ale také debat, vedených v levicově orientované části britského veřejného mínění. Definitivní stanovisko, které měla přinést až labouristická konference v Brightonu následujícího roku, však prozatím, především z pragmatických důvodů, nepadlo.

⁵² *The Times*, 6. 10. 1961, s. 18.

1.5. Labour Party a „evropská otázka“ v kontextu vývoje labouristické vnitřní politiky

Členství v EHS pro Británii nepředstavovalo pouze zahraničněpolitický problém ale také první krok k proměně vnitřních poměrů a reformě její ekonomiky a sociálního a zemědělského systému.⁵³ S otevřením otázky vstupu vyvstala především pro Labour Party otázka, zda bude i po podepsání Římských smluv i nadále možné uvést v život příslušné body jejího volebního programu. Pochyby britských socialistů v tomto směru umocňovala i přirozená podezřívavost k projektu, který byl z větší části spojen s pravicovými, konzervativními a katolickými politickými stranami. Někteří labourističtí politikové dokonce EHS veřejně označovali přímo jako „*The Anti-Socialist Community*“⁵⁴

Řada labouristů konzervativní kabinet podezřívala z toho, že vstup do EHS zamýšlí především jako politický tah, který má zajistit kontinuitu vnitřní politiky v případě, že by Labour Party vyhrála kvapem se blížící parlamentní volby. I britští labouristé měli ještě v čerstvé paměti charakter Pinayových reforem, které musel prezident de Gaulle provést krátce po svém nástupu, aby zajistil konkurenceschopnost Francie v EHS. Součástí euroskeptické kampaně v levicově orientovaných denících se tak staly také diskuze o tom, zda vstup do Společného trhu není jen prostředek obnovení dynamiky ekonomiky, který umožní vládě nebrat ohled na sociální důsledky, které s sebou její nezbytná transformace ponese.⁵⁵

Nejotevřeněji útočil na EHS jako na součást boje konzervativců proti socialismu a sociálnímu státu přirozeně britský komunistický tisk. Tvrzení, že přistoupením k Římským smlouvám se v Británii ztíží možnost vytvoření plánované ekonomiky a vyloučí možnost budoucích ochranných opatření ve prospěch jejího hospodářství, bylo na stránkách *The Daily Worker* trvalou součástí.⁵⁶ Ten dále Společný trh napadal jako „*Pension Trap*“ a komentoval snahu britské vlády o vstup do něj jako součást „*War on Wages*“, jak označoval kroky Macmillanova kabinetu v oblasti mzdové a rozpočtové politiky. Byla to především tzv. *Pay Pause*, dočasné zmrazení růstu mezd státních zaměstnanců, které z pohledu levicové části britské

⁵³ *Economist*, 5. 5. 1962, s. 424.

⁵⁴ *New Statesman*, No. 1619, 3. 3. 1962 s. 442.

⁵⁵ Vinen, R., *France 1936-1970*, London, 1996, s. 56.

⁵⁶ *The Daily Worker*, 19. 8. 1961, s. 3.

veřejnosti *de facto* předjímalo a potvrzovalo nezbytnost provedení sociálně tvrdých reforem pro zajištění konkurenceschopnosti britské ekonomiky v prostředí Společného trhu.⁵⁷

Tento způsob interpretace jednání Macmillanova kabinetu byl umocňován mimo jiné také ohlasem, jehož se v britském denním tisku dostalo krizi belgického uhelného průmyslu, jež na počátku 60. let 20. století dostoupila vrcholu. Stávající belgičtí horníci pravidelně zaujímali na stránkách britského tisku čelní místo a způsob řešení této krize, na kterém se velkou mírou podílel také Vysoký úřad ESUO s italským politikem Pietro Malvestitim v čele, rozhodně nepřispíval k vzniku reputace, která by britské socialisty k evropské integraci naklonila příznivě.⁵⁸

Také *The Daily Worker* se snažil využít obavy britských horníků z možného opakování tohoto scénáře ve Velké Británii k získání vlivu v jejich řadách a k upevnění jejich skepse vůči evropské integraci a interpretoval zavírání neefektivních belgických dolů a následné sociální dopady jako neodvratný důsledek politiky společného trhu. Pozornost tomuto tématu věnoval především poté, co se v průběhu července 1961 k vstupu do EHS kladně postavilo několik hornických předáků spolu členem *National Coal Board*, rady pověřené řízením znárodněného britského uhelného průmyslu, Lordem Robensem.⁵⁹

Obavy, že by členství v EHS mohlo být v rozporu s labouristickým volebním programem a že by se omezení suverenity ve prospěch Bruselu mohlo stát významným limitem pro činnost budoucí labouristické vlády, se začaly v britském tisku odrážet již od července 1961. Pochyby se objevili zejména v souvislosti s přípravou již zmíněného dokumentu *Signposts for the Sixties*, který *Transport House* vydal 28. července 1961, tedy v den, kdy v Macmillanově kabinetu padlo definitivní rozhodnutí podat žádost o přijetí do EHS.⁶⁰

Přestože byl jeho obsah poměrně umírněný a například *The Daily Worker* ho označil za „útěk od socialismu“, vzbuzovalo přijetí závazků, vyplývajících z Římských smluv, obavy, zda bude možné uvést v život nový systém centrálního

⁵⁷ *The Daily Worker*, 11.8.1961, s. 1.

⁵⁸ *New Statesman*, No. 1634, 6. 7. 1962, s. 14.

⁵⁹ *The Daily Worker*, 21. 7. 1961, s. 2.

⁶⁰ *The Times*, 14. 7. 1961, s. 11.

plánování, se kterým se v programu počítalo a pomocí něhož chtěla Labour Party vyvést britskou ekonomiku ze stagnace charakterizované střídáním krátkých ekonomických cyklů.⁶¹ Někteří členové Labour Party rovněž upozorňovali na to, že členství v EHS sice neznemožní samu existenci veřejného vlastnictví, ale články 83 a 66 Římských smluv vyloučí znárodnění právě v té podobě, ve které ji strana k provedení svých záměrů potřebovala.⁶²

Pochyby panovaly i o budoucnosti britské regionální politiky, která měla za cíl pomocí zásahů státu oživit hospodářství v krizi zvláště zasažených regionech a napomoci jejich restrukturalizaci. S tímto varováním vystoupila několikrát v průběhu roku 1962 například Barbara Castle, která upozorňovala na to, že výsledkem jednotného evropského trhu bude odliv investic právě z těchto postižených regionů do konkurenceschopnějších zemí na kontinentu. Zároveň podrobila kritice i projekt Evropského sociálního fondu a Evropské investiční banky, které by nebyly s to odpovídajícím způsobem kompenzovat ukončení národních politik v této sféře.⁶³

Reálná vyhlídka na členství v EHS v době, v níž se v souvislosti s přípravou Evropského sociálního fondu otevřeně hovořilo i o harmonizaci sociálních politik členských zemí, představovala v Británii nový stimul také pro veřejnou debatu na téma sociální stát. Pro mnoho levicově smýšlejících lidí představoval vstup do EHS hrozbu odklonu od zásad sociálního státu, tak jak byl vybudovaného vládami Clementa Attleeho (1945-1951). Ten byl z pohledu britské veřejnosti značně odlišný od modelu, jenž fungoval v zemích EHS. Základním rozdílem, o kterém se živě diskutovalo například na stránkách levicového časopisu *New Statesman*, byl způsob jeho financování. Zatímco v případě Británie byla celá jedna polovina nákladů na *Welfare State* hrazena z daní vybraných státem, v zemích Šestky byl tento podíl významně nižší a sociální stát byl v mnohem větší míře podpírán systémem pojištění.⁶⁴ Pro britské socialisty byl tento systém zárukou, že sociální systém bude sloužit k opravdu účinné redistribuci bohatství. Před změnou „vertikální“ redistribuce na „horizontální“, v níž by vstup do EHS mohl vyústit, varovala jak Barbara Castle, tak například Konni Zilliacus nebo Douglas Jay. Domněnky této povahy potvrzovali i někteří britští ekonomové, oponující vstupu Velké Británie do EHS. Například H. D.

⁶¹ *New Statesman*, No 1650, 19. 10. 1962, s. 526; *The Daily Worker*, 1.7.1961, s. 5.

⁶² *New Statesman*, No 1650, 19. 10. 1962, s. 526.

⁶³ *New Statesman*, No. 1619, 3. 3. 1962 s. 442.

⁶⁴ *The Times*, 14. 7. 1961, s. 11.

Dickinson, člen *Economic Department of the University of Bristol*, v pamfletu *Taxes for Britain: The Impact of the Common Market* zasadil změny ve financování sociálního systému do kontextu transformace celého daňového systému, který měl nastat po vstupu do EHS a jehož důsledkem měl být mimo jiné podstatný nárůst podílu příspěvků odvedených zaměstnanci na sociálním pojištění na hrazení sociální politiky.⁶⁵

Obavy tohoto rázu se odrazili také na jednání delegátů odborů na zmíněné konferenci v Blackpoolu a do jisté míry se promítly také do jejího konečného stanoviska. Skupina euroskeptiků uvnitř Labour Party zde podání žádosti o vstup do EHS prezentovala jako výsledek neschopnosti konzervativní vlády řešit vlastní ekonomické a sociální problémy. „Společný trh jsou jejich zadní vrátka před labouristickým plánováním.“⁶⁶ Pro mnoho členů strany se tak prosazení stranického programu a vstup do EHS stávalo postupně stále více neslučitelné.

⁶⁵ *New Statesman*, No. 1655, 30.11. 1962, s. 776.

⁶⁶ *The Times*, 10. 10. 1961, s. 18.

1.6. *Not With Europe*: Model britského levicového euroskepticismu

Pamflet profesora ekonomie londýnské univerzity Williama Picklese *Not With Eutrope*, vydaný *Fabian Society* v průběhu roku 1962 shrnuje většinu zásadních bodů a východisek, jež v otázce evropské integrace názorově utvářela jak politiku Labour Party tak například i osobní postoje jejího předsedy Hugh Gaitskella. Jedná se tedy o jeden z klíčových textů pro porozumění vývoje postojů nejen labouristické strany ale i levicově orientované části britského veřejného mínění.⁶⁷

Pickles, tak jako většina britské veřejnosti i médií, vnímal EHS především jako politický projekt založený na vlně poválečného idealismu, který byl však realizován především díky pragmatickým zájmům jeho současných členů. V případě Beneluxu se jednalo o obchod, v případě Itálie a Německa potom o snahu o poválečnou rehabilitaci a vytvoření pojistky pro budoucí demokratický vývoj jejich společností. Na počátku šedesátých let však byly tyto důvody, z nichž ani jeden nebylo beztak možné vztáhnout na případ Velké Británie, podle Picklese již anachronismem.⁶⁸

Pro Picklese i pro veřejnost ve Velké Británii bylo v této době budování *Common Market* stále pevně spojeno s principy federacionalismu a supraracionalismu a s vizí budoucí sjednocené Evropy, jež z nich vyplývala. I přes prezidentství nevyzpytatelného generála de Gaulla stále panovalo přesvědčení, že se evropská integrace bude i nadále ubírat právě tímto směrem. Vstoupit do EHS v současné podobě a za současných podmínek by podle Picklese navíc znamenalo vstoupit *de facto* na vždy, neboť pokračující ekonomická integrace by brzy učinila možnost jakékoli budoucí revize tohoto rozhodnutí hospodářsky nemožnou.⁶⁹

Výhrady, které vůči EHS Pickles měl, byly jak institucionálního tak mezinárodněpolitického a ekonomického charakteru. Z ekonomického hlediska Společný trh představoval výraz politiky „plánované *lassaize faire*“, na níž měly zájem zejména velké firmy, které měly být také v pozadí proevropské kampaně některých britských médií. Naopak sociální politika byla do EHS zapracována zcela nedostatečně. Pickles dále kritizoval především dopad vytvoření celní unie na

⁶⁷ Pickles, W., *Not With Europe: The political case for staying out*, London, 1962.

⁶⁸ Pickles, W., *Not With Europe*, s. 23-30.

⁶⁹ Pickles, W., *Not With Europe*, s. 31.

ekonomiky členů Commonwealthu, „nejefektivnějšího mezinárodního seskupení států ve dnešním světě“, a zemí Třetího světa.⁷⁰

Picklesův pamflet se soustředil také na kritiku nedemokratického charakteru bruselské byrokracie. Jak Evropská komise tak Rada ministrů nepředstavovaly z pohledu tohoto levicového intelektuála nic jiného než pokračování tradice zahájené Seyesovou ústavou napoleonské Francie.⁷¹ S ní měly společný nejen pohled na právo, ale také „opresivní“ charakter, který byl nezbytný jak vzhledem k řadě rozdílů v zájmech členů Společenství, tak s ohledem na cítění většiny obyvatel zemí Šestky, jimž muselo být evropanství vnuceno autoritami shora.⁷² Pickles dále také vyvracel tvrzení Macmillanova kabinetu, že po vstupu bude možné, například snížením jednotného celního tarifu, posunout současnou podobu a funkci Společného trhu blíže k Británii dříve propagovanému konceptu zóny volného obchodu. Stejně tak hodnotil nereálně možnost prosazení přijatelných opatření pro všechny země Britského společenství a Třetího světa, neboť by to příliš oslabovalo institucionální základ Společenství. Velká Británie by navíc ve snaze o liberálnější obchodní politiku byla podporována zřejmě pouze Nizozemím. Vyhodnocení poměru hlasů v Radě ministrů i v Komisi tedy nepředstavovalo pro britského ekonoma obtížnou matematiku.⁷³

Dalším problémem vstupu do EHS bylo pro Picklese také přijetí nadnárodních pravomocí evropských orgánů, které nutně přinášelo určité omezení suverenity ostrovního státu. Jako zásadní byly vnímány především pravomoci Komise v oblasti legislativy, které jí mohly umožnit donutit vlády členských států k odvolání rozhodnutí, jež by nebyla v souladu s evropskou legislativou. Toto ohrožení bylo po zmíněných nedávných událostech krize uhelného průmyslu v Belgii vnímáno britskou levicí velmi silně. K obavám přispíval také fakt, že Británie neměla pevně stanovenou, psanou ústavu, a část britské veřejnosti tak vnímala její demokratický systém jako snáze ohrožitelný.⁷⁴

Vytvoření EHS mělo mít podle *Not With Europe* za následek také řadu negativních jevů na mezinárodní scéně. Pickles argumentoval především tím, že

⁷⁰ Pickles, W., *Not With Europe*, s. 31.

⁷¹ Pickles, W., *Not With Europe*, s. 23.

⁷² Pickles, W., *Not With Europe*, s. 13-15.

⁷³ Pickles, W., *Not With Europe*, s. 8.

⁷⁴ Pickles, W., *Not With Europe*, s. 22.

pokračování v budování EHS povede k vyostřování konfrontace Západu s SSSR, což může zpomalit nebo dokonce úplně zastavit počínající proces *détente*. Kriticky hodnotil také „cynický“ postoj Komise k chudým zemím Třetího světa, jejichž ekonomiky byly do značné míry závislé na exportu zemědělských produktů, a které by tedy na vytvoření společného trhu nakonec doplatily nejvíce.⁷⁵ Není tedy divu, že podle Williama Picklese mohli podporovat vstup Velké Británie do *Common Market* pouze „gambleři“ a „utopisti“.⁷⁶

⁷⁵ Pickles, W., *Not With Europe*, s. 31.

⁷⁶ Pickles, W., *Not With Europe*, s. 7

2.0. Britská Liberální strana a evropská integrace mezi lety 1961 a 1963

2.1. Liberální strana a první britská žádost o vstup do EHS

Na počátku 60. let byla Liberální strana jedinou významnější silou v britské politice, která dlouhodobě zastávala proevropsky orientovanou politiku, a když britský premiér Harold Macmillan 31. 7. 1961 oznámil Dolní sněmovně britského parlamentu záměr kabinetu podat žádost o vstup do EHS, vysloužil si poněkud jízlivou gratulaci předsedy Liberální strany Josepha „Jo“ Grimonda. „Mohu naopak já pogratulovat panu premiérovi k obrácení na politiku, již jsme my od něho z těchto lavic již dlouho vyžadovali nejen v zájmu jeho vlastní země, celé Evropy ale také Commonwealthu?“⁷⁷

Mnozí významní liberální politikové se již od podpisu Římských smluv snažili podnítit veřejnou diskuzi nad tímto tématem, a aktivně tak směřem k lepšímu utvářet postoje britské veřejnosti ke *Common Market*. Mezi nejvýznamnější patřili Joseph Grimond, od roku 1957 nový charismatický předseda Liberální strany, dále Gladwyn Jebb, Lord Gladwyn, mimo jiné také předseda *The Common Market Campaign*, hlavní z britských proevropských lobbistických skupin, či otec britského sociálního státu Lord William Beveridge.⁷⁸ Zapojovali se však i řadoví poslanci podporovaní některými zájmovými skupinami v jejich obvodech, zejména zástupci exportního průmyslu. Příkladem může být kampaň, vedená Arturem Holtem, liberálním poslancem za západní Bolton, která probíhala v lednu 1961 a která upozorňovala především na případné negativní dopady jednotného celního tarifu na britský vývoz.⁷⁹

Přestože bylo zastoupení Liberální strany v parlamentu na počátku 60. let 20. století poměrně slabé, liberálové si stále uchovávali ve společnosti silný intelektuální vliv. V oblasti tisku se jednalo například o týdeník *The Observer*, jehož prestižní politické zpravodajství o dění z Bruselu, připravované Norou Bellof,

⁷⁷ *The Parliamentary Debates: House of Commons Official Report*. HMSO, Vol. 645 (24.7. - 4.8. 1961), s. 935.

⁷⁸ Lieber, R. *British Politics and European Unity: parties, elites and pressure groups*. Berkeley, 1970, s. 215.

⁷⁹ *Liberal News*, 12.1.1961, s. 1-2.

pronikalo i do řady dalších britských novin. Vysokou prestiž si center intelektuálního života si uchovávaly rovněž univerzitní liberální kluby. Z nich nejznámější byl zřejmě *Oxford University Liberal Club*, mezi jehož členy patřila řada významných osobností britského vědeckého života, mimo jiné například historik Max Beloff, A. Wedgewood, E. Lubbock, P. Furnell.

Liberálové také pořádali v průběhu let 1961-1963 také řadu vědeckých konferencí na téma evropská integrace. Zúčastňovali se jich jak přední osobnosti vědecké obce a veřejného života, například historik a politolog John Pinder, francouzský ekonom Pierre Uri, předsedkyně *Fabian Society* Shirley Williams, Jo Grimond, Gladwyn Jebb tak rovněž řada významných představitelů francouzské státní správy např. Etienne Hirsch či Pierre Gallois.⁸⁰

Debata nad otázkou postoje Velké Británie k evropské integraci a Evropě jako takové probíhala v liberálních kruzích v různé podobě po celá 50. léta. Na počátku 60. let se však objevilo několik nových faktorů, které se zasloužily o její vystupňování.⁸¹ Spolu s gradací veřejného zájmu o toto téma narůstalo v řadách britských liberálů i proevropské cítění a zejména optimismus.⁸² Jednalo se nejen o náznaky možné změny kurzu britské zahraniční politiky, které začaly z Whitehallu přicházet již v průběhu roku 1960 a které britský liberální tisk pečlivě monitoroval, ale také o nástup administrativy Johna F. Kennedyho ve Spojených státech amerických a prohlubující se krizi Commonwealthu.⁸³ Zde liberální část britské veřejnosti již dlouhou dobu znepokojovaly nedemokratické tendence v nově se utvářejících afrických státech. Liberální tisk se stal jedním z hlavních aktérů kampaně proti právě vznikajícím režimům apartheidu.⁸⁴

Klíčovou událostí se v tomto směru stala konference předsedů vlád zemí Commonwealthu, která se konala na jaře 1961. Liberálové během ní vyzývali britskou vládu k tomu, aby využila příležitosti a spolu s partnery z ostatních zemí nově

⁸⁰ *Liberal News*, 25.1.1962, s. 1, 16.6.1962, s. 2.

⁸¹ *Liberal News*, 27.4.1961, s. 1.

⁸² Grimond, J., *Memoirs*. London, 1979, s. 207.

⁸³ *Liberal News*, 27.4.1961, s. 1.

⁸⁴ *Liberal News*, 9. 2. 1961, s. 1.

vypracovala společný vstřícný postoj vůči zemím „Šestky“, který by bral na zájmy zemí Commonwealthu co největší ohledy.⁸⁵

Výsledkem konference však byla vážná mezinárodní krize, která se stala symbolem deziluzí britské veřejnosti z transformace Britského impéria v Britské společenství států, tzv. Commonwealthu. Vláda stále ještě Jihoafrické unie se totiž během ní definitivně přiklonila k republikánskému státnímu zřízení a její premiér Hendrik F. Verwoerd, v jejím plénu oficiálně oznámil, s platností ke 21.5. 1961, odchod ze svazku s Britskou Korunou.⁸⁶ Redaktoři časopisu Liberální strany *Liberal News* dokonce v tomto v kontextu, u příležitosti ročního výročí, oživilí bolestné vzpomínky na „masakr v Sharpsville“ (21. 3. 1960), zásah jihoafrické policie proti demonstraci za lidská práva, během něhož zahynulo 69 protestujících a jenž se postupně stal mediální ikonou odporu vůči novému režimu v Jihoafrické republice.

Skepsi ke koloniálnímu dědictví mezi liberály umocňovaly i události ze zemí Francouzského společenství. Zejména probíhající válka v Alžírsku měla na vývoj veřejné diskuze ve Velké Británii velký vliv. Dubnový pokus o vojenský puč ve francouzském Alžírsku vedený generály koloniální armády vyvolal mezi liberály značné obavy a vedl britský liberální tisk k hledání paralel s vývojem v bývalých částech Impéria. Výsledkem této reflexe byly varovné spekulace o tom, že by ani „několikasetletá“ britská demokracie nemusela být ušetřena tíživých vnitropolitických důsledků dekolonizace, které stále ještě ohrožovaly stabilitu de Gaullovy republiky, a že by se britští osadníci v jižní Africe, Keni, či Středoafričské federaci mohli stát britskou obdobou *Pieds-Noirs* a mít stejný vliv na dění v bývalé metropoli.⁸⁷

Napětí v otázce britského vztahu k EHS dostoupilo vrcholu v průběhu června 1961, kdy již bylo zřejmé, že kabinet vážně uvažuje o podání oficiální žádosti o vstup.⁸⁸ V liberálním tisku se v této době objevila řada komentářů, které kritizovaly váhavost Macmillanova kabinetu a vyzývaly ho k urychlení konečného rozhodnutí. „*Suddenly it all fell into place – we can joint he United Arab Republic!*“ komentovala postoj britské vlády karikatura v *Liberal News*. Předmětem kritiky liberálního tisku se stal i nepřátelský postoj Labour Party, některých členů tradičních „edwardiánské“

⁸⁵ *Liberal News*, 2. 3. 1961, s. 1-2, 23. 3. 1961, s. 7.

⁸⁶ *The Times*, 16. 3. 1961, s. 14.

⁸⁷ *Liberal News*, 27. 4. 1961, s. 2.

⁸⁸ *The Times*, 12. 6. 1961, s. 6, 21. 6. 1961, s. 12.

elity a jimi vedená protievropská kampaň, kterou *Liberal News* glosovaly mimo jiné jako „histerickou a zoufalou kampaň, vedenou podivuhodnou aliancí sil temnoty (Beaverbrookův tiskový koncern, Tribune, Free Trade Union, Harold Wilson a další reakcionářské odborové organizace.)“⁸⁹

Oficiální podání žádosti o vstup do EHS bylo pro liberály velkým povzbuzením a projev Harolda Macmillana před poslanci Dolní sněmovny vyvolal okamžitou vlnu bouřlivých souhlasných reakcí. Již v prvních srpnových dnech byla ohlášena příprava ambiciózní kampaně pod heslem „*Take Britain Ahead*“. Zapojil se i *the Observer*, který ohlásil vydání dvou sérií článků na téma Británie a Evropa pojmenovaných „*Can Britain Do It?*“ a „*Britain Tomorrow*“.⁹⁰ Bylo zřejmé, že liberální část britské veřejnosti vkládala do změny politického kurzu velké naděje a věřila v rychlé úspěšné ukončení bruselských jednání. „Vstup do Evropy“ byl pro ně klíčovým krokem nejen v procesu vnitřní obrody britského liberalismu, ale i nezbytné transformace podstaty britské identity.

Sjezd Liberální strany v roce 1961, který se konal v edinburském koncertním sále Usher Hall 20-21. září, měl tedy všechny předpoklady stát se veřejnou demonstrací evropanství britských liberálů a, ve sledovaném období, určujícím faktorem pro genezi postojů britské veřejnosti k straně Williama Gladstona a Davida Lloyda George. Na rozdíl od konferencí Konzervativní strany a Labour Party, konajících se v témže roce, se stal edinburský sjezd demonstrací jednoty, což se v praxi projevilo především upevněním postavení Grimmondova vedení strany na úkor tradičních liberálů, tzv. „*free trade liberals*“. „*Party ghosts, in this case free trade absolutists, may walk the floor, but they can scarcely be heard to squeak and gibber.*“ komentoval situaci po sjezdu úvodník deníku *The Times*.⁹¹

Podpora EHS, projektu založeného na celní unii, byla pro tyto politiky z principu nepřijatelná a již v průběhu 50. let opustilo stranu kvůli proevropské orientaci několik jejích významných členů včetně například S. W. Alexandra, či Roye

⁸⁹ *Liberal News*, 1. 7. 1961, s. 1.

⁹⁰ *New Statesman*, No. 1586, 4.8. 1961, s. 4.

⁹¹ *The Times*, 21. 1. 1969. s. 13.

Douglase.⁹² Odklon strany od klasického hospodářského liberalismu, který rozhodnutí Macmillanova kabinetu o vstupu do EHS ještě urychlilo, podtrhovala rovněž rezignace Olivera Smedleyho, jednoho z hlavních zastánců volného trhu, vedoucího člena *Free Trade League* a *Cobden Club* a zakladatele protievropské lobbistické skupiny „*Keep Britain Out*“. Sněm naopak schválil novou koncepci rozvoje britské ekonomiky, skládající se z pětiletého ekonomického modernizačního plánu a návrhu na zřízení plánovací komise ne nepodobné francouzskému *Commissariat général du Plan*, která posouvala Liberální stranu mnohem blíže tzv. *New Left* a soudobému americkému liberalismu Johna Deweyho a Lyndona B. Johnsona.⁹³

Hlavním tématem sjezdu se však stalo obnovené napjetí v otázce západního Berlína a vstup Velké Británie do EHS. Během prvního dne delegáti sněmu, nad nímž se už vznášel pochmurný stín Berlínské zdi, vztyčené v průběhu srpna a září 1961, odhlasovali v bouřlivé atmosféře rezoluci, ve které sice odmítali politiku úplného jednostranného odzbrojení, tak jak ji prosazovala velká část Labour Party, ale nabízeli možnost uznání východoněmeckého režimu *de facto* jako základ pro širší dohodu o Berlíně.⁹⁴ Sjezdu se účastnili i dva pozorovatelé z řad německých liberálů. Ti byli podle deníku *The Times* po zhlédnutí celého představní evidentně v šoku a okamžitě na protest demonstrativně opustili sál a zřejmě i britskou půdu.⁹⁵

Ve vztahu k evropské integraci se sjezd v Edinburgu stal jednoznačnou manifestací podpory britského vstupu do EHS a příslušná rezoluce byla delegáty odhlasována neotřesitelnou většinou. Skupině odpůrců vstupu do EHS se dokonce nepodařilo prosadit ani dodatek, podle něhož měly být před přistoupením k Římským smlouvám nejprve vytvořeny dostatečné záruky pro země Commonwealthu. Ze zhruba třinácti set ho podpořilo pouze třicet delegátů. Liberálové odmítli obavy, že by vstup do EHS představoval zásadní nebezpečí pro britské zemědělství, a zdůraznili, že nezpůsobí pokles životní úrovně.⁹⁶

⁹² Clarke, S., Curtice, J., “The Liberal Democrats and European Integration” in: BAKER, D., *Britain for and against Europe: British Politics & the Question of European Integration*, New York, 1998, s. 95-98.

⁹³ Clarke, S., Curtice, J., “The Liberal Democrats and European Integration” in: BAKER, D., *Britain for and against Europe: British Politics & the Question of European Integration*, New York, 1998, s. 95-98.

⁹⁴ *The Times*, 22. 9. 1961, s. 6.

⁹⁵ *The Times*, 23. 11. 1961, s. 5.

⁹⁶ *The Times*, 23. 11. 1961, s. 5.

I přesto měl proevropský sentiment v řadách britských liberálů jasné hranice. Podpora britského členství mezi voliči liberální strany byla zřejmě mnohem menší, než si bylo Grimmondovo vedení strany ochotno přiznat. Mnoho z voličů, kteří volili Liberální stranu jako výraz nespokojenosti s působením Macmillanova kabinetu, chovalo k představě budoucího členství v „*United States of Europe*“ silně odtažitý vztah. Obavy v liberálním tisku vyvolal například průzkum zveřejněný deníkem *the Daily Express* na podzim 1961, podle kterého mělo být pouze 33% voličů Liberální strany pro vstup do EHS a 37% proti. Liberální elektorát by tak byl v ještě více euroskeptický než byli například voliči Labour Party.⁹⁷

Na podzim roku 1961 se zdálo, že Liberální strana stojí na počátku nového dynamického nástupu a že Velkou Británií čeká místo zimy „liberální jaro“. Rozhodnutí Macmillanova kabinetu usilovat o vstup do EHS nabídlo straně možnost překonat dlouhodobý rozkol v liberálním hnutí, znovu vybudovat Liberal Party jako významnou politickou sílu a získat masovou podporu pro další části volebního programu, které většina britské veřejnosti považovala na počátku 60. let 20. století stále přinejmenším za kontroverzní.

⁹⁷ *Liberal News*, 7. 9. 1961, s. 1.

2.2. Britská liberální strana a koncepce sjednocené Evropy

Přestože byla politická koncepce Liberální strany založena na pozitivním vztahu k evropskému integračnímu procesu, přístup britských liberálů k tomuto fenoménu v letech 1959-1963 vykazoval řadu specifik.

I když většina liberálů myšlenku vstupu Velké Británie do EHS podporovala, mnoho zastánců klasického evropského federalismu, tak jak jej propagovala například Akční komise Jeana Monneta, mezi nimi zřejmě nebylo. Budoucí podoba jednotné Evropy byla v liberálním diskurzu představována jako stále otevřený koncept, a ani symbolický závazek spojený s bezpodmínečným přijetím Římských smluv, který musela britská vláda vtělit do oficiálního textu žádosti o vstup, nebyl považován za absolutní determinantu vývoje podoby budoucí politické jednotné Evropy.⁹⁸

Možnost aktivně se podílet na budování organizace „politické Evropy“ byla v případě Liberální strany jedním z hlavních důvodů podpory vstupu do EHS. Nejen že jim dávala příležitost pokusit se prosadit vlastní koncepci britské zahraniční politiky, zejména v otázkách spojených s probíhající studenou válkou, představovala také jednu z klíčových pák, kterými mohli liberálové oslovit širší britskou veřejnost a získat její podporu jak pro evropskou integraci obecně, tak pro ostatní, již ne tak přitažlivé, body volebního programu. Možnost ovlivnit budování evropské politické organizace by opět zvýšil váhu Velké Británie v mezinárodních vztazích, umožnil vyhnout se obviněním z podpory „sebestředného a protekcionistického regionálního, mocenského bloku“ a představit EHS jako organizaci, odpovídající, alespoň z části, liberální obchodní a politické ideologii. Liberálové tak mohli čelit nejen kritice ze strany již zmíněných zastánců volného trhu a členů National Liberal Party, ale i euroskeptickým mediálním kampaním, které běžně ztotožňovaly EHS s federací amerického typu, která by znamenala konec státní suverenity a svébytné národní identity.⁹⁹

⁹⁸*Liberal News*, 25. 1. 1962, s. 5.

⁹⁹ Glosář v „*A Guide to Common Market*“ vydané v *The Observer* a distribuované také jako samostatný leták vydavatelstvím tentýž novin definoval federaci jako: „*A union of states whose members surrender their sovereignty over the most important subjects such as foreign policy, defence, tariffs to a central government while keeping control over some part of their internal affairs.*“; *The Observer*, 16. 7. 1961, s. 20.

Řada liberálních intelektuálů ve Velké Británii se zasazovala o vytvoření nového, hybridního typu mezinárodní organizace, která by překonala tradiční schémata federace a konfederace. Příkladem můžou být úvahy *Liberal News* z pozdímí 1962 o vytvoření nového politického společenství bez federálních pravomocí, vedeného politickou komisí, jež by měla v kompetenci zahraniční politiku a obranu, zatímco vnitřní záležitosti by zůstaly pod kontrolou národních vlád.¹⁰⁰ Většina těchto návrhů však v sobě ukrývala řadu rozporů a byla za současného stavu jen obtížně prosaditelná. Odrážela spíše tendenci Liberal Party kopírovat nálady britského veřejného mínění, než nové trendy v evropské politice zemí Šestky.

Výjimku z pravidla v tomto ohledu tvořil v případě britských liberálů především jejich postoj k Evropskému parlamentu. Ten měl být naopak co nejvíce posílen. Jeho základem mělo být sloučení shromáždění již existujících evropských struktur, včetně Západoevropské unie, a posílení účasti Evropského parlamentu na harmonizaci zahraničních politik jednotlivých členských států a přípravě jednotné politiky obranné.¹⁰¹ „Evropský parlament by měl být mnohem mocnější instrument kontroly nad exekutivou než Dolní sněmovna.“¹⁰²

V souvislosti s bruselským jednáním o vstupu Británie do EHS se mezi liberály rozproudila i diskuze nad postavením Velké Británie a jednotné Evropy v bipolárním světě. Vstup Velké Británie do EHS představoval pro liberály záruku jednoty Západu a hlubšího ukotvení Spojeného království v NATO. Liberální tisk se snažil využít obav velké části britského veřejného mínění, které byly způsobeny prvními náznaky přicházejícího období *détente* a především neutralistickou zahraniční politikou Labour Party, jež po určitou dobu oficiálně prosazovala dokonce program okamžitého, jednostranného, jaderného odzbrojení.¹⁰³ Liberální tisk často artikuloval obavy, že by se, v případě neúspěchu bruselských jednání, mohla jak současná konzervativní, tak možná budoucí labouristická vláda pokusit řešit následné hospodářské problémy nárůstem obchodu se socialistickými státy. Spekulace tohoto druhu se v britském tisku objevily například v souvislosti s návštěvou N. S. Chruščova, který, doprovázen sovětskou vesmírnou celebritou Jurijem Gagarinem, navštívil v létě 1961 Londýn. Představit EHS jako záruku pevného britského členství

¹⁰⁰ *Liberal News*, 20. 10. 1962, s. 7.

¹⁰¹ *The Observer*, 29. 4. 1962, s. 11.

¹⁰² *The Observer*, 29. 4. 1962, s. 11.

¹⁰³ THORPE, A. *A History of the British Labour Party*. Houndmills, s. 142-162.

v Nato se stalo pro liberály efektivním způsobem, jak podporu u pravicových voličů, a to nejen pro vstup do EHS, ale i pro stranu jako takovou.¹⁰⁴

V oblasti zahraniční politiky a mezinárodních vztahů měli britští liberálové velmi blízko k politice americké vlády prezidenta Kennedyho. „Západ musí být odpovídajícím způsobem chráněn jak pomocí držby *ultimate deterrent*, tak konvenčních zbraní. Musí to být ale činěno skrze partnerství v Západní alianci. Čím méně států, které vyrábí jaderné zbraně, tím větší bezpečnost budeme mít.“¹⁰⁵ Proevropské cítění většiny liberálů mělo silný atlantický charakter a liberální tisk s povděkem kvitoval podporu, kterou americká politika poskytovala Macmillanově vládě při jejím proevropském úsilí.¹⁰⁶ Liberální strana byla zastáncem britského jaderného odzbrojení a liberální tisk často odsuzoval rizika, která bezpečnostní politika konzervativní vlády, například jednání o raketách Skybolt a Polaris, představovala pro vstup Velké Británie do EHS. J. Grimond dokonce nabízel vlastní verzi anglo-francouzské nukleární dohody, založené na pronájmu britských *V-Bombers* francouzské armádě.¹⁰⁷

Změnit se měl i charakter britské vojenské přítomnosti na kontinentu. Činnost BOAR (*British Army of the Rhine*) měla vycházet z plánů založených pouze na použití konvenčních zbraní.¹⁰⁸ Jednotná evropská bezpečnostní politika však byla v této podobě jen těžko představitelná. Řada jejích aspektů byla na první pohled nepřijatelná jak pro Francii, tak pro Spolkovou republiku Německo. Zahraničně-politická koncepce Liberální strany, byla, spíše než francouzské diplomacii, určena britské veřejnosti, v níž od počátku 60. let významně rostla podpora pacifistických organizací typu CND (*Campaign for Nuclear Disarmament*).¹⁰⁹

¹⁰⁴ *Liberal News*, 27. 7. 1961, s. 2.

¹⁰⁵ „*People Count*“, *Liberal party manifesto 1959*, www.politicalresources.net (23.7.2010).

¹⁰⁶ *The Observer*, 17. 12. 1961; 31. 12. 1961.

¹⁰⁷ *Liberal News*, 23. 6. 1962, s. 1-3.

¹⁰⁸ *Liberal News*, 28. 6. 1962, s. 1-3.

¹⁰⁹ TAYLOR, M., YOUNG, N., (ed.), *Campaigns for Peace*, Manchester, 1987.

2.3. „Liberal Spring“

Nárůst zájmu o evropskou otázku, který v britském veřejném mínění následoval po podání žádosti o vstup do EHS, se odrazil jak na situaci uvnitř Liberální strany, tak na jejím postavení v britském politickém systému. Po proevropském „*saltu mortale*“ konzervativní vlády premiéra Harolda Macmillana, měli britští liberálové mnoho důvodů věřit, že by se jim v nové situaci mohlo podařit využít evropskou politiku jako páku k vnitřní obnově a reorganizaci strany a, následně, k znovuzískání masové podpory mezi voliči. Průzkumy veřejného mínění toto přesvědčení jen potvrzovaly. Již v červnu 1961 získal v liberálním tisku velký ohlas průzkum vydaný deníkem *The Daily Mail*, ve kterém vyjádřilo proevropský sentiment více než 70 procent dotázaných.¹¹⁰

Konec 50. let a především 60. léta se ukázala být pro tento proces vhodnou dobou. Dopad Suezské krize a neustálé ekonomické problémy postupně učinily britskou veřejnost mnohem přístupnější novým názorům a alternativám a po vlně proevropsky naladěného optimismu z druhé poloviny roku 1961 se zdálo, že Británii brzy čeká „liberální jaro“.¹¹¹ „A proč ne? Proč by se mělo předpokládat, že inovativní potenciál liberálně-demokratického myšlení se najednou vyčerpá?“ ptal se na závěr jednoho ze svých článků v *Observeru* Max Beloff.¹¹²

V roce 1961 však měli liberálové za sebou několik desetiletí komplikovaného a bolestného vývoje, který vyústil v řadu katastrofálních volebních proher. Ty vyvrcholily ve volbách roku 1955, v nichž liberálové pod vedením Clementa Daviese získali rekordně nízký počet hlasů a pouze šest mandátů v Dolní sněmovně. Vedení strany, především nový předseda Joseph Grimond, si bylo vědomo, že, má-li být strana úspěšná, bude ji nutné změnit, zreorganizovat a postavit na nových ideologických základech. Podobně jako v případě Labour Party se již koncem 50. let začaly objevovat práce, které daly britskému liberalismu novou vizi a postavily ho na nový teoretický základ; např. publikace J. Grimonda *The Liberal Future* (1959) nebo *The Liberal Challenge* (1963).¹¹³

¹¹⁰ *Liberal News*, 8. 6. 1961, s. 2.

¹¹¹ *Liberal News*, 21. 4. 1962, s. 1.

¹¹² *The Observer*, 29. 4. 1962, s. 11.

¹¹³ Crossland, A., *The Future of Socialism* (1956); Grimond, J. *Memoirs*. London, 1979, s. 207.

Na vybudování nové stranické struktury byla zameřena i již zmíněná proevropská kampaň z podzimu 1961 *Take Britain Ahead*. Její součástí byl, mimo jiné, také pamflet *Service before self*, který měl oslovit především mladé lidi a získat je pro členství v Liberal Party.¹¹⁴ Jo Grimond rovněž ohlásil ambiciózní cíl získat do konce roku v rámci této nové iniciativy 100 000 nových členů.¹¹⁵ Vedení liberální strany doufalo, že se mu v nových podmínkách a díky jednoznačné proevropské orientaci podaří zastavit odchod nadějných mladých osobností do větších stran a získat co největší počet možných kandidátů na parlamentní křesla. Velké naděje vyvolal v tomto směru zejména přechod poslance Franca Medlicotta, jedno z několika společných kandidátů Konzervativní a Národně liberální strany do Liberal party.¹¹⁶ Pozornost liberálů však byla upřena i na skupinu nespokojených proevropsky orientovaných poslanců v Labour Party, jejichž hlavním představitelem byl Roy Jenkins. Otevřené výzvy k „dezerci“ se objevovaly zejména v citlivém období stranických konferencí v září 1962. Předseda liberální strany, Jo Grimond k tomuto účelu dokonce využil jeden ze svých televizních projevů a apeloval na „*Labour's Marketeers*“, aby opustili stranu, nyní již bezpečně kontrolovanou Hugh Gateskellem a rozmnožili řady liberálních politiků.¹¹⁷

Vstup do EHS byl rovněž považován za klíčový krok na cestě za prosazením ostatních volebních programových bodů Liberální strany a mnozí liberálové sdíleli názor, že vstup do Evropy uvolní v Británii prostor pro reformy, o které již dlouhou dobu usilovali. Průzkum pod názvem „*We Go in*“, zpracovaný členy *Oxford University Liberal Club* a vydaný v polovině roku 1962, vypočítával jako pozitivní vedlejší efekty vstupu například reorganizaci místní správy, reformu parlamentu, zejména zrušení sněmovny lordů v dosavadní dědičné podobě.¹¹⁸ Liberální strana již v této době prosazovala program „devoluční“ politiky, která měla vyústit v nové státoprávní uspořádání Velké Británie ve formě federace Anglie, Skotska a Walesu.¹¹⁹

Liberálové rovněž po celou dobu bruselských jednání vyzývali k ustavení evropské liberální strany, v čemž ji podporoval zejména předseda italské liberální

¹¹⁴ *Liberal News*, 21. 9. 1961, s. 1.

¹¹⁵ *Observer*, 24. 9. 1961, s. 9.

¹¹⁶ *Liberal News*, 4. 8. 1962, s. 2.

¹¹⁷ *The Observer*, 23. 9. 1962, s. 1.

¹¹⁸ *Liberal News*, 16. 6. 1962, s. 2.

¹¹⁹ *Liberal News*, 28. 9. 1961, s. 1-3.

strany G. F. Malagodim.¹²⁰ Prostředkem jim k tomu byla především tzv. „*Liberal International*“, mezinárodní sdružení liberálních stran, založené v roce 1947. Bylo charakteristické, že přestože se strana profilovala jako „*progressive and non-socialist*“, tak také zdůrazňovala, že svým vstupem do podobného uskupení by Británie měla napomoci k obrodě evropské levice.¹²¹

V průběhu let 1961-1962 zveřejnil liberální tisk řadu dalších velmi optimistických prognóz, které však ostře kontrastovaly s průzkumy v ostatních, zejména euroskeptických denících. V září 1961 vyvolal mezi liberály živou debatu průzkum zveřejněný deníkem *The Daily Express*, který uváděl pro zastávce, odpůrce a dosud nerozhodnuté respondenty v zásadě vyrovnané třiceti procentní hodnoty.

Výsledek tohoto průzkumu byl pro liberály o to závažnější, že se vůbec poprvé odvíjel od jasně položené otázky. Mnohé předchozí průzkumy byly totiž často účelově stavěné a respondenty cíleně manipulovaly, například pomocí formy otázky.¹²²

Povzbuzující byly v letech 1961-1963 i výsledky, kterých Liberální strana dosahovala v doplňovacích parlamentních volbách a volbách do místních zastupitelstev. V letech 1959-1964 se liberálům podařilo významně zvýšit počet zástupců v obecních a městských radách; z 500 na 1800.¹²³ V březnu 1962 se navíc podařilo liberálnímu kandidátovi Ericu Lubbockovi získat bývalý konzervativní obvod v Opringtonu. Krátce nato, 15. května 1962 dokázal Ewlyn Hooson uhájit tradiční baštu liberálů v Montgomeryshire ve Walesu, jehož mandát se uvolnil po smrti poslance a bývalého předsedy Liberální strany, Clementa Daviese. Přestože se v celkovém kontextu dvanácti doplňovacích voleb v roce 1961 a dokonce sedmnácti roku 1962, jednalo pouze o dílčí vítězství, dokazovaly výsledky liberálních kandidátů, že, mimo jiné i díky nově vznikajícímu evropskému *cleavage*, začíná liberální strana znovu nabírat dech. Výsledkem byla optimistická atmosféra nejen mezi členy vedení Liberal Party, ale i v médiích blízkých této straně.¹²⁴

¹²⁰ *Liberal News*, 10. 8. 1961, s. 4; 19. 1. 1963, s. 2.

¹²¹ *Liberal News* 25.1.1962, s. 5; *Liberal News*, 10.8.1961, s. 4.

¹²² *Liberal News*, 7. 9. 1961, s. 2.

¹²³ „*Think for Yourself*“, *L liberal party manifesto* 1964, www.politicalresources.net (23. 7. 2010)

¹²⁴ Clarke, S., Curtice, J., “The Liberal Democrats and European Integration” in: BAKER, D., *Britain for and against Europe: British Politics & the Question of European Integration*, New York, 1998, s. 95-98.

Klíčový význam měla pro liberály série pěti doplňovacích voleb z listopadu 1962, které byly považovány za hlavní test liberálů před příštími parlamentními volbami. Na jejich výsledcích do značné míry závisela kredibilita Liberal Party a jejího obrodného procesu. Již na počátku listopadu přišla strana s optimistickým prohlášením, že v příštích parlamentních volbách může postavit téměř o třetinu více kandidátů na poslanecký mandát než na počátku roku. Redaktor *The Times* toto prohlášení zhodnotil jako doklad toho, že: „liberálové jsou na dobré cestě k tomu, aby vyzvali druhé dvě strany v takové míře jako roku 1950.“¹²⁵ Liberální strana však nyní musela přesvědčit voliče, že nárůst jejich preferencí je součástí neodvratného, dlouhodobého trendu, souvisejícího s transformací britské společnosti a ne pouze krátkodobý výstřelek.

V listopadu 1962 mělo před sebou Grimondovo vedení dvě nové výzvy. První byl pokračující pokles podpory vstupu do EHS v britské veřejnosti, způsobený sérií krizí, jimiž jednání v Bruselu prošla během léta a podzimu 1962. Novou rukavici hodila liberálům rovněž Konzervativní strana. Na zářijové konferenci ve waleském přímořském letovisku Llandudno se Macmillanovu vedení strany podařilo umlčet vnitrostranickou opozici a představit Konzervativní stranu jako jednoznačně proevropskou politickou sílu. Konzervativci měli více než silnou motivaci, přesvědčit veřejnost, že se jim nyní podařilo zastavit pokles popularity a že „*liberal tide*“ začíná pomalu opadat.¹²⁶

Rovněž liberálové využili příležitosti, danou jim výroční konferencí roku 1962, k zdůraznění proevropské orientace. Přestože, jak již bylo řečeno výše, vztah britských liberálů k evropskému federalismu byl značně komplikovaný, vedení Liberální strany se v této době přes postupně sílící opoziční hlasy, ve snaze stále více zdůraznit proevropskou orientaci liberálů, začalo profilovat stále více jako jeho bezvýhradní zastánci.¹²⁷ Výroky řady významných liberálních politiků, odsuzující princip národní suverenity a nacionalismus jako barbarské koncepty, toto sepjetí jen potvrzovaly a mnohá britská periodika, spjatá s konkurenčními politickými proudy, tyto názory s chutí ventilovala. „V otázce Společného trhu delegáti prokázali, že jsou

¹²⁵ *The Times*, 15. 11. 1962, s. 7.

¹²⁶ *The Times*, 1. 11. 1962, s. 6.

¹²⁷ *The Times*, 21. 9. 1962, s. 12; *The Times*, 20.9 1962, s. 18-19.

dohromady nejen pouze pragmatičtí příznivci vstupu ale, že chtějí hlava nehlava podporovat evropský federalismus.“¹²⁸

Doplňovací volby proběhly 22. 11. 1962 v pěti volebních obvodech South Dorset, Chippenham, Central Norfolk, South Northamptonshire a Glasgow Woodside. Přestože žádný z liberálů nezískal poslanecký mandát, byly jejich výsledky více než slibné. Počet voličů Liberální strany dramaticky vzrostl a například ve Woodside se oproti roku 1959 téměř zdvojnásobil. V obvodu Chippenham porazil liberální kandidát Christopher Layton labouristického konkurenta a stanul těsným rozdílem druhý za vítězným kandidátem Konzervativní strany.¹²⁹

Výsledky doplňovacích voleb z listopadu 1962 však také odhalily limity nového nástupu Liberální strany. Dokazovaly, že téma *Common Market* bylo možné použít k obrození strany a k získání masové podpory jen v omezené míře, která nemusí být dostatečná k překonání bariér britského většinového volebního systému.¹³⁰

¹²⁸ *The Times*, 22. 9. 1962, s. 7-9.

¹²⁹ *The Times*, 23. 11. 1962, s. 12.

¹³⁰ *The Times*, 27. 11. 1962, s. 11.

2.4. Liberální strana a vypuknutí bruselské krize

De Gaullova tisková konference z 14. 1. 1963 zasáhla britské liberály velice silně. Komentáře v liberálním tisku, stejně jako většina ostatních médií, však jakoukoli přehnanou reakci odmítly a po celou dobu „Bruselské krize“ zachovávaly k snahám o záchranu jednání pozitivní přístup. Selhání jednání neměla mít na vinně britská delegace, ale mělo být prezentováno jako důsledek „francouzské snahy ovládnout Evropu“¹³¹ Vnímání krize bylo v britském liberálním prostředí do značné míry určeno charakterem předcházející evropské debaty, která se v tomto případě soustředila zejména na perspektivu budoucí politické organizace jednotné Evropy a její význam pro průběh studené války a francouzsko-německého smíření.

Britský liberální tisk často zdůrazňoval fakt, že krach bruselských jednání je spíše krizí Evropy, než Velké Británie. Výsledkem de Gaullova veta byly zejména obavy o jednotu Západu, které v řadách britských liberálů vyvolaly nový důraz na aktivní podporu snah americké administrativy prezidenta Kennedyho o reformu Nato a o liberalizaci světového obchodu v rámci jednání nového kola GATT. Velká Británie měla prozatím přesunout těžiště evropské spolupráce na půdu OECD a dále se zasazovat o pokračování procesu evropské politické integrace. Jo Grimmond, kterého francouzské veto zastihlo na oficiální návštěvě prezidentka Kennedyho ve Washingtonu, varoval v projevu, předneseném 16. 2. 1963 v Evropském parlamentu ve Štrasburku, před vznikem Evropy ovládané Francií a Německem. Vyzval rovněž k vybudování jednotné evropské politické struktury s dostatečnou demokratickou kontrolou v podobě posíleného Evropského parlamentu, který by vytvořila protiváhu nově vznikající „ose“ mezi Francií a Německem a vytvořila předpoklady pro další vývoj integrace po odchodu „politických dinosaurů.“¹³²

Selhání bruselských jednání dala liberálním komentátorům příležitost také ke kritice britské vlády, jež v Liberálním tisku narůstala již od podzimu předchozího roku. Zejména po dohodách z Nassau se otevřel prostor pro útoky na britskou zahraniční politiku. Terčem se stal i premiér Macmillan. Stejně jako francouzský prezident a německý spolkový kancléř byl britský předseda vlády líčen jako jeden z „starých a tvrdohlavých“ relikvů starého světa. Někteří z liberálních kritiků dokonce

¹³¹ *Liberal News*, 19. 1. 1963, s. 1.

¹³² *Liberal News*, 16. 2. 1963, s. 1.

interpretovali jednání prezidenta de Gaulla jako pouhou imitaci britské konzervativní politiky. „Byl to Macmillan, kdo první razil cestu pro myšlenku superčlověka... myšlenku silného, nezávislého národního státu.“¹³³

Přestože krach bruselských jednání představoval pro většinu liberálů vážnou komplikaci, neznamenal konec obrodného procesu strany. Naopak, úvahy o možných předčasných volbách, které neúspěch britské snahy o vstup do EHS provázely, vyvolaly v liberálním tisku naděje, že by strana mohla ve volebním boji z dopadu bruselské krize na veřejné mínění těžit a získat mnoho z nespokojených voličů obou nejsilnějších politických stran. Celonárodní průzkum preferencí, vydaný 9. 2. 1963 jim přisuzoval dokonce více hlasů, než Konzervativní straně - 36,8% . S takovým volebním výsledkem by se Liberal Party stala hlavní opoziční stranou.¹³⁴

Optimistická atmosféra mezi liberály vydržela až do říjnových voleb 1964. Liberálům se podařilo postavit rekordní počet 325 kandidátů na poslanecký mandát a šéf liberální volební kampaně Frank Beyers odhadoval v den voleb zisk na tři a půl milionu hlasů, tedy cca 15%. Přestože konečný výsledek zcela neodpovídal přehnaně optimistickým prognózám, byl pro Liberální stranu nesporně krokem vpřed. Podařilo se jí téměř zdvojnásobit celkový počet hlasů, z 5,9% na 11,27%, a poslanecký mandát získalo devět liberálních poslanců, což bylo o tři více než v roce 1959. Úspěch Grimondovy Liberální strany podtrhoval také postupný rozklad pozic konkurenční National Liberal Party, která, přes volební úspěchy z 50. let, do roku 1964 úplně ztratila nezávislou existenci a byla absorbována Konzervativní stranou.¹³⁵

V průběhu let 1961-1963 se Liberální strana vyprofilovala jako proevropsky orientovaná. Zatímco ve volebním prohlášení z roku 1959, nazvaném „*People Count*“, se objevoval pouze obecný závazek vůči upevnování jednoty Západu, v manifestu z roku 1964 „*Think For Yourself*“ se již jasně mluvilo o podpoře vstupu do EHS.¹³⁶ „Británie je součástí Evropy a byla by mohla hrát v hnutí za jednotnou Evropu prominentní roli. Labouristické a konservativní vlády se místo toho zadržly na místě. Dnes Británie na toto váhání doplácí. Vývoz do EHS kolísá a celý Západ trpí

¹³³ *Liberal News*, 2. 2. 1963, s. 1.

¹³⁴ Volby by podle průzkumu vyhrála *Labour party* s 44,2% hlasů, Konzervativní strana by získala pouze 19,1 %; *Liberal News*, 9. 2. 1963, s. 2.

¹³⁵ Charmley, J., *A History of Conservative Politics, 1900-1996*, Houndmills, 1998, s. 258-259.

¹³⁶ *People Count, Liberal party manifesto 1959*, www.politicalresources.net 23. 7. 2010.

rostoucí politickou nejednotou. V průběhu zasedání dalšího Parlamentu se může příležitost v stoupid do EHS objevit znovu. Tato příležitost nesmí být zahozena (...*must not be Brown away...*). Mohutná síla liberálních poslanců bude moci rozhodnout tuto otázku historického významu.”¹³⁷

Rozhodnutí Macmillanova kabinetu ucházet se o členství v EHS nabídlo Liberální straně nejen stimul pro vnitřní obrodu a reorganizaci, ale stalo se také jedním z faktorů, které na počátku 60. let v Británii podněcovaly diskuzi o podstatě britské identity jako takové a které pomohly vytvořit v britské veřejnosti prostor pro prosazení nových alternativních koncepcí, z nichž jednou byla právě „*liberal Britain*“. Proevropanství britských liberálů oslovovalo zejména úzkou vrstvu mladé inteligence, ale širší veřejnost reflektovala někdy až přehnaně optimistické postoje liberálů k EHS spíše skepticky. Snaha získat pro svůj program masovou podporu také liberály v této době nutila k tomu, aby se vymezili jak vůči oficiální politice konzervativní vlády Harolda Macmillana, tak vůči stanoviskům Labour Party, což v některých případech vedlo k zastávání navzájem rozporuplných postojů, které byli navíc v kontextu reality domácí politiky a mezinárodní situace jen těžko představitelné.

Charakter liberálního proevropanství svědčil o specifičnosti postoje britské veřejnosti k evropské integraci, pro nějž byl klíčový zejména její politický rozměr, nabízející Británii novou možnost prosadit se jako vůdčí mocnost v mezinárodních vztazích. Přestože v období let 1961-1963 dosáhli liberálové řady úspěchů, vypluly na povrch také jasné limity, které s sebou v britském prostředí nesla proevropsky orientovaná politika, a mnohé ambice liberálních politiků zůstaly nenaplněny.

¹³⁷ *Think for Yourself, Liberal party manifesto* 1964, www.politicalresources.net 23. 7. 2010.

3.0. *Grand Designs* a politizace evropské debaty v období od jednání v Birch Grove (listopad 1961) do Chateau de Champs (červen 1962)

3.1. Politizace veřejné debaty o „evropské otázce“ ve Velké Británii v období od listopadu 1961 do června 1962

Otázka vstupu do EHS nebyla v Británii nikdy pojímána výhradně v kontextu domácí politiky. Postoje britského veřejného mínění ovlivňoval také vývoj v oblasti mezinárodních vztahů a probíhající studená válka. Zpočátku to bylo zejména obnovené napětí v otázce západního Berlína po vybudování Berlínské zdi v srpnu 1961, které se v Británii na vytváření nálad ve veřejném mínění podílelo. Ohlas však nacházela také francouzská válka v Alžíru a následná teroristická kampaň OAS. Přestože britská evropská debata nebyla nikdy zcela prosta jak faktorů souvisejících s vnitřní politikou, tak aspektů mezinárodně politických, její politizace v tomto ohledu probíhala pouze pozvolna. Mezinárodní politika vstupovala do geneze britských postojů k EHS ve specificky vymezených obdobích. Jedním z nich bylo období mezi jednáním britského ministerského předsedy Macmillana a Charlese de Gaulla v Birch Grove v listopadu 1961 a jejich následujícím setkáním v Chateau des Champs v červnu 1962. Jednání o britském vstupu do EHS i veřejná debata na toto téma vstoupili v tomto období do nové fáze.

Změnil se především kontext, v němž jednání probíhala. Bylo učiněno několik dalších kroků k zapojení Británie do evropských struktur. 2. 3. 1962 byla podána oficiální žádost o přijetí do ESUO a o několik dní později doručil britský vyslanec u Euratomu, Arthur Tandy, oficiální britskou žádost o vstup rovněž i do této organizace.¹³⁸ Komentář časopisu *Spectator* výstižně shrnoval stav jednání na jaře roku 1962 slovy: „...začátek je na dohled.“¹³⁹

Došlo také k posunu v evropských jednáních Šestky. V průběhu ledna 1962 se v Bruselu za těžkých bolestí zrodil vytoužený kompromis o základních principech budoucí, jednotné, zemědělské politiky, jež britský zemědělský sektor přijal s obavami a zjevnou nevolí. Výsledkem byla jedna ze základních překážek vstupu

¹³⁸ *The Times*, 6. 3. 1962, s. 10.

¹³⁹ *Spectator*, 30. 3. 1962, s. 390.

Velké Británie do EHS. Opačný osud čekal jednání o evropské politické integraci, která naopak měla na podporu vstupu do EHS v Británii pozitivní vliv.

Průběh evropské debaty ve Velké Británii začal také ovlivňovat sílící postavení Francie v mezinárodních vztazích a roustoucí prestiž její hlavy státu. Zejména uzavření Evianského míru 19. 3. 1963, který ukončil válku v Alžíru, přispěl k tomu, že se prezident de Gaulle mohl cítit jistější nejen na poli vnitřní politiky, ale také mezinárodních vztahů.¹⁴⁰ Nárůst sebevědomí se poté velmi rychle promítl i do nekompromisnosti francozských postojů v otázce britského vstupu do EHS.¹⁴¹ V britském tisku byl konflikt v Alžíru již dlouhou dobu určujícím faktorem, jenž utvářel obraz Francie v britském veřejném mínění a spolu s gaullistickými ústavními a ekonomickými reformami se podílel na vyvolávání obav o osud demokracie ve Francii. Uzavření míru Generálovu popularitu v Británii obnovilo a do jisté míry smazalo následky předchozí negativní kampaně, vedené zejména levicovým tiskem. Od teď pracoval čas naopak ve prospěch francouzského prezidenta, který s každým překonaným atentátem získával novou a novou heroickou auru.¹⁴²

Po částečném úpadku zájmu o téma EHS v prvních měsících roku 1962 začal britský tisk a britská veřejnost znovu stále častěji upírat pozornost k jednání v belgické metropoli. Vzhledem k odlišným podmínkám však již v této době začala reflexe evropské politiky britské vlády dostávat odlišný charakter. Na rozdíl od předchozích měsíců, v nichž byla žádost o vstup do EHS interpretována především z pohledu přijetí finanční pomoci od MMF a snah britské vlády o provedení vnitřních ekonomických reforem, se nyní evropská debata stále více politizovala a do popředí zájmu o téma *Common Market* se dostaly možné zahraničněpolitické a bezpečnostní konotace potenciálního vstupu „hrdého Albionu“ do EHS. Zejména tzv. *Pay-Pause*, kterou Macmillanův kabinet připravoval již od léta 1961, vzbuzovala v řadách poddaných Jejího Veličenstva značný odpor, což přirozeně vedlo média k tomu, aby tématu věnovala odpovídající prostor.

¹⁴⁰ PAGEDAS, C. A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963*, London, 2000, s. 188.

¹⁴¹ GIANQUE, J. G., “The United States and Political Union of Western Europe, 1958-1963”, in: *Contemporary European History*, Vol. 9., No. 1, 2000, s. 100.

¹⁴² *Spectator*, 26. 1. 1962, s. 128; tamtéž, 16. 3. 1962, s. 323.

V průběhu jara 1962 se do debaty o Evropě začaly zahraničněpolitické a bezpečnostní aspekty promítat stále zřetelněji. K této tendenci přispívaly i kampaně vedené odpůrci britského vstupu do EHS. Vzhledem k podpoře, kterou vstupu do EHS vyjádřila většina britského hospodářství, bylo pro tzv. „*anti-marketeters*“ stále obtížnější udržet zájem publika pouze v ekonomické rovině. Jejich argumentace se tedy stále častěji obracela k oblasti politiky a začala zdůrazňovat například problém omezení suverenity, demokratického deficitu evropských nadnárodních orgánů či dopad na vývoj studené války.¹⁴³

Politizaci evropské debaty v tomto období byl výsledek působení řady faktorů. Jedním z nich byla „revitalizace“ zahraniční politiky Spojených států amerických, která byla výsledkem činnosti nové demokratické administrativy prezidenta Kennedyho. „Holywoodská“ image nového prezidenta se odrazila i na poli americké zahraniční politiky Bílého domu a přinesla do činnosti americké diplomacie nový asertivní duch. Nejednalo se pouze o otevření otázky možné reformy NATO, která obracela, v případě zájmu o Francii, pozornost mnoha Britů k zahraniční a bezpečnostní politice. Významným byl i fakt, že díky probíhajícímu Dillonovu kolu jednání GATT a nutnosti co nejdříve schválit novou legislativu, jež měla na několik budoucích let určit základní kontury americké obchodní politiky, tzv. *Trade Expansion Bill*, představený Kongresu 25. 1. 1962, se v této době EHS vyprofilovalo jako globální ekonomické téma, které mělo potenciál stát se silnou pákou v řadě politických a bezpečnostních otázek.¹⁴⁴

K politizaci zájmu britské veřejnosti o evropskou integraci přispěl i vývoj ve snaze o vybudování jednotných evropských politických struktur. Po kompromisu o základních principech Jednotné zemědělské politiky v lednu 1962 měla britská veřejnost řadu důvodů doufat, že by probíhající jednání o Fouchetově plánu mohla vyústit mít úspěšný závěr. Dramatická proměna francouzského postoje k plánu na vytvoření Evropské politické unie byla nejen šokem pro ostatní země Šestky, ale i vážnou ranou optimismu britského veřejného mínění, ve kterém od konce druhé světové války přetrvával pocit zodpovědnosti za světovou i evropskou bezpečnost a

¹⁴³ *Spectator*, 6. 4. 1962, s. 432.

¹⁴⁴ TOSCHI, S., „Washington, London, Paris, and Untenable Triangle (1960-1963)“, in: *Journal of European Integration History*, Vol. 1, No. 2, 1995, s. 97.

pro které představovala politická nejednota evropského kontinentu v době studené války citlivé a značně znepokojující téma.

Britská vláda se snažila proniknout do jednání o Evropské politické unii již od jejich počátku. Britské snahy stát se jednou z rovnoprávných, jednajících stran se však nesetkala s vlídným přijetím a oponovaly jim nejen Francie, pro niž bylo problematické už samo budoucí britské členství v takovéto struktuře, byť by bylo výsledkem kompromisu stávajících členů EHS, ale i ostatní země Šestky. Otázkou evropské politické integrace se zabývalo například zasedání rady ministrů ZEU v dubnu 1962, na němž vedoucí britského týmu vyjednávačů, označovaných britským tiskem jako „*flying knights*“, Edward Heath vystoupil s projevem, zdůrazňujícím připravenost Velké Británie podílet se na evropské politické spolupráci a požadujícím přizvání britských zástupců k budoucímu kolu jednání, jež mělo začít krátce nato 17. 4. 1962.¹⁴⁵ Když však i po této výzvě, stejně jako po mnoha dalších, zůstali zástupci Velké Británie za zdmi jednací síně, byť jim nyní bylo přiznáno právo být o průběhu jednání informováni, potvrdilo to jen očekávání větší části britského tisku, který i přes přetrvávající přehnaně optimistické hodnocení podpory britského vstupu do EHS ze strany Německa a zemí Beneluxu, hodnotil případnou kladnou odpověď v této otázce jako zcela nereálnou.¹⁴⁶

Přesto měl následný krach jednání na britské veřejné mínění tíživý dopad. Především bořil mýtus, že ekonomická integrace přirozeně povede k té politické, o niž britská vláda a zčásti i britská veřejnost stály především. Fakt, že integrace přerůstá z čistě ekonomické sféry do oblasti politiky byl pro britské veřejné mínění mimořádně důležitý a pod dobu jednání Fouchetovy komise se často objevovalo přesvědčení, že vstupem do EHS Velká Británie podpoří a urychlí vytvoření evropské politické organizace, což rezonovalo v již zmíněném přežívajícím britském pocitu velmocenské zodpovědnosti.¹⁴⁷ Podstatný byl i fakt, že návrh Fouchetovy komise, ztělesňující představy francouzského prezidenta, byl v základních principech shodný s myšlením většiny britské veřejnosti, která byla tak jako Charles de Gaulle skeptická k vytváření

¹⁴⁵ GERBET, P. “The Fouchet Negotiations for Political Union and the British Application” in: WILKES, G., ed., *Britain's Failure to Enter the European Community 1961-1963: The Enlargement Negotiations and Crises in European, Atlantic and Commonwealth Relations*, London and Portland, 1997, s. 140-141.

¹⁴⁶ *The Times*, 11. 4. 1962, s. 10, s. 11.

¹⁴⁷ *Listener*, 25.1 1962, s. 137.

silných nadnárodních struktur. Podle jednoho z článků časopisu *Spectator* z ledna 1962, to byl právě Fouchetův plán, který do velké míry získával pro podporu vstupu do EHS rozsáhlou část britské veřejnosti, pro niž by byla nadnárodní Evropa těžko přijatelná.¹⁴⁸

De Gaullův projev na tiskové konferenci 15. 5. 1962 tak vyvolal v britském veřejném mínění velké pobouření a Macmillanovu snahu o vstup do EHS u velké části britského veřejného mínění diskreditoval. Podrážděně reagoval především levicový tisk. „*The Europe of Old Men*“ jak označil EHS dominované de Gaullem a Adenauem například *New Statesman* rozhodně řady Britů, podporující vstup do EHS nerozšiřovala. Stejný dopad mělo vystoupení francouzské hlavy státu i na postoj britského veřejnosti k možné anglo-francouzské spolupráci ve sféře obrany a jaderných zbraní, o níž v této době britští představitelé se svými francouzskými protějšky právě jednali.¹⁴⁹

Na rozčarování britské veřejnosti se podepsal i fakt, že řada zahraničních politků již delší dobu lichotila přetrvávajícímu britskému velmocenskému sentimentu a vydávala prohlášení, v nichž Británii vyzývali, aby se členstvím v Evropské politické unii znovu ujala vedoucího postavení v Evropě. Britský tisk tyto politiky s potěšením citoval a vnímal problém britského členství jako klíčový faktor krachu jednání o politické Evropě. Například deník *The Times* tituloval krach jednání jako „*Deadlock over Britain*“. Přestože tuto domněnku potvrzovaly například deklarace belgického premiéra P. H. Spaaka a předsedy nizozemské vlády W. Lunse, v nichž oba odmítali vidinu politicky sjednocené Evropy bez účasti Velké Británie, fakt, že i tyto státy dlouhodobě odmítaly přímou účast Velké Británie na jednáních o politické integraci před přistoupením k EHS, naznačuje, že britský tisk význam tohoto aspektu poněkud přeceňoval a další otázky, jež tato jednání komplikovaly, odsouval do pozadí.¹⁵⁰

¹⁴⁸ *Spectator*, 12. 1. 1962, s. 31-32.

¹⁴⁹ *New Statesman*, 18.5.1962, s. 697-699.

¹⁵⁰ *The Times*, 18. 4. 1962, s. 12.

3.2. *Common Market* v kontextu bezpečnostních vztahů v západní alianci na přelomu let 1961 a 1962

Nárůst veřejného zájmu o zahraničněpolitické a bezpečnostní aspekty možného vstupu Velké Británie do EHS byl rovněž výsledkem oživení veřejné diskuze o otázce jaderných zbraní. Fakt, že se bruselská jednání konala v době, v níž probíhala reforma britské *deterrent* a v níž byla ohrožena i její samotná existence, měl významný vliv na formování britských postojů k EHS. Nezávislá jaderná síla byla spolu s Commonwealthem druhým faktorem, jenž Velkou Británii odlišoval od ostatních evropských zemí a činil z ní globální mocnost. Umístění amerických ponorek vybavených střelami Polaris na základně v Holy Loch v ústí řeky Firth, selhání projektu Blue Streak, Skybolt a následně dohody z Nassau učinily v této době z problému jaderných zbraní trvalou součástí diskursu v britské veřejnosti.

Britská účast na evropské integraci byla v očích britské veřejnosti s probíhající studenou válkou úzce spojena. Po výstavbě Berlínské zdi umocnila spojení *Common Market* a problému jaderných zbraní také nová mohutná série jaderných atmosférických testů, kterou sovětské vedení spustila v průběhu podzimu 1961 a která později přiměla k nové sérii atmosférických testů i Spojené státy a Velkou Británii.¹⁵¹ Napětí, vyvolané horzbu jaderného konfliktu, však ve veřejnosti přetrvávalo i nadále zejména v souvislosti se snahou americké vlády o reformu Nato a později s Kubánskou krizí, která vypukla krátce po ukončení klíčových stranických konferencí na přelomu září a října 1962, které do značné míry určily charakter britské veřejné debaty o EHS až do lednového veta příštího roku.

V průběhu 50. let 20. století bylo pro Velkou Británii, zejména z ekonomických důvodů, stále obtížnější nezávislý jaderný program udržet. Na počátku 60. let již britská vláda stanula v bodě, v němž bylo naprosto zřejmé, že v průběhu několika následujících let britský jaderný arsenál, založený na bombardérech V-bombers, zastará natolik, že tyto jaderné zbraně ztratí veškerou kredibilitu. Zároveň si však byla vědoma toho, že Velká Británie nemá dostatečné prostředky na to, aby sama vedla jaderný program, který by dokázal udržet tempo se Spojenými státy či Sovětským svazem.

¹⁵¹ *Parliamentary Debates*, 1962, Vol. 653, s. 626-643.

Osud projektu britské balistické střely *Blue Streak* na jaře 1960, bylo jasným dokladem tohoto trendu. Náklady na vývoj střesly se vyšplhaly do astronomických výšek ale žádný zásadní výsledek nepřinesly a poskytly opozici vynikající terč pro kritiku vlády. Macmillanovi se ještě podařilo situaci vyřešit novou dohodou se Spojenými státy, jež spočívala v zakoupení několika set právě vyvíjených raket vzduch země *Skybolt*, jimiž měly být vybaveny britské letouny *V-Bombers*.¹⁵² Nicméně, na počátku 60. let 20. století již začalo i tradiční spojení se Spojenými státy, označované jako *special relationship*, klopýtat a nákup raket od Spojených států tedy nepředstavoval ideální řešení. Britské vládě se ještě na poslední chvíli podařilo před voliči zachránit Macmillanovi a Peter Thorneycroftovi se na začátku roku 1961 podařilo po měsících vyčerpávající diplomatické aktivity zachránit projekt *Blue Streak* zachránit a vytvořit z prozatím „provizorně“ udržovaného projektu základ nové evropské satelitní komunikační sítě zastřešené organizací *European Launcher Development Organisation*.¹⁵³

Proměny politických a vojenských vztahů v západní alianci 60. letech 20. století tak v Británii přispěly k potřebě hledat alternativní východiska ze současné situace a staly se jednou z otázek, které přispěly ke vzniku zájmu britské vlády i britské veřejnosti o vstup do EHS. Veřejná debata na toto téma se rozběhla na počátku roku 1962 v souvislosti s přípravou nové bílé knihy, jejíž přijetí mělo, jak bylo v britské politice zvykem, stanovit základní principy britské bezpečnostní politiky na období následujících pěti let. Není tedy překvapivé, že Dolní sněmovna projednávala tento dokument v první čtvrtině roku 1962 hned několikrát a že diskuze jím vyvolané patřily k těm nejožehavějším.

Přestože debata o obraně povětšinou zůstávala ve sféře vojenských úvah, souvisejících s britskou účastí v Nato, Cento a Saeto, vystupoval z polemik, vedených poslanci ve Westminsteru, i význam, jež by mohla mít podoba britské bezpečnostní politiky na vztahy s ostatními evropskými členy Nato, a tudíž i na osud první britské žádosti o vstup do EHS. Základními tématy byly především podoba britské vojenské přítomnosti na kontinentu a otázka jaderných zbraní.

¹⁵² PAGEDAS, A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963* London, 2000, s. 94.

¹⁵³ Tamtéž, s. 106.

Pro změnu britské bezpečnostní politiky se vyslovovala například liberální část konzervativní strany, která si uvědomovala podstatu vývoje ve vztazích v Severoatlantické alianci i neudržitelnost nezávislého britského jaderného arzenálu. Mezi tyto kritiky patřil například Aubrey Jones, poslanec Konzervativní strany za Birmingham Green, který v parlamentní debatě o zmíněné Bílé knize upozorňoval, že se mezi Velkou Británií a Spojenými státy britské jaderné zbraně v průběhu následujících let stanou z tmelu naopak zdrojem narůstajících tenzí. Podle Jonese bylo zachování britských jaderných zbraní iluzorní a bylo pouze nástrojem k získání legitimacy pro udržení zvláštních vztahů se Spojenými státy, tak jak se vytvořily během druhé světové války. Vzhledem k faktické nefunkčnosti tak tvořily postradatelný zdroj napětí ve vztazích s evropskými členy Nato. Jonese znepokojovaly také rozdíly ve statusu jednotlivých členů Nato a rostoucí disharmonie mezi britskou obchodní a zahraniční a bezpečnostní politikou. „Pokud budeme mít jaderné zbraně my, bude je chtít i Francie. Pokud je bude mít Francie, vznikne nebezpečí, že ji dostane i Německo(SRN); aby se podařilo zabránit Německu v jejím získání, rozvíjí se stále více diskuze o jaderné síle Nato... Věřím, že společná jaderná síla Nato pouze povzbudí iluzi nezávislosti Evropy na Spojených státech, aniž by jakkoli změnila základní fakt, že je Evropa v otázce jaderných zbraní na Spojených státech naprosto závislá.“¹⁵⁴

Oponoval mu například John Maitland, konzervativní poslanec za Horncastle, který britské jaderné zbraně obhajoval a zdůrazňoval, že i přesto, že se staneme členy EHS britská bezpečnostní politika by měla reflektovat především vlastní britské zájmy a odpovídat, jejím možností. Podle pravice v konzervativní straně bylo nezbytné, aby si Velká Británie zachovala funkční jaderný arzenál a naopak spíše uvažovala o stažení části britských konvenčních sil z Německa zpět na Ostrovy.¹⁵⁵

Schválení nové koncepce zahraniční politiky vyvolalo nelibost zejména ve Spojených státech a prezident Kennedy ihned po jejím přijetí zaslal Macmillanovi velmi znepokojený dopis, neboť i přes americké naléhání se Velká Británie rozhodla i nadále pokračovat v jaderném programu a výzvy na navýšení konvenční přítomnosti na kontinentu ponechávala bez odezvy. V dokumentu bylo navíc přímo výslovně

¹⁵⁴ *Parliamentary Debates*, 1962, Vol. 655, s. 75-76.

¹⁵⁵ *Parliamentary Debates*, 1962, Vol. 655, s. 93-94.

řečeno, že se velikost britského vojska na kontinentu bude přímo odvíjet od britské platební bilance, což, vzhledem k jejímu dlouhodobě tristnímu stavu, vyvolávalo u Američanů značné obavy.¹⁵⁶

Podání první britské žádosti o vstup do EHS bylo součástí komplexního přehodnocení politického a ekonomického postavení Velké Británie ve velmocenských vztazích. Postupná aplikace Macmillanova *Grand Design*, nastíněného memorandem z Checquers z 21.-22. 1. 1961, jež vzniklo jako základ pro plánované jednání s generálem de Gaullem v Rambouillet, byla kontroverzní nejen z pohledu Spojených států amerických. Značný odstup si uchovávala i britská veřejnost.¹⁵⁷ Spojení členství v EHS s uchováním britské *deterrent* obracelo proti vstupu do EHS většinu levicového tisku. Pravicová média naopak kritizovala, jak oslabování vazby s USA, tak pokles Commonwealthu na žebříčku priorit britské vlády.

¹⁵⁶ *Parliamentary Debates*, 1962, Vol. 655, s. 61.

¹⁵⁷ PAGEDAS, A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963*, 2000, s. 112.

3.3. Britsko-francouzská vojenská spolupráce na přelomu let 1961-1962 a její reflexe v britském tisku

Otázka jaderných zbraní ovlivňoval osud britské žádosti o členství v EHS i v jiném ohledu. Již od počátku si byl Macmillan vědom skeptického postoje Francie k britskému členství a byl přesvědčen, že kladné stanovisko francouzského prezidenta bude nutné něčím vykoupit. Právě oblast jaderných zbraní a jaderných technologií byla oblastí, která se britskému premiérovi přímo nabízela. Jak však již bylo řečeno, problémy britské vlády s udržením vlastního, nezávislého, věrohodného, jaderného arzenálu se stále stupňovaly a jakákoli podpora ze strany Spojených států se stávala stále nejistější.¹⁵⁸ V této situaci nebylo tedy s podivem, že se v britském kabinetu objevila myšlenka uzavření britsko-francouzského „*nuclear deal*“, který by byl prospěšný francouzskému jadernému programu a, *de facto*, vycházel vstříc francouzským výzvám na reformu Nato.

O možné dohodě s Francií v této oblasti uvažovala britská vláda již v roce 1960 v důsledku zmrazení projektu balistické rakety *Blue Streak*, po kterém byla britská vláda nucena uchýlit se k novému způsobu zajištění jaderné obrany pomocí raket *Skybolt*, jimiž měly být vybaveny britské V-bombers.¹⁵⁹ Projekt *Blue Streak* se však britská vláda dále snažila využít a Peter Thorneycroft, ministr pro letectví, Macmillanovy vlády, podnikl s projektem jeho oživení několik zahraničních turné nejen po zemích Commonwealthu, ale i po Evropě. Britská strana do určité míry naznačovala, že nový projekt by se mohl stát zejména společnou britsko-francouzskou iniciativou.

Francouzská strana se k těmto návrhům nestavěla naprosto negativně, neboť do značné míry sdílela problémy obdobné těm britským. Přes úspěšné provedení jaderné detonace bylo zřejmé že Francie sama nemá vývoj celého funkčního systému jaderných zbraní dostatek finančních prostředků.¹⁶⁰ Na podzim 1961 Francie nabídla spojení tohoto projektu s jejím vlastním vývojovým programem rakety *Veronique*. Britská vláda však nabídku odmítla s odkazem na to, že se projekt bude pohybovat

¹⁵⁸ PAGEDAS, A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963* London, 2000, s. 183.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 94.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 97-102.

striktně v civilní oblasti, což bylo naopak pro Francii nepřijatelné.¹⁶¹ Mimo to vzrostly i obavy britské strany o postoj Spojených států po zvolení J. F. Kennedyho na podzim 1960. Jednání nakonec se nakonec podařilo završit kompromisem, uzavřeným lednu 1961 na konferenci ve Štrasburku. De Gaulle nyní souhlasil s tím, že vojenský aspekt nebude absolutní předpoklad uzavření dohody a toto rozhodnutí také Macmillanovi potvrdil na jejich setkání v Rambouillet. Výsledkem bylo založení organizace ELDO (*European Launcher Development Organisation*), která měla zaštitit vznik nového, evropského, satelitního systému.¹⁶²

V průběhu roku 1961 diskuze o anglo-francouzské vojenské spolupráci, vyvolané francouzskými požadavky na reformu Nato, utichly. Rozhodnutí vstoupit do EHS však dodalo tomuto tématu nové naléhavosti. Již na počátku bylo zřejmé, že získat francouzský souhlas nebude snadné a že bude nezbytné představit dostatečné argumenty. Macmillan byl přesvědčen, že touto cenou za vstup bude právě vyrovnání v oblasti jaderných zbraní, které by de Gaulla mohly přesvědčit k souhlasu s britským členstvím v EHS.¹⁶³

Přesto diskuze o možné jaderné spolupráci s Francií v britském tisku v průběhu roku 1961 utichly. Britská strana se dlouhodobě snažila otázku jaderných zbraní od jednání o EHS oddělit. Na britskou vládu působil nejen negativní vztah Spojených států, k tomuto problému, ale také francouzské stanovisko po obnovení napětí v otázce západního Berlína v srpnu 1961. Většina britské veřejnosti i politického spektra byla nakloněna dohodě v této oblasti a ostrá stanoviska prezidenta de Gaulla naprosto odmítala a považovala je za nebezpečná a zřejmě by britskou snahu o členství v EHS, které i tak bylo levicovým tiskem prezentováno jako studenoválečnický podnik, diskreditovalo.¹⁶⁴ Otázka podpory francouzského jaderného programu navíc vzbuzovala úvahy o budoucím jaderném statutu SRN a budoucnosti právě započatého izraelského jaderného programu, na kterém Francie nepřímou participovala.¹⁶⁵ Berlínská krize celkově vytvořila negativní prostředí pro recepci Macmillanovy evropské politiky a komplikovalo celou první fázi Bruselských

¹⁶¹ PAGEDAS, A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963*, London, 2000, s. 104.

¹⁶² Tamtéž, s. 118.

¹⁶³ NEWHOUSE, J. *De Gaulle and the Anglo-Saxons*, London, 1970, s. 172.

¹⁶⁴ PAGEDAS, C. A. *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963*, 2000, s. 177.

¹⁶⁵ NEWHOUSE, J. *De Gaulle and the Anglo-Saxons*, London, 1970, s. 160.

jednání a představit vstup do EHS otevřeně jako atraktivní zahraničněpolitické téma pro voliče, přestože pro britskou vládu se jednalo především o politické rozhodnutí.¹⁶⁶

Jednání o možné spolupráci nebo změně současné politiky v této oblasti probíhala na nejvyšší úrovni za zavřenými dveřmi. Francouzský zájem o řešení otázky obrany se projevil již na setkání de Gaulla a Macmillana v sídle britského premiéra Birch Grove v hrabství Sussex, jež, přes snahu britského premiéra uspořádat ho ještě před oficiálním podáním britské žádosti do EHS, proběhlo až koncem listopadu 1961¹⁶⁷ Jednání v Birch Grove byla před veřejností představováno jako striktně soukromé setkání hlavy francouzského státu a předsedy vlády Vejého Veličenstva. Nebyly s ním spojené žádné veřejné proslovy a nenásledovaly ho žádná oficiální komuniké.¹⁶⁸ O náznacích a skryté ochotě britské strany vyjít vstříc francouzským požadavkům a o francouzském zájmu na dohodě v této oblasti se do tisku nedostalo.¹⁶⁹ „Snažil jsem na mého hosta udělat ten dojem, že od Spojeného království nebylo možné čekat, že bude v obraně Evropy i nadále hrát tak významnou úlohu, pokud by byla trvale vyloučena ze společného trhu...“ napsal o setkání Harold Macmillan.¹⁷⁰ Harold Evans, Macmillanův tiskový mluvčí, shrnul ve svých deních postoje francouzské hlavy státu tako: „Hlavním tématem diskuze byl Berlín. Generál, neústupný jako vždy při jednání s Anglo-Sasy, naprosto odmítal jakýkoli pokus o jednání s Rusy – ačkoli by Anglo-Sasové byli ti, od nichž se mělo čekat, že budou tahat žhavé uhlíky z ohně, pokud by absence jednání vedla k výbušné situaci. Ohledně britské žádosti o vstup do EHS přišel se svojí obvyklou snůškou pochyb a výhrad.“¹⁷¹

Britský tisk hodnotil setkání v Birch Grove jako úspěch a i řada vysokých francouzských představitelů po nich byla přesvědčena, že generál de Gaulle souhlas s britským členstvím v EHS dříve či později dá.¹⁷² Pozitivní byl například ohlas, jeho se jednání dostalo v Timesech, které otiskly optimistický a proevropsky laděný úvodník s názvem „*European England?*“.¹⁷³ Optimismus britského veřejného mínění

¹⁶⁶ PAGEDAS, C. A. *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963* London, 2000, s. 181.

¹⁶⁷ PAGEDAS, A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963* London, 2000, s. 177; NEWHOUSE, J. *De Gaulle and the Anglo-Saxons*, New York, 1970, s. 173.

¹⁶⁸ *The Times*, 24.11.1961, s. 12.

¹⁶⁹ NEWHOUSE, J., *De Gaulle and the Anglo-Saxons*, New York, 1970, s. 173-174.

¹⁷⁰ MACMILLAN, H., *At the End of the Day*, London, 1973, s. 32.

¹⁷¹ EVANS, H., *Downing Street Diary: The Macmillan Years*, London, 1981, s. 172.

¹⁷² *The Times*, 27. 11. 1961, s. 12.

¹⁷³ *The Times*, 25. 11, 1961, s. 9.

podpořil i de Gaullův vstřícný postoj k projektu ELDO, zejména v otázce jeho financování.¹⁷⁴

Debaty, které jednání v Birch Grove rozvířilo, ihned po jejich ukončení ještě umocnilo zveřejnění úvodní řeči Edwarda Heath z 10. 10. 1961, která až do konce listopadu zůstávala utajena. Toto otálení svědčí o tom, že si Macmillanův kabinet nebyl reakcí britské veřejnosti zcela jistý a s jejím zveřejněním vyčkával až do chvíle, kdy ji mohl doprovodit i kladným, francouzským stanoviskem. Pro velkou část britské veřejnosti zacházela totiž úvodní řeč, pronesená hlavním britským vyjednavatelem na počátku bruselských jednání, v britské vstřícnosti k Evropě příliš daleko. Edward Heath v ní definoval britské zemědělství a Commonwealth jako dvě hlavní a nejproblematictější témata budoucích jednání. Vyjádřil se i k evropské politické spolupráci a v reakci na Bonnskou deklaraci zdůraznil britský zájem podílet se také na budování evropských politických a vojenských struktur.¹⁷⁵

Britsko-francouzská vojenská spolupráce však prozatím vážla, a to především na zamítavém postoji Spojených států. Britská vláda prozatím nebyla ochotna obětovat výhody *special-relationship* za nejisté spojení s gaullistickou Francií. Projevilo se to především na Macmillanových jednáních s Kennedym na Bermudách v prosinci 22. - 21. 1961. Tématem byl opět západní Berlín a nově i plán americké vlády na obnovení atmosférických, jaderných testů, kterými chtěli Spojené státy reagovat na rozsáhlou sérii jaderných zkoušek, která proběhla v průběhu října 1961 v SSSR.

O britském členství v EHS a potenciálním jaderném vyrovnání s Francií se oficiálně nejednalo. Francouzská politika však pro britské veřejné mínění prozatím zůstávala příliš vyostřená a kontroverzní. Britský tisk přinesl z těchto jednání řadu příjemně hřejivých fotografií, které v jedné z neobyčejně tuhých britských zim, působily velice povzbudivě. Na jejich pozadí však již pronikal postupný nárůst anti-amerikanismu v britském veřejném mínění. Nejednalo se pouze o britský pravicový tisk skupiny Lorda Beaverbrooka, který byl vůči USA tradičně kritický. Deziluze z Kennedyho Ameriky se objevovaly i v centru britského mediálního spektra.

¹⁷⁴ PAGEDAS, C. A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963*, London, 2000, s. 118.

¹⁷⁵ *The Times*, 28. 11. 1961, s. 10.

Úvodník v deníku *The Times* dokonce v průběhu jednání na Bermudách kritizoval francouzskou zahraniční politiku za to, že svými postoji v otázce západního Berlína *de facto* sama oživuje nebo se spolupodílí na vzkříšení obrazu *special relationship*.¹⁷⁶

Příhodnější podmínky pro diskuzi o navázání úžší britsko-francouzské spolupráce v oblasti obrany a jaderných zbraní nastaly až v průběhu roku 1962. Přestože například francouzský odmítavý postoj k právě svolané odzbrojovací konferenci v Ženevě vyvolával v britské veřejnosti vůči Francii negativní nálady, objevil se v tomto směru po utichnutí Berlínské krize a faktickém krachu Fouchetova plánu nový prostor pro obnovení iniciativy.¹⁷⁷ Na počátku roku 1962 rovněž francouzská vláda uzavřela mír v Alžíru a návrat francouzské armády do metropole otevřelo otázku jejich zapojení do Nato, na čemž měly již zájem i Spojené státy, a přispělo tak ke vzniku debat o reformě vztahů mezi členy Severoatlantické aliance.¹⁷⁸

V průběhu jara 1962 v Británii rostla i nespokojenost s americkou zahraniční politikou a americkým vedením Nato. Kennedyho administrativa se například již od počátku stavěla skepticky například k projektu EDLO a jejich tlak působil na vznik solidarity mezi hlavními účastníky tedy Velkou Británií a Francií. Ratifikace smlouvy o ELDO, která proběhla v březnu 1962, vzbudila ve Spojených státech řadu dalších obav.¹⁷⁹ V průběhu dubna 1962 skončilo rovněž neúspěchem americko-francouzské jednání o mimořádném nákupu zbraní pro francouzskou armádu. Francouzská strana, reprezentovaná generálem Lavaudem, měla zájem především o nákup nových technologií, které by mohla využít při konstrukci naváděcího systému pro budoucí jaderné zbraně. To však Spojené státy po několika týdnech jednání z větší části a v tisku se začalo hovořit o tzv. „Lavaudově aféře“, která přispěla k ochlazení francouzsko-amerických vztahů.¹⁸⁰

V březnu 1962 také začala v Ženevě zasedat osmnáctičlenná odzbrojovací komise, která v britské veřejnosti vyvovala velké naděje, že by bylo možné dosáhnout

¹⁷⁶ *The Times*, 23. 12. 1961, s. 7.

¹⁷⁷ PAGEDAS, C. A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963* London, 2000, s. 204.

¹⁷⁸ NEWHOUSE, J., *De Gaulle and the Anglo-Saxons*, New York, 1970, s. 150

¹⁷⁹ PAGEDAS, C. A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963* London, 2000, s. 202.

¹⁸⁰ NEWHOUSE, J., *De Gaulle and the Anglo-Saxons*, Viking Press: New York, 1970, s. 159.

uzavření dohody o omezení jaderného zbrojení.¹⁸¹ Když bylo britským tiskem polovině dubna oznámeno, že Kennedy definitivně autorizoval novou sérii atmosférických jaderných testů, o níž se jednalo na prosincovém setkání na Bermudách, reagovala většina britského tisku velice ostře. Zájem a nelibost britského veřejného mínění byl o to větší, že se na testech v rámci jaderné spolupráce měla podílet i Velká Británie. Testy totiž měly proběhnout nejen na americké střelnici v Nevadě, ale i na britském ostrově Christmas Island, který jim byl britskou vládou k tomuto účelu zpřístupněn.¹⁸²

Nárůst kritiky USA v britském veřejném mínění podněcoval britský tisk k hledání alternativních koncepcí. Jednou z nich byla i britsko francouzská enténte v oblasti jaderných zbraní a členství v EHS. Například týdeník *Economist* uvažoval o anglo-francouzské jaderné síle jako o jedné z možných variant vnitřního vývoje v Severoatlantické alianci. Hlavními cíly britské vlády mělo být nalezení řešení, které by jak zdůrazňovalo britské spojení s Evropou, tak limitovalo držení jaderných zbraní na co nejmenší okruh. Britský tisk si však byl i v tomto případě vědom, že úplné zamezení šíření držby jaderných zbraní, zejména v případě Francie, je v podstatě neslučitelné se snahou vstoupit do EHS.¹⁸³

V průběhu jara 1962 získala ve Whitehallu idea evropské deterrent založené na „*force de frappe*“ a britském jaderném arzenálu řadu stoupenců. Po dubnových jednáních Macmillana ve Washingtonu, která vedla k dohodě o dočasném prodloužení projektu Skybolt, začaly narůstat spekulace o tom, že by se Spojené státy a Velká Británie mohly pokusit naklonit si francouzskou politiku v otázce britského vstupu do EHS a přijetí amerických návrhů na reformu Severoatlantické aliance vstřícnějším postojem k přístupu Francie k jaderným zbraním.¹⁸⁴ Možnosti britského ministerského předsedy byly v tomto ohledu velmi rozporuplné a mnohdy mu nezbývalo, než to, lidově řečeno hrát na obě strany. Macmillan však spojení otázky jaderných zbraní a britského vstupu do EHS v průběhu jednání s Kennedym a Ruskem odmítl.¹⁸⁵ Přesto i po těchto jednáních vyslala britská strana v průběhu přípravy Macmillanovy návštěvy

¹⁸¹ *The Times*, 9. 2. 1962, s. 12.

¹⁸² *The Times*, 25. 4. 1962, s. 12.

¹⁸³ *Economist*, 28. 4. 1962, s. 319.

¹⁸⁴ TOSCHI, S., „Washington, London, Paris, and Untenable Triangle (1960-1963)” *Journal of European Integration History*, Vol. 1, No. 2, 1995, s. 97.

¹⁸⁵ PAGEDAS, C. A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963* London, 2000, s. 207.

v Champs řadu náznaků, že o této možnosti uvažuje a poté představil bez konzultace s Kennedym vlastní schéma uspořádání Nato, dotýkající se i otázky jaderných zbraní.¹⁸⁶

Tyto tendence se naplno projevíly při setkání britského ministerského předsedy a francouzského prezidenta v Chateau de Champs v červnu 1962. Jednání Macmillanovi jasně ukázala hlavní sféry zájmu francouzské hlavy státu. „*Jeden bod vyplynul jako zřejmý: Generál chtěl pro Francii jadernou sílu. Zdá se, že chápe, že zatímco můžeme spolupracovat v určitých specifických detailech, které jsou pod naší vlastní kontrolou, nemůžeme se dělit o tajné informace, které pouze získáváme od Spojených států jako dědici zakladatelů původního jaderného programu.*“¹⁸⁷

Na jednání v Champs Macmillan de Gaullovi představil návrh evropské jaderné síly a nového uspořádání NATO, které mělo spočívat na dvou hlavních pylonech – Spojených státech a úzké, rovnocenné britsko-francouzské alianci.¹⁸⁸ Macmillan doufal, že se mu tímto plánem podařilo překlenou britsko-francouzskou propast a najít řešení, které by jak zajistilo britské zájmy v Nato, tak by přimělo de Gaulle k zaujetí pozitivního stanoviska v otázce britského členství v EHS.¹⁸⁹

Francouzský prezident zaujal během jednání v Champs vstřícný postoj a rovněž francouzská média hodnotila schůzku v Champs překvapivě pozitivně. Dokonce jimi proběhla glosa, připisovaná de Gaullovi, v níž se pravilo, že by si Generál přál takto hovořit každý týden.¹⁹⁰ Macmillanovo osobní hodnocení postoje francouzského prezidenta však bylo mnohem střízlivější a stále více nabýval dojmu, že se de Gaulle přiklání v otázce britského členství v EHS stále odmítavějšímu postoji.¹⁹¹

Jak francouzská, tak britská strana měly velký zájem na tom, aby bylo možné setkání v Champs představit před veřejným míněním obou zemí jako

¹⁸⁶ PAGEDAS, C. A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963* London, 2000, s. 203-205.

¹⁸⁷ MACMILLAN, H. *At the End of the Day - 1961-1963*. Thompson Newspapers: London, 1973, s. 121.

¹⁸⁸ PAGEDAS, C. A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963* London, 2000, s. 209.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 208.

¹⁹⁰ EVANS, H., *Downing Street Diary: The Macmillan Years*, London, 1981, s. 200.

¹⁹¹ MACMILLAN, H., *At the End of the Day*, London, 1973, s. 119-121.

úspěch.¹⁹² Macmillanův tým cíleně pracoval na tom, aby bylo setkání vnímáno jako součást dialogu a neočekávaly se od něho zásadní výsledky.¹⁹³ Mezi britskými politiky se často objevovaly také názory, že po sérii porážek v doplňovacích volbách, by se „*nuclear deal*“ mezi Velkou Británií a Francií mohl pro Macmillana stát možným způsobem k znovuoobnovení politického vlivu v konzervativní straně a podpory britském veřejném mínění.¹⁹⁴ Francouzskými médii byla schůzka v Champs hodnocena překvapivě pozitivně. Dokonce jimi proběhla řada velmi optimistických glos, připisovaných francouzským politikům či přímo de Gaullovi.¹⁹⁵ Macmillanovo hodnocení postoje francouzského prezidenta však bylo mnohem střízlivější a stále více nabýval dojmu, že se de Gaulle přiklání v otázce britského členství v EHS stále odmítavějšímu postoji.¹⁹⁶

Po návratu britského ministerského předsedy do vlasti Timesy s potěšením konstatovaly, že premiér je zpět z „*velmi srdečných jednání*“. Upozornily také na rozdíl mezi britskou a francouzskou verzí závěrečného komuniké, v níž místo anglického „*community of interests*“ bylo použita přímá fráze o „*...,uniting‘ France and Britain*“.¹⁹⁷ Objevily se však i kritické hlasy, které sice hodnotily setkání v Champs jako částečný úspěch, ale k záměrům francouzské hlavy států zůstávaly i nadále podezřívavé. Například *Spectator* v reakci na již zmíněné lichotky francouzských médií uveřejnil jejich ironickou analýzu. Mimo prostý fakt, že by dotyčné výroky opravdu mohly být proneseny, se mělo jednat buď „...o Francouzskou pletichu, která má způsobit více obtíží s Commonwealthem“ nebo „...o něco méně zlověstný francouzský manévr, určený k tomu, aby udělal dojem na další členy EHS.“¹⁹⁸

Přes pozitivní atmosféru, se kterou bylo setkání v Chateau de Champs spojeno, se však Macmillanovi nepodařilo dosáhnout žádného většího úspěchu a

¹⁹² NEWHOUSE, J., *De Gaulle and the Anglo-Saxons*, New York, 1970, s. 159

¹⁹³ EVANS, H., *Downing Street Diary: The Macmillan Year*, London, 1981, s. 199.

¹⁹⁴ PAGEDAS, C. A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963*, London, 2000, s. 202.

¹⁹⁵ EVANS, H., *Downing Street Diary: The Macmillan Years*, London, 1981, s. 200.

¹⁹⁶ MACMILLAN, H., *At the End of the Day - 1961-1963*, London, 1973, s. 119-121.

¹⁹⁷ *The Times*, 4. 6. 1962, s. 10.

¹⁹⁸ *Spectator*, 8. 6. 1962, s. 740.

přimět de Gaulla ke vstřícnějšímu postoji vůči britské žádosti o vstup do EHS.¹⁹⁹ Pro britskou vládu bylo také stále obtížnější udržet přízeň veřejného mínění, jehož postoj k EHS se postupem času spíše ochlazoval. V průběhu roku 1962 navíc začaly situaci stále více ovlivňovat Spojené státy, které možnost britsko-francouzské *entente* přijímaly se značnou nelibostí. Po návrhu projektu MLF květnovém zasedání rady Severatlantické rady v Athénách a sérii projevů odsuzujících nezávislé jaderné síly pronesené Kennedyho šéfem Pentagonu Robertem McNamarou britská snaha o dohodu značně ochladla. Po Kennedyho projevu ve Philadelphii 4. 7. 1962, v němž nastínil svůj nový Grand Design téma možného jaderného vyrovnání jako platby za vstup do EHS ztratilo význam.²⁰⁰

¹⁹⁹ GIAQUE, J. G., *Grand Designs and Visions of Unity: The Atlantic Powers and the Reorganisation of Europe, 1955-1963*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2002, s. 180-183.

²⁰⁰ PAGEDAS, A., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963*, London, 2000, s. 217.

Britské pacifistické skupiny, kampaň za jaderné odzbrojení a otázka vstupu Velké Británie do EHS (1961-1963)

Na přelomu 50. a 60. let se v Británii v souvislosti s vyostřením debaty o jaderných zbraních oživilo také působení britských pacifistických organizací. Většina z nich byla úzce spojena s britskou levicí a vznikajícím proudem *New Left*. Téma evropské integrace a britského vstupu do EHS tvořilo již od počátku jednu ze součástí jejich kampaně za jednostranné jaderné odzbrojení, politiky tzv. unilateralismu.

Nejvýznamnější z těchto organizací, CND (*Campaign for Nuclear Disarmament*), byla založena na konci roku 1957 a jejími ustavujícími členy byla řada významných osobností včetně editora časopisu *New Statesman*, Kingsley Martina, či spisovatele J. B. Priestlyho. Na přelomu léta a podzimu 1961, kdy se v Británii rozvířila debata o vstupu do EHS a se CND nacházela na vrcholu své slávy. CND se již od počátku orientovala nejen na oslovení masové veřejnosti, ale i na prosazení svého vlivu v Labour Party, kde se k politice unilateralismu přikláněla i levicovější část jejích členů, se CND orientovala již od počátku. Od roku 1959 její politiku podporovaly i některé odborové organizace jako například GMWU (*General Motors Worker's Union*) či TGWU (*Transport and General's Workers' Union*) a v následujících letech se k nim přidala ještě řada dalších.²⁰¹ Klíčovým úspěchem pro ni byla labouristická konference v Blackpoolu (1961), na níž se levicovým poslancům podařilo, přes odpor centristického vedení v čele s Hugh Gaitskellem, prosadit unilateralismus jako oficiální labouristickou politiku.²⁰² Vedení strany se sice tento trend podařilo následujícího roku zvrátit, ale popularita jaderného odzbrojení zůstávala i nadále působícím faktorem, jež v britském veřejném mínění působil.

CND nikdy nebyla zcela homogenní organizace. Spadalo pod ní například mnoho pacifistických náboženských organizací, jejichž postoj k EHS byl rovněž skeptický, ale ne naprosto totožný. Při jeho vzniku hrál stále mnohem větší roli morální a etický aspekt, který byl těmito skupinami významným politickým rozhodnutím v Británii přikládán, zejména po dlouhé debatě, jež definovala oficiální postoj Anglikánské církve k jaderným zbraním. V 50. a 60. letech 20. století bylo nejvýznamnější z těchto skupin stále *The Fellowship of Reconciliation*, jenž si

²⁰¹ TAYLOR, M., YOUNG, N., (ed.), *Campaigns for Peace*, Manchester, 1987, s. 101-109.

²⁰² TAYLOR, M., YOUNG, N., (ed.), *Campaigns for Peace*, Manchester, 1987, s. 115.

uchovávalo významnou roli, vydobytou v průběhu 30. let a během druhé světové války. *The Fellowship of Reconciliation* prorůstalo většinu britských církevních organizací a mělo přidružené skupiny ve většině významných křesťanských komunit v Británii, například *the Methodist Peace Fellowship* nebo *Anglican Pacifist Fellowship*. Bylo rovněž napojeno na světovou síť těchto církevních organizací. I tyto skupiny například v zásadě souhlasily s neutralizací Berlína a uznáním východoněmeckého režimu a vůči vstupu do EHS se stavěly odmítavě.²⁰³ Odrazovala je především nedůvěra k čelním představitelům zemí Šestky a podezřívavost vůči ryzosti kontinentálních demokracií ve Francii a v Německu. Členové těchto organizací očekávali, že výsledkem integrace bude nová, třetí mocnost, která se v lepším případě postaví za celosvětové jaderné odzbrojení, nebo bude jeho představiteli zneužita k válečným cílům, přičemž druhá možnost jim připadala o hodně pravděpodobnější.²⁰⁴ V prosinci 1962 vydalo *Fellowship* k otázce EHS negativní prohlášení, které udávalo stanovisko skupiny k tomuto tématu i během průběhu krize. V něm prohlašovalo, že EHS přivede Velkou Británii blíže válce a upevní organizaci světa, která vede k jaderné válce. Učiní také nemožným veřejné vlastnictví. Velká Británie se podle něho měla postavit do čela Commonwealthu a bloku neutrálních států a pokusit o usmíření supervelmocí.²⁰⁵

Na počátku roku 1962 měla za sebou Velká Británie téměř dva roky trvající období neobyčejné popularity politiky unilateralismu. Zejména druhá polovina roku 1961 se nesla ve znamení masových pacifistických protestů a demonstrací pořádaných CND. V průběhu tohoto roku převzala iniciativu v pořádání masových akcí tzv. *Committee of 100*, založená na podzim 1960 Bertrendem Russelem, bývalým členem CND.²⁰⁶ Vyvrcholením její činnosti byly masové demonstrace ze 17. září 1961, které se konaly současně na Trafalgar Square a před americkou vojenskou základnou na Holy Loch, která byla kotvištěm amerických jaderných ponorek. Tyto akce se staly symbolem kampaně proti jaderným zbraním. Jejím výsledkem bylo více než třináct set zatčených demonstrantů. Již události, které jí předcházely, k nim přitáhly nebývalou pozornost. Poté co úřední orgány odmítly demonstrace povolit, byl dokonce za nabádání k porušení tohoto zákazu zatčen a na sedm dní uvězněn

²⁰³ *Reconciliation*, Vol. 38, No. 11 (Nov. 1961), s. 211.

²⁰⁴ *Reconciliation*, Vol. 39, No. 11 (Nov. 1962), s. 202-203.

²⁰⁵ *Reconciliation*, Vol. 40, No 2 (Feb. 1963), s. 32.

²⁰⁶ TAYLOR, M., YOUNG, N., (ed.), *Campaigns for Peace*, Mancheste, 1987.

prezident komise, Lord Russel, i s manželkou, který se stále i ve svých osmdesáti devíti letech jako organizátor a mluvčí akcí hnutí aktivně účastnil.²⁰⁷ Demonstrace na Trafalgar square byla jako první z akcí tohoto typu z větší části živě přenášena na ITV. Objevily i případy piratského televizního vysílání, kterým se členové kampaně „*Ban the Bomb*“ pokoušely dostat události z pořádaných akcí na televizní obrazovky.²⁰⁸

Přesto však měla aktivity CND zřejmé limity. Problematické bylo zejména financování organizace. Například hodnotu jedné informační kampaně v celonárodním měřítku vyčíslilo vedení skupiny na 30 000 liber, což představovalo celý roční příjem a bylo pro CND zkrátka příliš nákladné.²⁰⁹ Už v průběhu podzimu roku 1961 navíc přicházely první známky o postupném odlivu přízně tomuto hnutí, který se naplno projevil v průběhu následujícího roku. S neúspěchem se musela vyrovnat již následující akce, kterou *Committee of 100* naplánovala na 9. prosince 1961. Na konferenci vyzvali její čelní představitelé ke svolání čtyř protestních demonstrací ve stejnou dobu před čtyřmi vojenskými letišti. Jako hlavní z nich byla určena letecká základna NATO ve Weathersfieldu, kde policie proti demonstrantům připravila mohutná protiopatření čítající více než šest tisíc mužů a šest a půl míle plotu z ostnatého drátu.²¹⁰ Odhady pořadatelů se však nakonec zdaleka nenaplnily a akce se zúčastnil pouze zlomek z očekávaného počtu účastníků.²¹¹ Při zásahu policie zde však bylo zatčeno několik vedoucích členů komise.²¹² Po akci však následovala ze strany úředních orgánů tvrdá odvetná opatření. Již několik dní před akcí provedla policie razii v sídle komise a odnesla si s sebou většinu dokumentů, na jejichž základě bylo poté v lednu a v únoru několik čelních členů *Committee of 100* před soud a šest a odsouzeno k odnětí svobody.²¹³

CND a *Committee of 100* si udržely pozornost médií v lednu a v únoru 1962, kdy probíhaly procesy s několika vedoucími představiteli *Committee of 100*. Šest z nich bylo odsouzeno za svoje aktivity na demonstraci ve Weathersfieldu na základě tzv. *Official Secrets Act* z roku 1911 k 18 a 12 měsícům odnětí svobody. Patřil mezi

²⁰⁷ *The Times*, 13.9.1961, s. 10.

²⁰⁸ *The Times*, 5. 12. 1961, s. 6.

²⁰⁹ *The Times*, 18. 6., s. 8.

²¹⁰ *The Times*, 11. 12. 1961, s. 6.

²¹¹ *The Times*, 11. 12. 1961, s. 6.

²¹² *The Times*, 11. 12. 1961, s. 6.

²¹³ *The Times*, 21. 2. 1962, s. 6.

ně například T. N. Chandler, I. E. Dixon nebo sekretář komise Patrick Pottle, který se ještě řadu týdnů po demonstraci ukrýval před policií pod falešným jménem. K jeho zatčení došlo až na počátku února 1962. Pottle byl, před objektivy desítek novinářů, odveden inspektorem Scotland Yardu přímo z tiskové konference.²¹⁴ I když kampaň proti jaderné bombě už nikdy nedosáhla takové intenzity, zprávy o demonstracích z novin nevymizely. Smutným epilogem celého příběhu se nakonec na konci ledna 1963 stala sebevražda jediné ženy mezi odsouzenými, Hellen Allegranza, které soud vyměřil dvanácti měsíční trest, během nichž na sebe několikrát stáhla pozornost zahájením protestní hladovky.²¹⁵ Tato atmosféra se nemohla nepromítnout i do debaty nad evropskou otázkou a to tím více, že CND, *Committee of 100* i další podobné organizace patřily mezi skalní odpůrce vstupu Velké Británie do EHS.

Významnou úlohu při vytváření protievropského postoje této části britské veřejnosti sehrálo také rozšířené přesvědčení, že EHS má zabránit vnitřním reformám a omezením suverenity svázat ruce budoucí labouristické vládě. Macmillanovo rozhodnutí o vstup do EHS tak byla interpretováno jako snaha, jak trvale zajistit udržitelnost deflační politiky.

EHS bylo většinou interpretováno jako „studnoválečnický projekt“, který má vytvořit ekonomickou bázi Severatlantické aliance. Argumenty těmto skupinám poskytla jak americká podpora britského vstupu do EHS, tak vyprofilování britských jaderných zbraní jako klíče k francouzskému zámku na dveřích do EHS.²¹⁶ Ostražité přijetí britské žádosti o vstup do EHS organizacemi typu CND bylo určeno i negativní odezvou, již se tomuto rozhodnutí dostalo od Sovětského svazu. Sovětský svaz byl integračními snahami evropských států velmi znepokojen a Chruščov, s oblibou citován britským tiskem, na EHS ve svých teatrálních projevech často útočil. V jednom z těch mírnějších je nazval například „nepřirozené manželství mezi dvěma muži“.²¹⁷ Ideálním řešením pro britské pacifisty byla FTA, zóna volného obchodu, obsahující, pokud možno, některé státy východního bloku.²¹⁸

²¹⁴ *The Times*, 7. 2. 1962, s. 8.

²¹⁵ *The Times*, 25. 1. 1962, s. 6.

²¹⁶ *New Statesman*, No. 1586, 4. 8. 1961, s. 1.

²¹⁷ *Peace News*, 5. 10. 1962, s. 6.

²¹⁸ *Peace News*, 26. 10. 1962, s. 2-3.

Britský pacifistický tisk také vnímal EHS jako především pravicový projekt, prosazovaný konzervativními, katolickými politickými stranami, které ovládaly evropskou politiku v 50. letech v období nejsilnějšího mrazu studené války a nyní záměrně brzdily oteplování v mezinárodních vztazích a k otázce jaderného odzbrojení se stavěly velmi skepticky. Britský pacifistický tisk také často útočil na EHS jako na dílo generace starších evropských politiků typu Konráda Adenaura či Charlese de Gaulla, které již nereflektovalo měnící se realitu současného světa. Nekompromisní reakce představitelů SRN a Francie na obnovení napětí mezi Východem a Západem v průběhu léta 1961, jehož symbolem se stalo vybudování Berlínské zdi, britské pacifisty v jejich nevráživosti vůči de Gaullovi, Adenauerovi a EHS pouze utvrdila. Přivedlo je navíc k přesvědčení, že hlavním cílem EHS je rehabilitace Německa až do té míry, která by SRN umožnila získání jaderných zbraní.²¹⁹

Negativní postoj britských pacifistických skupin a britské krajní levice vůči EHS byl již od počátku zřejmý z tisku blízkému těmto myšlenkovým proudům. Příkladem mohou být například *Peace News*, týdeník blízký CND, jehož editor Hugh Brock byl mimo jiné zakladatelem *Direct Action Committee* a jedním z vůdčích členů *Committee of 100*.

Peace News zaujímaly vůči EHS negativní postoj již od počátku. Patrný byl silný vliv marxismu, který v britském intelektuálním prostředí zaujímal i v 60. letech 20. století významné místo. „Společný trh“ – „*the Common Market*“, jak většina Britů v této době EHS nazývala, byl představován jako „reakcionářské“ uskupení, ovládané kartely a průmyslovými korporacemi, prosazující protekcionistickou hospodářskou politikou, jež měla za cíl uchovat bývalá koloniální pouta. „*Economic dimension*“ Severoatlantické aliance, která byla nástrojem připoutání dosud neutrálních evropských států. „*Join the Third World instead of the Common Market*“ vyzývaly *Peace News* na počátku ledna 1962.²²⁰

V některých případech přecházela kampaň v *Peace News* až do úplného populismu. Britské mírové hnutí mělo totiž také silně patriotické až nacionalistický aspekt a i toto anarchisticko-pacifistické periodikum neváhalo vyvolávat například obavy z masového přílivu migrantů z Evropy a z poevropštění britských odborů

²¹⁹ *Peace News*, 5. 10. 1962, s. 6

²²⁰ *Peace News*, 5. 1. 1962, s. 6

a“třídniho boje“, jehož symbolem se v britském tisku na počátku 60. let staly například masové stávky belgických horníků nebo protesty francouzských zemědělců, které probíhaly na počátku léta 1961.

Peace News rovněž otevřeně kritizovali EHS jako podnik s rasistickými pozadím a komentovali sjednocenou Evropu jako rasový koncept, jehož cílem je konstrukce nového evropského nacionalismu, který podnítí podobné tendence v procesu probíhající integrace Afriky a Latinské Ameriky a přivede svět o krok blíže k vizi George Orwella. „...likvidace národního státu a vytvoření ještě větších vládních a ekonomických struktur může docela dobře vést k nadvládě malé skupiny intelektuálů a technokratů... ..zodpovědných veřejnosti za své jednání pouze nepřímo. Tato oligarchie může být snadno v pokušení zneužít své moci k manipulaci milionů lidí.“²²¹

V podobně kritickém duchu ve vztahu k EHS se nesla i výroční konference CND a *Committee of 100* v létě 1962, jež se konala 16. - 17. června 1962. CND sice jasný postoj vůči EHS nezaujala, nicméně bylo zřejmé, že EHS považuje za nástroj izolace zemí Třetího světa, a brzdu liberalizace ve Španělsku a Portugalsku.

Z průběhu konference však byla i jasná obava ze stráty vlivu. CND se obávala, že evropské instituce budou z řady důvodů mnohem méně vnímavé vůči jejímu tlaku než instituce britské. Členům CND muselo být jasné, že evropské instituce, v nichž by zasedali a zřejmě i dominovali zástupci vlád Charlese de Gaulla a Konráda Adenauera by jaderné odzbrojení či doktrína unilateralismu nebo dokonce neutralizace Německa neměla nejmenší naději na úspěch.

V poněkud ostřejším duchu vyzněla červencová konference *Committee of 100*, na které už v kontextu Kennedyho řeči ve Philadelphii 4. července 1962 probíhala otevřená kampaň proti vstupu do EHS. Ve snaze téma co nejvíce zpolitizovat probíhaly diskuze, které, jak poznamenal redaktor *Peace News*, bohužel nepřinesly shodu v tom, „*whose monsterplan it is*“. „Mezi těmi, kteří viděli Společný trh jako politicky a vojensky relevantní, byly neshody o tom, jestli je to část

²²¹ *Peace News*, 19. 1. 1962, s. 6.

Kennedyho plánu na vytvoření efektivnější konvenční armády NATO, nebo jestli je to součást Adenauerova plánu získat jaderné zbraně, které by kontrolovalo Německo.²²²

V průběhu druhé poloviny roku 1962 se nesouhlas se vstupem do EHS dále stupňoval. Důvody jsou nasnadě. V průběhu roku CND útočila jak na politiků spojených států po znovuotevření otázky nezávislé britské jaderné síly po projevu Kennedyho ministra obrany, Roberta McNamary na univerzitě v Michiganu a následném odstoupení od projektu Skybolt tak na Nato a následně i EHS zejména po tzv. *Spiegel affair* a dohodách z Nassau.²²³ Zájem britské veřejnosti o CND v této době již upadal, což vedlo k radikalizaci vývoje v CND, k jejímu štěpení a posunu k extrémismu. V průběhu roku 1962 bylo zřejmé, že CND jasně směřovala ke komunismu a většina Labour Party, včetně Hugh Gaitskella, se od ní dříve či později distancovala.²²⁴

Nepřekvapí tedy, že se kolaps Bruselských jednání této části britského veřejnosti nijak výrazně nedotknul. Spíše jej přivítala. Poskytnul jí však možnost aktualizovat a svou vizi budoucího vývoje Británie charakterizovanou po vzoru *Port Huron Statement* heslem „*not a big country but a big nation*“.²²⁵

²²² *Peace News*, 20. 7. 1962, s. 3.

²²³ *Peace News*, 21. 12. 1962, s. 3.

²²⁴ *Peace News*, 21. 12. 1962, s. 3.

²²⁵ TAYLOR, M., YOUNG, N., (ed.), *Campaigns for Peace*, Manchester, 1987, s. 128.

3.4. Britský tisk a formování veřejné debaty o členství v EHS v kontextu mezinárodních a bezpečnostních vztahů

V průběhu období mezi jednáním v Birch Grove a v Chateau de Champs se zjevně projevila řada tendencí politizace britské veřejné debaty o evropské otázce, jež určily postoj britské veřejného mínění k evropské integraci na mnoho let dopředu.

Podpora členství v EHS se v tomto období stala díky charakteru vývoje v mezinárodních vztazích jasnou záležitostí středu britského politického spektra, neboť zahraničně politické konotace britského vstupu do *Common Market* byly nepřijatelné jak pro většinu levice, jejíž intelektuální jádro jej považovalo za neaktuální projekt inspirovaný fiktivní představou hrozby invaze ze Sovětského svazu, tak pro tradiční konzervativní politiky typu Dereka Walker-Smithe nebo Lorda Montgomeryho, kteří v EHS a především v evropské politické integraci viděli vědomý odklon od Impéria a likvidaci britského velmocenského postavení ve světě. Jejich názory začalo v této době propagovat především Beaverbrookovo tiskové impérium, jež vedlo proti EHS masivní kampaň například v průběhu jednání v Chateau de Champs, kdy.²²⁶ „Jakmile podepíšeme Římskou smlouvu naše ozbrojené složky, námořnictvo, armáda, letectvo, by v krizi byly podřízeny rozkazům z Evropy, rozkazům vydaným možná německým generálem, jehož národ během posledních 48 let již dvakrát porušil světový mír, in 1914 a 1940. Měli bychom se s tím smířit? Nikdy!“²²⁷

Britský proevropsky orientovaný tisk začal také stále častěji představovat EHS jako úspěšný nástroj vyvážení transatlantických vztahů. Byla to zejména úspěšná činnost evropské komise, zastupující státy šestky v jednáních nového kola GATT, která se v průběhu ledna odrazila například na stránkách časopisu *Spectator*, který v průběhu ledna 1962 konstatoval, že *Common Market* přinesl rovnováhu tam, kde před tím nebyla, tedy do vztahů Spojených států se západní Evropou, což se zřejmě projeví i na posílení pozice západoevropských zemí v Nato.²²⁸ V atmosféře očekávání nezbytné reformy Nato a trendu zhoršujících se anglo-amerických vztahů, o které se

²²⁶ MACMILLAN, H., *At the End of the Day*, London, 1973, s. 119-121; PICKLES, W. *Not with Europe: the Political Case for Staying out*, London, 1962, s. 31.

²²⁷ *The Times*, 4. 6. 1962, s. 7.

²²⁸ *Spectator*, 19. 1. 1962, s. 62, 81.

již delší dobu mluvilo, měl tento fakt pro podporu britské veřejnosti pro vstup do EHS značný význam.

Krach projektu Unie států a výsledek květnového zasedání Atlantické rady v Athénách přiměly francouzského vedly k vyostření francouzských postojů a snížily pravděpodobnost realizace vstupu Velké Británie do EHS. Pro britskou vládu tak bylo stále obtížnější získat ve veřejném mínění oporu pro proevropskou politiku.²²⁹ Selhání snah o politickou integraci Evropy také v britské veřejnosti oživilo obavy z možných dopadů politického a hospodářského rozdělení evropského kontinentu na bezpečnost Velké Británie. Britský tisk jej interpretoval, jako krok namířený především proti Velké Británii a její vedoucí velmocenské roli v Evropě a paradoxně tak utvrzoval britské veřejné mínění v přesvědčení, že vstup do EHS nebude znamenat posílení britské prestiže nýbrž redukcí na regionální mocnost.

Britská veřejnost také negativně vnímala novou tendenci v de Gaullovi zahraniční politiky, která se po selhání politické unie, orientovala na bilaterální spolupráci s Německem, a nejen britský tisk ji málokdy označil jinak než slovem „osa“. První polovina roku 1962 také odhalila první příznaky koroze britských vztahů se spojenými státy, jež byly výsledkem pokračujícího obratu v americké zahraniční politice, a přinesl novou dávku deziluze a vytvářeli na britskou veřejnost určitý pocit stísnující tlak. Většina britské veřejnosti si uvědomovala, že Velká Británie již není schopna sama udržet svůj současný status. Obě reálné možnosti budoucího britského směřování, *special-relationship* a členství v EHS, se v průběhu jarních měsíců roku 1962 stávaly stále více nepopulární.

Z nadšení v deziluzi se měnily i postoje, jimiž bylo britským tiskem přijato zvolení charismatického absolventa Oxfordu a autora díla „*Why England Slept*“ do Bílého domu, což vytvořilo základ pro reakci britské veřejnosti na Achesonův projev z podzimu 1962 a uzavření Bahamských smluv z prosince téhož roku. Tři nohy, na nichž stála od druhé světové války britská politika se od sebe začaly vzdalovat a pro britskou vládu bylo stále obtížnější stát na všech současně. Nicméně již nyní bylo zřejmé, že, z pohledu britské veřejnosti, měl britský premiér před sebou volbu z možností, z nichž žádná nebyla správná. Všechny byly vnímány jako větší či menší

²²⁹ GIAQUE, G., *Grand Designs and Visions of Unity: The Atlantic Powers and the Reorganisation of Europe, 1955-1963*, Chapel Hill, 2002, s. 143.

zlo. Toto dilema britské politiky zůstalo nevyřešeno po celá 60. léta a do značné míry přispělo k polovičatosti politiky vlády Jejího Veličenstva v tomto období, jenž je v britské historiografii často charakterizováno jako období stagnace či metaforicky jako čekání na Godota.

V průběhu jara 1962 se také EHS jasně vyprofilovalo jako jedno z hlavních témat pro příští parlamentní volby. Přestože například redaktor pravicově orientovaného magazínu *Spectator* prozatím hodnotil „*Common Market*“ jako možnost, jak by konzervativci mohli dosáhnout zvýšení preferencí, rezonovaly v britském levicovém tisku stále více názory osobností jako například Douglase Jaye nebo ekonoma Williama Picklese, jenž patřili mezi hlavní kritiky britské snahy o vstup do EHS.²³⁰ Gaitskellovo vedení Labour Party se začalo stále jasněji přiklánět k odmítnutí snah Macmillanova kabinetu. Negativní dopad na podporu členství v EHS v levicové části britského veřejného mínění měla i masivní kampaň britských pacifistických skupin.²³¹

Britské veřejné mínění vnímalo ekonomickou spolupráci s evropskými státy především jako cestu k politicky jednotné Evropě a posílení Severoatlantické aliance. Toto přesvědčení sdílela i řada politiků v Macmillanově kabinetu. „...doufáme, že tento etuziasmus pro evropskou obranu se rozšíří i na oblast ekonomické spolupráce, u níž jsme vycítili jistou vlažnost.“ odpověděl například Peter Thorneycroft v jedné z odpovědí na parlamentní interpelace, kritizující odtažitý postoj Velké Británie od kontinentu.²³²

Výsledkem prolnutí zahraničně politických a bezpečnostních témat s otázkou vstupu do EHS však byl především vznik interpretačního rámce, pomocí něhož si britská politika a britská veřejnost později vykládaly například francouzské politické kroky a na jehož základě byly v průběhu přístupových jednání konstruovány prognózy dalšího vývoje. Zásadní byl přitom fakt, že britská veřejnost projektovala svůj především politický zájem na EHS i do politiky Charlese de Gaulla, pro něhož byly v bezprostředním časovém horizontu klíčovými naopak ekonomické aspekty

²³⁰ *Spectator*, 27. 4. 1962, s. 533.

²³¹ *Spectator*, 20. 4. 1962 s. 501.

²³² *The Times*, 7. 3 1962, s. 6.

evropské integrace, především jednotná zemědělská politika.²³³ Tyto faktory, jež dlouhodobě působily na pozadí recepce francouzské politiky ve Velké Británii, tak významně přispěly k její určité dezinterpretaci, která do jisté míry předurčila, nejen průběh bruselských jednání (1961-1963) a charakter britské reakce na první de Gaullovo veto z ledna 1963, ale také podobu britské evropské politiky po zbytek 60. let 20. století.

²³³ MORAVCSIK, C. A., “De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958–1970 (Part 2)” in: *Journal of Cold War Studies* Vol. 2. No. 3 (Spring, 2000), s. 4-68.

4.0. Bruselská jednání na přelomu: První krize jednání o vstupu Velké Británie do EHS a vývoj evropské otázky v britském veřejném mínění v druhé polovině roku 1962

4.1. Velká Británie a Šestka v létě 1962

Události léta roku 1962 jako by předznamenávaly příchod nového světa 60. let. 1. června 1962 byl v Jeruzalému po bedlivě sledovaném procesu popraven nacistický zločinec Adolf Eichmann. V americkém Port Huron podepsala skupina studentských aktivistů, sdružených v organizaci *Students for Democratic Society* manifest, který se stal jedním ze základních dokumentů pro reformu demokratické společnosti a soudobého politického systému. 4. srpna 1962 šokovala veřejnost celého západního světa smrt sexuální ikony předchozí dekády Marilyn Monroe.²³⁴ V průběhu léta 1962 byl rovněž dokončen mírový proces v Alžírsku. Po zdlouhavých jednáních odešly ze země poslední jednotky francouzské cizinecké legie a 31. 7. 1962 byla vyhlášena nezávislost nové republiky, která se vzápětí stala členem Arabské ligy. Nezávislost získaly také některé státy Britského společenství národů. Jednalo se především o karibské ostrovy Jamajku a Trinidad a Tobago. Krátce na to, na počátku září 1962, aniž by o tom měl prozatím kdokoli potuchy, padlo také v moskevském Kremlu rozhodnutí o vyslání sovětských vojsk, včetně jaderných zbraní, na Kubu.

Pokračovala také jednání o britské žádosti. Po zimní přestávce a sérii dílčích konzultací započala v průběhu května 1962 konkrétní jednání o podobě britského přistoupení k EHS, která trvala nepřetržitě až do počátku května téhož roku. Panovalo přesvědčení, že v létě následujícího roku bude možné předložit dohodu o přistoupení k ratifikaci parlamentu.²³⁵ V průběhu jednání vykrytalizovaly tři základní okruhy problémů. Patřila mezi ně otázka britského zemědělství, vztahů s Commonwealthem a zeměmi ESVO. Přestože bylo v mnoha ohledech dosaženo významného pokroku, začala se v průběhu července 1962 jednání vážně komplikovat. Na pořadí dne totiž přišla problematičtější jednání o budoucí podobě britského zemědělství a otázce dovozu zemědělských produktů ze zemí Britského společenství národů.²³⁶ Jak země EHS, tak Velká Británie nebyly ochotny v této ochotny učinit významnější ústupky. Členové

²³⁴ *The Daily Herald*, 6. 8. 1962, s. 1.

²³⁵ Camps, M., *Britain and the European Community*, London, 1964, s. 376-377.

²³⁶ *The Times*, 23. 7. 1962, s. 9.

Šestky nebyli ochotni riskovat ohrožení kompromisu o základních principech jednotné zemědělské politiky, jehož se jim podařilo dosáhnout na počátku roku. Britská delegace musela naopak počítat s negativním vývojem ve veřejném mínění a blížící se konferenci předsedů vlád Commonwealthu, která měla proběhnout v Londýně proběhnout na podzim 1962.²³⁷

Klíčová jednání na toto téma byla po předchozích diskuzích obnovena 1. srpna 1962. Podle bruselských dopisovatelů britského tisku bylo zřejmé, že klíč k jejich úspěchu drží francouzská delegace. Komentář deníku *The Times* připomínal, že právě ta je nejvýřečnější a že právě ona byla doposud britskému členství nakloněna nejméně.²³⁸ Byla to také právě Francie, která nakonec přivedla toto kolo jednání k jeho konci. Nástrojem bylo tzv. opatření č. 25, které upravovalo podobu financování jednotné zemědělské politiky. Britská delegace prozatím odmítala připojit svůj souhlas k jakékoli dohodě a vyžadovala podrobnější fakta o budoucí podobě cenové politiky společenství. Jednání se protáhla pozdě do noci. Ve dvě hodiny ráno dokonce zkolaboval předseda jednání Eugene Schaus a musel být z jednací místnosti odnesen. Nahradil ho Paul Henri Spaak. „V mrtvém bodě ve čtyři hodiny ráno 5. srpna Couve de Mourville zaklapnul past. Pokud Spojené království nepřijme princip nařízení č. 25, je pokrok ohledně cen zemědělských produktů vyloučen.“²³⁹ Výsledkem jednání byla pouze provizorní dohoda, jejíž souhlas francouzská strana podmínila schválením jejích požadavků na podobu financování společné zemědělské politiky. Přes řadu úspěchů se tedy klíčové dohody dosáhnout nepodařilo. Jednání byla prozatím až do října 1962 přerušena a postoj Francie vůči britskému členství v EHS zůstával i nadále pochybným.²⁴⁰

Selhání jednání komplikovalo situaci především britské vládě, neboť odsouvalo vidinu definitivního ukončení jednání téměř do nedohledna. Minimálně se ukázalo, že nebude možné dojít k žádné významnější dohodě do konce prázdnin, jak bylo původně v plánu. Situace v britském veřejném mínění se přitom v průběhu roku

²³⁷ *The Times*, 28. 7. 1962, s. 8.

²³⁸ *The Times*, 1. 8. 1962, s. 10.

²³⁹ Milward, A., *The United Kingdom and European Community* Vol. I, London, 2002, s. 391.

²⁴⁰ *The Times*, 6. 8. 1962, s. 8.

1962 postupně zhoršovala a události července a srpna 1962 přinesly pro myšlenku britského členství v EHS další vlnu kritiky.²⁴¹

Rostla také nespokojenost s fiskální a sociální politikou Macmillanova kabinetu. O významném poklesu popularity vlády nasvědčovala již porážka konzervativců v doplňovacích volbách v londýnském obvodu Orpington, které proběhly v březnu 1962. Již od počátku léta uvažoval britský ministerský předseda o tom, že bude na vzniklou situaci nutné reagovat významnými změnami ve vládě. Rekonstrukce konzervativního kabinetu, Harold Macmillan oznámil tisku 14. července 1962, vyvolala doslova šok. Ve známost vešla jako Macmillanova „Noc dlouhých nožů“ (*The Night of the Long Knives*). Titulky britského tisku hovořily o panice ve Whitehallu, způsobenou razantním zásahem předsedy vlády. Ten byl nyní řadou deníků titulován, v narážce na známou postavu Macheatha z Brechtovy Žebrácké opery, slavného Mackie Messera (*Mack the Knife*), jako „*Mac the Knife*“.²⁴²

Z dvaceti jedněch členů kabinetu muselo odejít plných sedm, tedy celá jedna třetina. Dalších deseti se poté dotklo přeřazení na jiný resort. Svoji rezignaci královně předložil Lord Kilmuir, Lord Chancellor, David Eccles, ministr školství, Lord Mills, ministr bez portfeje, Harold Watkinson, ministr obrany a zvláštní ministr pro záležitosti Skotska John Maclay. Nejvýznamnější byl však odchod Selwyna Lloyda z postu ministra financí. Selwyn Lloyd působil na různých postech v kabinetu již od dob poslední Churchillovy vlády. Bylo mu svěřeno ministerstvo zásobování a následně také *Foreign Office* a Ministerstvo obrany. Od roku 1960 byl hlavou *Her Majesty's Treasury*, nejvýznamnějšího britského ministerstva, ministerstva financí. Na jeho místo nastoupil Reginal Maudling, který stál dříve v čele ministerstva kolonií, jenž bylo nyní nově přiděleno ministrovi pro záležitosti Commonwealthu Duncanu Sandysovi. Změny se dotkly rovněž ministerstva obrany, do jehož vedení byl po několika letech ve funkci ministra pro letectví dosazen Peter Thorneycroft.²⁴³

Sám britský ministerský předseda viděl v nové generaci členů kabinetu především prostředek k prosazení nové finanční a monetární politiky. Vzhledem

²⁴¹ Macmillan, H., *At the End of the Day*, London, 1973, s. 126-128.

²⁴² Macmillan, H., *At the End of the Day*, London, 1973, s. 102.

²⁴³ *The Times*, 14. 7. 1962, s. 8.

k přetrvávající nejistotě v britském hospodářství bylo zásadní zejména to, zda předvolební rok 1963 přinese hospodářské oživení nebo bude ve znamení zpomalování ekonomiky a přechodu k recesi. Řada významných ekonomů se domnívala, že pro dosažení ekonomického růstu bude nutné přistoupit k expanzionistické hospodářské politice a poskytnout britskému hospodářství dostatečné stimuly.²⁴⁴ Významnou roli pro rozhodnutí o změnách v kabinetu hrálo také stárnutí elity konzervativní strany a rovněž předseda vlády měl již v blízké budoucnosti začít uvažovat o výběru svého nástupce. Do vlády nyní na místo starších kolegů nastoupili ministři mladší generace. Například novému ministru školství Edwardu Boyleovi bylo v době nástupu do funkce třicet osm let. Podle deníku *The Times* poklesl po těchto personálních změnách průměrný věk v kabinetu z padesáti pěti na padesát jedna let.²⁴⁵

Změny na postech kabinetních ministrů se odrazily také na celkovém postoji vlády k otázce britského členství v EHS a komplikujících se jednání v Bruselu. Významné bylo především to, že na nejprestižnější a nejvlivnější posty ve Whitehallu postoupily osobnosti, které v době příprav podání žádosti o vstup členství v EHS v zásadě podporovali. Patřili mezi ně jak Reginald Maudling, tak například Peter Thorneycroft. Britská veřejnost mohla prozatím pouze spekulovat, jaký dopad budou mít tyto mocenské proměny, na průběh výročních stranických konferencí, které byly tradičně naplánovány na přelom září a října.

Změny na britské politické scéně a první, byť zdaleka ne uspokojující, pokrok bruselských jednání působily také jako stimul pro veřejnou debatu o evropské otázce, která v průběhu druhé čtvrtiny roku 1962 poněkud utichla. Nyní se názory ve Velké Británii začaly opět stále více polarizovat. Se sérií článků na podporu britského členství přišel v průběhu července 1962 například vlivný časopis *Spectator*. Jeho analýzy argumentovaly, že i přes hlasy skeptiků bude pro Velkou Británii ekonomicky přínosnější být členem společného trhu. Na základě řady nově provedených ekonomických průzkumů konstatoval, že případné dopady na britské spotřebitele a na hospodářské vztahy s Commonwealthem nebudou zdaleka tak vážného rázu. Stejně tak *Spectator* nepovažoval ani srpnové přerušení jednání za

²⁴⁴ Macmillan, H., *At the End of the Day*, London, 1973, s. 85-87.

²⁴⁵ *The Times*, 14. 7. 1962, s. 8.

příliš nebezpečné a možnost jejich úspěchu hodnotil poměrně optimisticky.²⁴⁶ Ve stejném duchu byla koncipována i řada ze zveřejněných dopisů, tradičně adresovaných šéfredaktorovi tohoto časopisu. „Suez byl tím okamžikem, kdy byli i ti nejhlupejší toryové donuceni uvědomit, že ve skutečnosti již nemáme žádnou opravdovou nezávislost, ani ekonomickou bázi pro ni, a že impérium přestalo být ve světě politickou velmocí.“²⁴⁷

Nicméně i do formování evropských postojů časopisu *Spectator* se promítala jistá obezřetnost vůči nově vznikajícím evropským strukturám, v nichž i někteří přispěvatelé tohoto převážně středo-pravicového periodika nacházeli prostor pro prosazení fašizujících tendencí.²⁴⁸ Důvodem pro britské členství v EHS nebyly tedy pouze ekonomické výhody. Patřil mezi ně i pocit politické odpovědnosti za vývoj ve světě, přetrvávající od roku 1945, který část britské intelektuální elity nyní ze světového dějiště začala vztahovat na klíčovou oblast probíhající studené války, západní Evropu. Odmítnutí vstupu do EHS by bylo, podle některých hlasů, jimž *Spectator* dával prostor, nejen obratem k staré, protekcionistické, imperiální politice, ale také návratem k izolacionistické, zahraničně-politické tradici, symbolizované Mnichovskou konferencí z roku 1938.²⁴⁹

Na rozdíl od pozitivního vývoje na středu britského politického spektra a jemu odpovídající části britského veřejného mínění se postoj, kterým k EHS přistupovala britská levice, postupně spíše zhoršoval. Proevropská skupina labouristických poslanců, vedená pozdějším předsedou Evropské komise, Royem Jenkinsem, nebyla ve straně s to získat pro vizi britského členství v EHS širší podporu. Oproti tomu získával u většiny levicového tisku ohlas stále skeptičtější postoj Hugh Gaitskella. Příznačná pro tento spor byla například polemika mezi Royem Jenkinsem a Daouglasem Jayem, která se v létě 1962 odehrála na stránkách uznávaného časopisu *New Statesman*. Jay v ní jen potvrdil tradiční levicové vnímání EHS jako „studenoválečnického“ projektu, který je v zásadě pokračováním Marshallova plánu a který Evropu spíše rozděluje, než spojuje.²⁵⁰ Výsledek zasedání Atlantické rady v Athénách z května 1962 a následná michiganský projev amerického

²⁴⁶ *Spectator*, 3. 8. 1962, s. 126.

²⁴⁷ *Spectator*, 17. 8. 1962, s. 215.

²⁴⁸ *Spectator*, 31. 8. 1962, s. 302.

²⁴⁹ *Spectator*, 31. 8. 1962, s. 302.

²⁵⁰ *New Statesman*, 15. 6. 1962, s. 861.

ministra obrany Roberta McNamary, týkající se projektu společné jaderné obrany v rámci Nato, toto přesvědčení uvnitř britské levice ještě dále upevnila.²⁵¹ EHS tak v polovině roku 1962 pro velkou část levicově orientovaných Britů představovalo konstrukt, který pouze urychloval formování a uzavírání jednotlivých mocenských bloků ve světě, a přispíval tak k eskalaci studené války.²⁵²

S pokračujícím jednáním a zveřejněním prvních konkrétních dohod v dílčích oblastech vzrůstaly u britské levice také již zmíněné obavy, spojené s dopadem vstupu do EHS na budoucí podobu britské hospodářské a sociální politiky. Na počátku července 1962 vydal *TUC*, organizace zastřešující většinu britských odborů, memorandum, v němž opět varoval, že přistoupení k Římským smlouvám do budoucna vyloučí možnost vedení jakékoli opravdu socialistické (*socialist*) politiky.²⁵³ „Je hrozné vidět, k jakým zvráceným absurditám může být britský socialista doveden fanatickým nadšením pro věc společného trhu,“ reagoval jeden z dopisů redakci na předchozí proevropská prohlášení jednoho z ostatních přispěvatelů.²⁵⁴

Dílčí neúspěch britských vyjednávačů se stal vítanou příležitostí pro kritiku vlády především pro britský komunistický deník *The Daily Worker*. Ten jednak podpořil tzv. *Labour Anti-Market Committee*, skupinu euroskeptických poslanců Labour Party, jíž předsedal William Blyton, které se navíc v této době podařilo získat cennou podporu bývalého ministerského předsedy Clementa Attleeho, jenž vystoupil s projevem, odmítajícím myšlenku britského členství v EHS.²⁵⁵ Navázal tak na řadu dalších významných britských osobností, které se proti vstupu do EHS postavili. V červnu 1962 tak již učinil například maršál Montgomery, který v tiskové kampani, financované lordem Beaverbrookem, v prohlášení broadsheetového formátu vyzýval: „Říkám, že do Evropy vstoupit nesmíme. Mohlo by to docela dobře znamenat, že nám zákony budou vytvářet Evropané a ne náš vlastní parlament. Jaká to děsivá myšlenka!“ Maršál Montgomery interpretoval přijetí Římských smluv také jako omezení vojenské suverenity, která by *de facto* znamenala konec nezávislého britského jaderného arzenálu i suverénního velení nad ostatními složkami

²⁵¹ *New Statesman*, 29. 6. 1962, s. 880.

²⁵² *New Statesman*, 6. 7. 1962, s. 2-7.

²⁵³ *New Statesman*, 6. 7. 1962, s. 14.

²⁵⁴ *New Statesman*, 20. 7. 1962, s. 79.

²⁵⁵ *Daily Worker*, 31. 7. 1962, s. 1.

ozbrojených sil. Jakmile podepíšeme Římskou smlouvu, budou naše ozbrojené síly, námořnictvo, armáda i letectvo podřízeny v krizi velení generálů z Evropy - rozkazy vydané možná generálem z Německa, jehož národ již dvakrát narušil světový mír a to v roce 1914 a 1918. S tím vším se máme smířit? Nikdy!“²⁵⁶

The Daily Worker ve své proti evropské kampani využil také obnovenou aktivitu britských fašistů. Jednalo se zejména o zásah policie proti veřejné manifestaci *Union Movement*, která se měla odehrát 22. července 1962 na Trafalgarském náměstí, na němž se v průběhu dne shromáždil dav několika tisíc lidí, složený jak z příznivců britského fašismu, tak jeho odpůrců. K obecnstvu měl promluvit i Oswald Mosley. Výsledkem zásahu policie byly desítky zatčených. Řada dalších účastníků byla postižena drobnými tresty většinou peněžitého charakteru.²⁵⁷ Další skandál kolem Mosleyho vypukl hned několik dní poté, kdy policie rázným zásahem ukončila další veřejný meeting tohoto hnutí. Policii se však nepodařilo zvládnout dav několika tisíc Mosleyho odpůrců, kterým se podařilo k němu proniknout. Výsledkem byla násilná potyčka, v níž byl fyzicky napaden jak sám Mosley, tak jeho syn Max. Poté co Mosley útok opětoval, zasypal ho podle deníku *The Times* dav proudem shnilého ovoce, kusů dřeva, kamení i drobných jednopencových mincí.²⁵⁸ V nadcházejících týdnech však byly zakázány také některé levicové organizované demonstrace, které byly zaměřeny mimo jiné i proti britskému členství v EHS. Redakce komunistického *The Daily Worker* tak obviňovala *Home Office* ze záměrného zneužívání těchto událostí k potlačování ostatních protestních aktivit.²⁵⁹

Dílní krize v jednání, jež propukla na počátku srpna 1962, tak byla chápána částečně také jako potvrzení dlouhodobých euroskeptických postojů britské levice. Střízlivě však i postoj britské veřejnosti jako celku. Rostl především pocit, že o vstupu do EHS by nemělo být rozhodnuto pouze hlasováním parlamentu, ale formou referenda. Závazek, spojený s přijetím Římských smluv, byl totiž v Británii tradičně vnímán jako de facto neodvolatelný, a ani rozhodnutí zastupitelského orgánu tudíž nemělo pro řadu lidí, včetně mnoha zastánců vstupu, pro takový krok dostatečnou legitimitu. Referendum nepodporovali pouze politikové Labour Party, ale také významná část britské inteligence. Objevovaly se také názory, že by Velká Británie

²⁵⁶ *The Scotsman*, 4. 6. 1962, s. 5.

²⁵⁷ *The Times*, 23. 7. 1963, s. 10.

²⁵⁸ *The Times*, 1. 8. 1962, s. 10.

²⁵⁹ *The Daily Worker*, 31. 8. 1962, s. 1.

měla před vstupem přijmout závaznou psanou ústavu, která by zajistila dodržování občanských svobod a vymezila pro Británii v Evropě jasný institucionální rámec.²⁶⁰

²⁶⁰ *The Listener*, 12. 7. 1962, s. 45.

4.2. Konference předsedů vlád zemí Commonwealthu a otázka vstupu do Velké Británie do EHS

Po přerušení bruselských jednání na počátku srpna 1962 nadcházelo pro Velkou Británii klíčové období formování jejího postoje jak k první britské žádosti o vstup do EHS, tak k vztahu Britů vůči evropské integraci obecně. Výroční stranické konference všech tří nejvýznamnějších politických stran, tradičně naplánované na přelom září a října, se měly stát fóry pro debatu o budoucím směřování Velké Británie. Na září roku 1962 byla do Londýna svolána také konference předsedů vlád zemí Commonwealthu, která se měla zabývat především dopadem vstupu Británie do EHS na Britské společenství národů. Zájem britské veřejnosti o politické dění v tomto období dále umocňovala také průběžná gradace krize kolem sovětských dodávek zbraní na Kubu, o níž se na stránkách britských novin hovořilo již v průběhu září 1962. 16. října 1962 byly prezidentu Kennedymu předány slavné fotografické snímky dokazující přítomnost sovětských jaderných zbraní na Kubě, jejichž reprodukce byly v následujících dnech oblétly nejen britská média, ale i celý svět.²⁶¹ Několik dní poté navíc britskou veřejnost ještě dále znepokojila eskalace čínsko-indického pohraničního konfliktu v oblasti Arunachal-Pradesh, který v těchto dnech přerostla z „atlasové války“ v drobné ozbrojené srážky.²⁶²

První předsedové vlád zemí Commonwealthu začali přijíždět do Londýna již v průběhu prvních zářijových dní. Přestože měla konference, jejíž oficiální zahájení proběhlo v sídle sekretariátu Britského společenství národů v Malborough House 10. září 1962, na programu řadu různorodých bodů z oblasti mezinárodní politiky, například konzultace členských zemí SAETO, z nichž hned několik bylo i členy Britského společenství národů, za hlavní předmět jednání byla určena otázka vstupu Velké Británie do EHS. Ačkoli londýnské *Timesy* hovořily o tom, že někteří z představitelů těchto zemí hodnotili dosavadní činnost britského týmu vyjednávačů velmi pozitivně, byl například Harold Evans, Macmillanův oficiální tiskový mluvčí, v hodnocení postojů vedoucích představitelů klíčových zemí mnohem skeptičtější.²⁶³ „Kanadský premiér Diefenbaker byl otevřeně nepřátelský a postoj ostatními bylo

²⁶¹ Luňák, P., *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Libri: Praha, 1997, s. 429.

²⁶² *The Times*, 25. 10. 1962, s. 10.

²⁶³ *The Times*, 4. 9. 1962, s. 9.

možno chápat přinejlepším jako zdráhavý souhlas, závisející především schopnosti britských vyjednávačů v Bruselu získat dostatečné ústupky, které by dokázaly minimalizovat dopad na britské obchodní svazky s Commonwealthem.²⁶⁴ S obavami a kriticky přistupoval k britskému vstupu do EHS také novozélandský premiér Keith Holyoake. Vedly ho k tomu nejen obavy o budoucnost novozélandské zboží, především zemědělských produktů, na britském trhu, ale také vnitropolitické důvody. Holyoakova pravicově orientovaná National Party zastupovala totiž do velké míry právě zájmy novozélandských farmářů a obávala se odlivu voličské přízně ke konkurenční sociálně demokratické straně, vedené Walterem Nashem, jež britské členství v EHS rezolutně odmítala. Komplikovaný byl rovněž postoj Austrálie, reprezentované na konferenci předsedou vlády Robertem Menziesem.²⁶⁵

Nejen tzv. „*white dominions*“ však na sebe v průběhu jednání strhávala pozornost. 15. září 1962 zaplnil titulní stránku deníku *The Scotsman* například návrh pákistánského prezidenta Ayuba Khana, který ve své řeči navrhoval, aby výsledkem jednání byl vstup celého Commonwealthu do EHS. Výsledná organizace by poté mohla převzít současnou úlohu a kompetence OSN.²⁶⁶

Text závěrečného komuniké, jež bylo například v *The Times* doprovázeno podtitulem „Konečný soud bude možné vynést, až budou známy konečné podmínky.“, naznačovalo, že ani konference předsedů vlád se nepodařilo překonat rozdílná stanoviska jednotlivých států Commonwealthu.²⁶⁷ Rozhodnutí o vstupu do EHS však zůstávalo především rozhodnutím Británie samotné a její představitelé pouze potvrdili, že, přestože ohled na země Commonwealthu zůstává pro britské stanovisko jednou z klíčových priorit, zájem Spojeného království o členství v *Common Market* nadále trvá. Harold Macmillan shrnul na závěr jednání výsledky konference do čtyř základních bodů. Jednalo se však o obecné cíle, které se dotýkaly spíše nastavení příznivých podmínek pro vývoj globální ekonomiky, než konkrétních požadavků, které by měly být předloženy Heathovu týmu v Bruselu. Jednalo se především o zajištění podmínek pro expanzi globálního obchodu a vytvoření organizovaného systému, který by reguloval světový obchod se zemědělskými komoditami. Macmillan také zdůraznil, že je nutné, aby se země Třetího světa snažily

²⁶⁴ Evans, H., *Downing Street Diary: The Macmillan Years 1957/1963*, London, 1981, s. 212.

²⁶⁵ Milward, A., *The Rise and Fall of National Strategy 1945-1963*, London, 2005, 392-397.

²⁶⁶ *The Scotsman*, 15. 9. 1963, s. 1.

²⁶⁷ *The Times*, 20. 9. 1962, s. 8.

dosáhnout ekonomického růstu právě pomocí nastavení příznivých podmínek systému globální ekonomiky místo toho, aby spoléhaly pouze na finanční rozvojovou pomoc.²⁶⁸

The Financial Times hodnotily výsledek konference jako nepopiratelný úspěch britského ministerského předsedy a jeho proevropské politiky. Macmillanovi se podle nich podařilo dosáhnout především dvou klíčových úspěchů. Vágní formulace závěrečného komuniké jednak žádným způsobem nesvazovaly ruce britským vyjednavatelům v Bruselu, a nechávaly jim tak dostatek volného prostoru pro manévrování. Bylo navíc zřejmé, že se Britům podařilo vyhnout možnosti svolání další konference představitelů zemí Commonwealthu do té doby, dokud nebudou jednání o vstupu do EHS definitivně ukončena.²⁶⁹

V průběhu konference byla v řadě médií diskutována sama podstata Commonwealthu, její současný stav i potenciál do budoucna. Pro stoupence britského členství v EHS představoval Commonwealth uskupení, spojené především historickými a politickými vazbami, čemuž odpovídal i způsob jeho administrativy. Názory, že by bylo možné reformovat systém Otawských dohod, a vytvořit tak z Britského společenství národů také dynamické obchodní společenství, považoval například časopis *Spectator* za naprosto „chimérický“. Naopak efektivní využívání této organizace bylo, podle těchto názorů, závislé ekonomickém potenciálu, který by Velká Británie mohla vstupem do EHS získat.²⁷⁰ Pro řadu liberálně smýšlejících Britů byl navíc tento potenciál nezbytnou podmínkou pro uspokojujivý výkon závazků v zemích Commonwealthu, jež v jejich očích v průběhu několika posledních let výrazně zdiskreditovaly události v Jižní Africe či Středoafričské federaci. Naopak v kritice britské levice, týkající se Macmillanovy evropské politiky, se do značné míry odrážel pocit viny za koloniální minulost, tak zjevný například v britské literatuře 60. let 20. století. V roce 1962 navíc britský parlament odhlasoval nový imigrační zákon, který velkou měrou omezoval přistěhovalecká práva obyvatel zemí Britského společenství národů. Tento krok se stal jen další součástí Gaitskellovy kritiky způsobu, kterým Macmillanův konzervativní kabinet ke Commonwealthu přistupoval. Otázka členství v EHS se tak z hlediska britské historické paměti stala závažným

²⁶⁸ *The Times*, 18. 9. 1962, s. 14.

²⁶⁹ *The Financial Times*, 20. 9. 1962, s. 1.

²⁷⁰ *Spectator*, 7. 9. 1962, s. 316.

krokem, který předznamenával také proměny v britském nazírání na bývalou imperiální minulost, a průběhu života první britské žádosti o vstup do evropského společenství začala z ekonomické a politické oblasti prorůstat do debat o tak zásadních společenských a kulturních otázkách, jakou byl například postoj britské společnosti k rasismu.²⁷¹

Průběh zasedání vrcholného orgánu Britského společenství národů, se ale stal vítanou příležitostí i pro proti-evropsky zaměřené lobbystické skupiny, zejména ty z pravicové části politického spektra, pro něž byl vztah k Britskému impériu v opozici k přijetí Římských smluv určujícím faktorem. Jejich aktivita v průběhu podzimu 1962 postupně vzrůstala. Například *Anti-Common Market League*, zřejmě nejvýznamnější z nich, spustila na stránkách deníku *The Scotsman* kampaň pod heslem „*Commonwealth before Common Market*.“ Pouze Commonwealth, v žádném případě EHS, podle ní byl přijatelnou alternativou pro směřování budoucí britské orientace v následujících letech.²⁷² Ve stejném duchu vystupovala také mediální skupina lorda Beaverbrooka, který rovněž zmíněnou kampaň a řadu dalších finančně zaštiťoval.

V Bruselu mezitím pokračovaly přípravy na obnovení vstupních jednání. Delegace sedmi zainteresovaných států a zástupci Evropské komise zasedli za vyjednávací stůl po zhruba měsíční přestávce 27. září 1962. Agenda, již zbývalo vyřešit, obsahovala podle shrnutí *The Times* na prvním místě otázku tzv. „*temperate foodstuffs*“, dovozu zemědělských produktů z mírného podnebného pásu. Týkalo se to tedy především problému dovozu z Austrálie, Kanady a Nového Zélandu. Dále podle *Timesů* přetrvávalo také dořešit finální podobu finanční regulace jednotné zemědělské politiky, problém britského zemědělství, asociačních dohod s karibskými a africkými členy Commonwealthu a obchodních ujednání s Indií, Pákistánem a Srí Lankou. Přestože nebylo stanovisko konference předsedů vlád Commonwealthu vůči EHS nakloněno příliš příznivě, očekávalo se, že Šestka nyní bude mít pro problémy těchto zemí větší pochopení, což by mohlo průběh jednání urychlit.²⁷³ V podvědomí britské společnosti však byly patrné jak rostoucí tenze, vyvěrající z dlouhodobého, postupného rozvolňování svazků mezi zeměmi Commonwealthu, tak

²⁷¹ *Spectator*, 7. 9. 1962, s. 316; *Spectator*, 14. 9. 1962, s. 363.

²⁷² *The Scotsman*, 19. 9. 1962, s. 13.

²⁷³ *The Times*, 28. 9. 1962, s. 15.

sílící obavy možného z dopadu členství v EHS na politické i hospodářské vztahy s nejdůležitějšími členy Britského společenství národů. „*Speaking for myself, I'd say you lousy bastards had sold us down the river!*“ konstatovalo se například ve fiktivním prohlášení, jež bylo vloženo redaktorem satirického časopisu *The Private Eye* do úst kanadského předsedy vlády J. G. Diefenbakera.²⁷⁴

²⁷⁴ *Private Eye*, 21. 9. 1962, s. 1.

4.3. Labour Party a otázka EHS na stranické konferenci v Brightonu (2.-5. 10. 1962)

Poté co se pozornost veřejnosti v otázce evropského společenství upřela na krátkou dobu na lavice Dolní sněmovny, v níž po formálním ukončení konference hlav států Commonwealthu proběhla na toto téma krátká debata, zaměřila se většina politických komentátorů na přípravu blížících se výročních konferencí nejvýznamnějších politických stran. Ihned po vydání již zmíněného oficiálního komuniké vystoupil Hugh Gaitskell s řadou velmi kritických komentářů, které dosavadní dosažené výsledky britských vyjednávačů označovaly za naprosto nedostatečné. „Musíme mít lepší podmínky, nebo zůstat mimo...“²⁷⁵

Gaitskellovo vystupování svědčilo o postupující polarizaci veřejného mínění v otázce vstupu do EHS a naznačovalo, že se předseda Labour Party zřejmě definitivně rozhodl snahu Macmillanova kabinetu otevřeně odmítnout. Proti prohlášení tohoto typu se veřejně ohradil jak Roy Jenkins, tak řada dalších představitelů *Labour Common Market Committee*. Situace dále gradovala, když se tato skupina labouristických příznivců EHS stala terčem kritiky *Labour Committee on Common Market*, jež sdužovala naopak odpůrce britského členství. Sekretář této skupiny John Stonehouse označil Jenkinsovu skupinu „*the marketeers*“ za „zdiskreditovanou menšinu“, která ani zdaleka nemá avizovanou podporu osmdesáti poslanců. Naopak zdůraznil, že počet oponentů v řadách labouristických poslanců dosahuje počtu minimálně sto padesáti pěti držitelů mandátů.²⁷⁶ Krystalizace soupeřících táborů uvnitř strany a nejistota ohledně počtu jejich příznivců vedla k tomu, že se v průběhu září v britském tisku objevily dokonce spekulace, že by tento vývoj mohl vyústit přímo ve stranický rozkol.²⁷⁷

Konference byla zahájena 2. října 1962 v jihoanglickém letovisku Brighton. Debata na téma britského vstupu do EHS zde dostala nový rozměr. Jak příznivci, tak odpůrci britského členství v EHS zde začaly v průběhu jednacích dní pořádat časté meetingy i veřejné debaty. Největší pozornost na sebe strhla diskuze Roye Jenkinse s Douglasem Jayem, jedním z hlavních ideologů euroskeptického proudu uvnitř

²⁷⁵ *The Times*, 21. 9. 1962, s. 8.

²⁷⁶ *The Times*, 24. 9. 1962, s. 5.

²⁷⁷ *The Times*, 21. 9. 1962, s. 8.

Labour Party. Politickým přestřelkám nezabránil ani televizní projev na téma EHS, který Gaitskell v předvečer konference na televizních obrazovkách přednesl, ani prohlášení výkonného výboru strany, jenž bylo pod názvem *Labour and the Common Market* následně v tištěné formě rozdáno všem účastníkům konference.²⁷⁸

Vedení strany poté tento dokument předložilo konferenci ke schválení. Výsledek hlasování, v němž převážná většina delegátů tento text podpořila, se stal nepopiratelným úspěchem Hugh Gaitskella, který signalizoval příklon celé Labour Party k euroskepticismu a k otevřenému odmítnutí britské žádosti o vstup do EHS. „Naše slabost nespočívá v trzích ani v celních tarifech, zaměřených proti nám, ale spočívají přímo v nás samotných; v naší neschopnosti dostatečně investovat, v čtyřletém *stop-go-stop* cyklu, na který jsme tak zvyklí, v neschopnosti věnovat více prostředků na výzkum, vyřešit problém učňovského vzdělání, v pokračování zastaralé a nespravedlivé daňové politiky a v našem selhání vytvořit fiskální politiku, která má šanci uspět pouze, pokud je založena na sociální spravedlnost a na spravedlivém rozdělování majetku.“²⁷⁹

V závěrečných dnech konference zájem o téma EHS poněkud utichl a pozornost delegátů se soustředila na ostatní témata, spojená zejména se zahraniční politikou a otázkou jaderných zbraní. Tón, který se utvořil v průběhu první poloviny konference, už zůstal nezměněn. Labour Party za současných okolností a na základě podmínek, dojednaných v Bruselu, vstup Velké Británie do EHS jednoznačně odmítla. Gaitskell nahu sjednotit Labour v opozici vůči EHS vysloužil mimo jiné pochvalné hodnocení Beaverbrookova *The Daily Express*.²⁸⁰ Jedním z důsledků vzniku a působení nového „evropského“ politického *cleavage* tak byla v britském veřejném mínění i paradoxní situace, ve které tradicionalistický, pravicově konzervativní deník podporoval politiku předsedy sociálně demokratické strany.

Nový obrat ve vývoji labouristické strany znepokojoval nejen příznivce *Labour Common Market Committee*, ale také většinu liberálně smýšlející části středu britského politického spektra. Například časopis *Spectator* kritizoval již zmíněné Gaitskellovo televizní vystoupení jako zásadní chybu. Mimo to, že redaktorovi

²⁷⁸ *The Times*, 2. 10. 1962, s. 12.

²⁷⁹ *The Times*, 4. 10. 1962, s. 12.

²⁸⁰ *The Daily Express - Scottish Edition*, 4. 10. 1962, s. 1.

připadal výstup předsedy nejsilnější opoziční strany přinejmenším „melancholický“, vysvíaly mezi řádky silné obavy z posílení levice v Labour Party a z celkového posunu strany více doleva.²⁸¹ Jednalo se nejen o součást rétoriky, kritizující euroskepticismus jako „beznadějně provinční“ názor, založený na xenofobních obavách z „*the Frogs, Wops and Krauts*“.²⁸² Oslabení centra a pravice v rámci labouristů mohlo znamenat oživení politiky unilateralismu i posílení volání po neutralistické zahraniční politice.²⁸³

Děni v Brightonu sledovaly s velkým znepokojením i špičky konzervativní strany. Přestože vláda návrhy opozice na uspořádání voleb, které by se staly *de facto* referendem o britském přistoupení k EHS, již z principu odmítala, byla si také vědoma, že se jedná o otázku, v níž bude nezbytné dosáhnout alespoň částečného konsensu napříč celým politickým spektrem. Principiální odmítnutí jakékoli dohody dosažené v Bruselu by se tedy rovnalo politické katastrofě, která mohla vést nejen k přerušení jednání, ale i k pádu kabinetu a předčasným volbám. „Ted Heath řekl, že jestli se Labour Party přihlásí k záměru zavrhnout (jakoukoli dohodu dosaženou vládou pro britský vstup do EHS), pokračovat v jednání bude pro něj dále nemožné. Předseda vlády tak v úterý večer, při vyhlídce na Gaitskellův projev, jenž měl přijít následujícího dne, dospěl až k rozhodování o tom, zda, pokud k tomuto scénáři opravdu dojde, odletí hned ve čtvrtek na Balmoral se svou rezignací.“²⁸⁴

Gaitskellovo vystoupení, byť silně euroskeptické, nakonec ponechalo pro pokračování jednání otevřené dveře. Předseda labouristů téma EHS spíše využil jako prostředek k upevnění jednoty strany a k zvýšení jejích šancí na vítězství v příštích parlamentních volbách. I tak byl jeho dopad na rozhodování kabinetu velmi významný. „Tento anti-evropský dojem byl tak silný, že na čtvrtečním zasedání triumvirát Macmillan, Butler, Macloed vážně zvažoval všechna pro a proti okamžitému uspořádání parlamentních voleb.“²⁸⁵

²⁸¹ *Spectator*, 28. 9. 1962, s. 419.

²⁸² *Spectator*, 5. 10. 1962, s. 455.

²⁸³ *Spectator*, 5. 10. 1962, s. 455.

²⁸⁴ Evans, H., *Downing Street Diary*, London, 1981, s. 221.

²⁸⁵ Evans, H., *Downing Street Diary*, London, 1981, s. 221.

4.4. Otázka britského členství v EHS a stranická konference Konzervativní strany v Llandudno (10.-13. 10. 1962)

Konference Konzervativní strany se roku 1962 měla odehrát ve dnech 10. až 13. října ve waleském pobřežním letovisku Llandudno. V její předveče ještě *Conservative Central Office*, ústřední orgán této politické strany, vydala oficiální Macmillanův pamflet, nazvaný *Britain, the Commonwealth and Europe*. Většina britských deníků otiskla jeho doslovný obsah. Rozhodnutí požádat o vstup do EHS v něm Macmillan představil jako „osudový a progresivní“ krok. Odmítl tvrzení, že se ve vztahu ke Commonwealthu jedná o černobílé rozhodnutí, a uváděl faktory, které by po britském vstupu do EHS mohly postavení Commonwealthu naopak prospět; mezi nimi například větší váha Británie při vytváření globálních obchodních dohod a při prosazování liberalizace světového obchodu. Odmítl také, že přistoupení k Římským smlouvám znamená vzdání se suverenity. Závěrečná slova tohoto pamfletu nastiňovala nejen rétoriku britského ministerského předsedy, ale také jeho interpretaci významu obratu v britské politice vůči Evropě. „Pro mnoho z nás, a pro naši mladší generaci obzvláště, už dávno není doba pro to znovu omílat staré hádky a brát za vlastní zastaralé a překonané koncepce. Chceme vidět, jak Británie zaujímá vedoucí postavení v budování nové budoucnosti a jak přispívá k jednotě světa, jež je základním cílem lidského pokolení. Evropské hospodářské společenství nám ukazuje k tomuto cíli cestu a my musíme přijmout naši roli.“²⁸⁶

Diskuze na téma EHS byly naplánovány na dopolední část zasedání dne 11. října. Odpoledne měla poté jednání pokračovat rozborem témat, týkajících se Commonwealthu a britského zemědělství. V průběhu příprav konference vzešlo z pléna členů Konzervativní strany na třicet jedna podnětů k projednání, jež byla nějakým směrována k otázce britského členství v EHS. Podle údajů britského tisku jich přitom zhruba polovina přistupovala k EHS kladně, pět negativně a ostatní byla názorově nevyhraněná. Jejich počet však byl jistým zklamáním. Vedení strany očekávalo mnohem větší zájem, a bylo tedy překvapeno tím, že například k problematice daní jich pobočky stranických organizací obdržely téměř dvojnásobný počet. Vedením diskuzí o evropské politice byli poněkud překvapivě pověřeni R. A. Butler a Edward Heath. Macmillan naplánoval svůj příjezd na konferenci až na

²⁸⁶ Macmillan, H., *Britain, the Commonwealth and Europe*, London, 2001, s. 11.

podvečer posledního jednacího dne, předcházejícího schválení závěrečného komuniké. Postoj více než čtyř a půl tisíce delegátů, shromážděných ve slavném *Pier Pavillionu* a sálu kina Odeon, tak o to více zůstával pro politické komentátory velkou neznámou.²⁸⁷

Výsledek jednání delegátů Konzervativní strany se však na rozdíl od Labour Party stal velkým vítězstvím jak Edwarda Heatha, tak Macmillana a celého proevropsky orientovaného křídla strany. Jednání zahájil proslovem A. E. Holdsworth, zástupce volebních obvodů Westminsteru a *Cities of London*, který konferenci představil návrh prohlášení, schvalující snahu Macmillanova kabinetu přivést Velkou Británii do svazku s EHS. „Otázka jestli by Británie měla vstoupit do EHS je test toho, jestli my muži a ženy Británie 20. století jsme pro tento věk dostatečně zralí. Schválením tohoto usnesení bychom měli doložit náš vnitřní psychický a emocionální průlom do nové epochy historie světa, v níž již žijeme.“ citovaly z projevu Holdswortha londýnské *Timesy*.²⁸⁸ Výsledek hlasování, v němž text tohoto prohlášení podpořili až na výjimky téměř všichni přítomní delegáti, byl odpovědí jak na předcházející vystoupení Hugh Gaitskella, tak na kritiku, které se Macmillanovi dostalo od vyloučených členů kabinetu, především od Robina Turtona, bývalého ministra zdravotnictví.

Úspěchem skončila i téměř hodinová Macmillanov řeč, s níž britský ministerský předseda vystoupil na závěr konference a v níž se sám za členství v EHS otevřeně postavil. Macmillan nejen přesvědčivě shrnul soubor argumentů pro vstup do EHS, ale také dovedně interpretoval a zčásti i cíleně desinterpretoval předchozí tradici britské politiky vůči evropské integraci. „Je tomu již patnáct let, co Sir Winston Churchill přednesl v Zurichu a ve Fultonu dvě pozoruhodné řeči, obsahující vizi a možnosti nové Evropy, povstávající z popela té staré. Tak byla zrozena Rada Evropy, z níž vycházela OEEC, Evropská platební unie, ZEU a mnoho dalších konstruktivních projektů.“ Díky státnictví Ernsta Bevina, překonala labouristická vláda i většina Labour Party svoji zdráhavost a nakonec hrála významnou roli v prosazování těchto idejí.²⁸⁹ Odpověď předsedovi nejsilnější opoziční strany byla

²⁸⁷ *The Times*, 26. 9. 1962, s. 7.

²⁸⁸ *The Times*, 12. 10. 1962, s. 16.

²⁸⁹ *The Times*, 15. 10. 1962, s. 6.

jasná. „Pan Gaitskell nyní blábolí cosi o tom, že náš status bude zredukován na úroveň Texasu nebo Kalifornie. Jaká to pitomost.“²⁹⁰

Konference v Llandudno svázala jak celou Konzervativní stranu, tak osobně Harolda Macmillana k podpoře vstupu do EHS a do značné míry tak vytvořila předpoklady pro tíživý dopad, který na britského ministerského předsedu a postavení jeho konzervativní vlády mělo de Gaullovo pozdější lednové veto. Například *The Daily Herald* prorokoval, že pokud by se Macmillanovi nyní nepodařilo Velkou Británii do EHS přivést, téměř jistě by to znamenalo brzké prohrané parlamentní volby a odchod ministerského předsedy z funkce i z vedení strany.²⁹¹ Opozice, skládající se například podle časopisu *Listener* nyní především z Macmillanových osobních nepřátel, zastánců Commonwealthu, příznivců lorda Beaverbrooka a tzv. „anti-katolíků“, mezi něž patřil například Alexander Montagu, lord Sandwich. Časopis, úzce provázaný s BBC, citoval například tento úryvek z jednoho z jeho radiových interview. „...Britové nechtějí, aby jim vládli žabožrouti (*Frogs*) a Hunové.“²⁹² Většina ve straně podle stejného magazínu vstup do „Evropy“ podporovala. Největší problém podle něj nyní tvořily britští farmáři, sdružení v *Natioal Farmers Union*, a volební obvody závislé na zahradnictví, které mělo být vstupem do EHS těžce poškozeno. Právě zde, v problému britského zemědělství, se postupně začínaly rýsovat skutečné, konkrétní překážky britského vstupu do EHS. „Já sám jsem pro vstup do EHS opravdu zanícen, ale nejprve se musím postarat o moje pěstitelé rajčat... A to nebude jednoduché.“ citoval anonymně *Listener* poslance za jeden z těchto obvodů.²⁹³

Po ukončení konference předsedů vlád zemí Commonwealthu a stranických konferencí konzervativní, labouristické a liberální strany bylo profilování britského politického spektra v otázce vstupu do EHS takřka dokončeno. Konzervativní strana po mnoha letech komplikovaného vývoje stanula před voliči jako jednoznačně proevropská politická strana a vstoupila do období, v němž byl její postoj k fenoménu evropské integrace zřejmě nejvstřícnější v historii. Postoj Labour Party k přijetí závazků Římských smluv se naopak posouval stále více do opozice. Politika pozdějších Wilsonových vlád však svědčila o tom, že momentální vlna

²⁹⁰ *The Times*, 15. 10. 1962, s. 6.

²⁹¹ *The Daily Herald*, 10. 10. 1962, s. 3.

²⁹² *Listener*, 1. 12. 1962, s. 706.

²⁹³ *Listener*, 1. 11. 1962, s. 706.

euroskepticismu uvnitř Labour byla spíše výsledkem snahy o sjednocení roztříštěných ideologických proudů uvnitř britské sociální demokracie a využití *Common Market* jako nového volebního tématu, než dokladem o principiální neslučitelnosti obsahu Římských smluv s labouristickým programem.²⁹⁴

²⁹⁴ *The Daily Herald*, 4. 10. 1963, 1-8.

4.5. Evropská debata ve Velké Británii po vypuknutí Karibské krize

Dne 21. října 1962 přistálo letadlo s Edwardem Heathem a týmem jeho poradců po návštěvách v ostatních zemích ESVO v Oslu, aby prodiskutoval dění předchozích týdnů také s norským ministrem zahraničí Halvardem Langem.²⁹⁵ Oficiální jednání, která měla následovat den po příjezdu, však již naprosto zanikla v bouři zájmu, napětí a obav, kterou po celém světě události tohoto dne vyvolaly.

Již následujícího dne odhalil prezident Kennedy světové veřejnosti budování sovětských raketových základen na Kubě a vyhlásil částečnou blokádu ostrova. V průběhu následujícího týdne stanul svět téměř na prahu jaderné katastrofy. Vzhledem k tomu, že bylo britské rozhodnutí požádat o vstup do EHS mimo jiné také závažným zahraničně politickým krokem, promítlo se zvýšené napětí, způsobené vypuknutím nové krize studené války také do debat o britském členství v *Common Market*. Zatímco stranické konference přenesly debatu o EHS především na pole vnitřní politiky a zabývaly se především potenciálními ekonomickými dopady jednotného celního tarifu a jednotné zemědělské politiky, tak vypuknutí Kubánské krize přesunulo diskuze do roviny politiky a mezinárodních vztahů.

Macmillan i ministři jeho kabinetu legitimizovali obrat v evropské politice také snahou překonat rozdělení Evropy, a posílit tak její postavení v konfliktu s Východním blokem. Jak mezi britskými politiky, tak v britské veřejnosti panovaly totiž obavy, že nevstoupí-li Velká Británie do EHS vyústí v následujících letech integrace ve vzniku několika navzájem soupeřících ekonomických a politických bloků, jejichž rivalita přispěje pouze k destabilizaci celého regionu, zpomalí jeho ekonomický rozvoj a dokonce ohrozí přítomnost USA na starém kontinentu. Výsledkem pak bude pouze snazší pronikání Sovětskému svazu do západoevropských zemí.

Britská levice naopak viděla v EHS především pravicový projekt, spojený s ideologií pravicových, především křesťanských, politických stran. I v její interpretaci „*Common Market*“, představoval významný zahraničně-politický subjekt. Vzhledem k charakteru labouristické zahraniční politiky v této době byl však většinou britských socialistů hodnocen spíše negativně jako projekt ve službách Spojených

²⁹⁵ *The Times*, 22. 10. 1962, s. 8.

států amerických, jenž vyhrocuje bipolární dělení světa a vede k zostřování studené války. V rétorice části britské levice bylo EHS rovněž, zejména v souvislosti s přípravou asociačních dohod pro bývalé francouzské kolonie, kritizováno také jako instituce „neokolonialistická“ a propaganda radikální části britského levicového spektra mu dávala dokonce rasistický podtext.²⁹⁶

Vypuknutí Karibské krize zvýraznilo tyto v britské veřejnosti dlouhodobě působící tendence a připoutalo k nim větší zájem médií. Přímá spojitost mezi snahou Macmillanova kabinetu o dosažení členství v EHS a gradací studené války se však v britském tisku až na výjimky neobjevila. Nové napětí v mezinárodních vztazích, jež bylo výsledkem této krize, se do vývoje debaty o evropské integraci ve Velké Británii promítlo spíše nepřímo a v širším kontextu ostatních významných společenských otázek. Podnítilo novou vlnu debat o charakteru vztahu Velké Británie a Spojených států amerických a poskytlo také nový impuls pro formování postojů britské veřejnosti v otázce studené války a postavení Spojeného království v bipolárním světě. „Evropská otázka“ tak v tomto kontextu v Británii znovu nabyla výrazně politického rázu. V britských médiích byla opět, po určitém období útlumu, které následovalo po krachu jednání o evropské politické unii, stále více diskutována zahraničně-politická podstata evropské integrace a v nové vlně politizace „evropské“ debaty, provázející události poslední čtvrtiny roku 1962, získávala zahraničně-politická a vojenská interpretace EHS v britské veřejnosti na stále větším významu.

Zajímavá byla například reakce na stránkách liberálně-levicového deníku *The Daily Herald*, pro nějž psal politické sloupky a komentáře například Walter Lippmann, americký novinář a politický komentátor, který proslul svými netypickými postoji vůči americké zahraniční politice Trumanovy a Eisenhowerovy éry a sám patřil mezi skupinu elitních intelektuálů, kteří uvedli do veřejného povědomí termín „studená válka“. Lippman v zásadě Kennedyho řešení krize podporoval. Jím psané texty naznačovaly pocit obklíčení Sovětským svazem, který se po éře, kdy byla Amerika pro sovětské jaderné zbraně *de facto* nedosažitelná, ve Spojených státech objevil.²⁹⁷ *The Daily Herald* oproti tomu Kennedyho aktivity kritizoval a stavěl se za Kanadou předložený návrh, aby celá situace byla postoupena k vyřešení komisi OSN. Proti blokádě se ale na stránkách tohoto deníku stavěla také většina publikovaných

²⁹⁶ *Listener*, 26. 7. 1962, s. 125.

²⁹⁷ *The Daily Herald*, 23. 10. 1962, s. 1.

dopisů šéfredaktorovi. Některé se obávaly, že Amerika opět podlehla hysterii rudé hrozby a že Američané opět vidí „reds under the bed“. Podle jiných se stal americký zásah na Kubě precedentem, podle kterého mohl Sovětský svaz kdykoliv začít s blokádou Ostrovů, protože zde Američané měli a dále rozšiřovali své základny.²⁹⁸

The Daily Herald také citlivě reagoval na Kennedyho jednání se spojenci, jimž nebyla dána de facto žádná možnost jednání Spojených států v průběhu krize ovlivnit. Dopad Karibské krize na vztahy v NATO byl tedy poměrně vážný a také Lippmann v jedné ze svých úvah očekával, že po Kubánské krizi bude muset Kennedyho administrativa vystoupit s novým plánem pro reorganizaci Západní aliance.²⁹⁹

I v této velmi napjaté době se jednání v Bruselu nezastavila. Na rozdíl od uvolnění, které se po pomnutí Karibské krize projevilo v mezinárodních vztazích, se v něm však naopak rýsovala další krize, neboť se britské delegaci neustále nedařilo vyjednat přijatelné podmínky pro přechodné období britského zemědělství. Beaverbrookův *The Daily Express* parafrázoval komentáře Edwarda Heatha, které prohlašovaly, že rozhodně není možné připustit konec britského zemědělského systému ihned na začátku přechodného období. Situaci vyhrotilo také prohlášení francouzské delegace, která v těchto krizových dnech popřela jakoukoli závaznou dohodu, týkající se speciálních podmínek pro obchod s Novým Zélandem, tak jak ji britská delegace i britský tisk po předchozím jednání interpretovali.³⁰⁰ Britský tisk navíc hodnotil pozici Heathova týmu jako v zásadě oslabující již od srpnové krize.³⁰¹ Britský kabinet tedy na počátku listopadu 1962 pečlivě zvažoval, jestli je stále ochoten zaplatit za vstup do EHS požadovanou cenu.

Na podzim 1962 vstoupila ve Velké Británii veřejná debata na téma EHS do nové fáze. Po uzavření jednání hlav států Britského společenství národů a proběhnutí stranických konferencí představovala „evropská otázka“ pro britskou společnost klíčový problém, prolínající se politickou, hospodářskou i kulturní a sociální oblastí. Po období, v němž si novináři i veřejnost spíše stěžovali na nedostatek informací, začala být jak kampaň příznivců, tak oponentů mnohem intenzivnější. V průběhu

²⁹⁸ *The Daily Herald*, 23. 10. 1962, s. 8.

²⁹⁹ *The Daily Herald*, 23. 10. 1962, s. 1.

³⁰⁰ *The Daily Express - Scottish Edition*, 25. 10. 1962, s. 2.

³⁰¹ *The Daily Herald*, 21. 11. 1962, s. 1.

podzimu 1962 již jasně krystalizovaly dva základní problémy, které se, mimo dalších faktorů, staly jádrem v průběhu ledna a února 1963 příčinou definitivního krachu prvního britského pokusu získat členství v Evropském hospodářském společenství. Ukázalo se, že vzhledem k neústupnosti Francie nebude zřejmě možné rozdílné přístupy k podobě zemědělské politiky překonat bez významnějších ústupků z britské strany. To, zda se k nim Macmillanův kabinet odhodlá, však prozatím zůstávalo nejasné.

Karibská krize v zásadě de Gaulla pouze utvrdila v jeho ne příliš lichotivém pohledu na „*the Anglo-Saxons*“. Francouzskému prezidentovi bylo již naprosto zřejmé, že za současného stavu nemají spojenci v Západní alianci na to, zda Spojené státy použijí jaderné zbraně, žádný vliv. Perspektiva členství Velké Británie v EHS tak v očích gaullistické Francie utrpěla další závažnou újmu.

Edward Heath musel v Bruselu počítat také s radikalizací a posilováním politicky motivované domácí opozice vůči členství Velké Británie. Na počátku prosince 1962 totiž doslova rozbouřila veřejné mínění ve Velké Británii řeč Deana Achesona, bývalého státního sekretáře prezidenta Trumana a nyní jednoho z poradců prezidenta Kennedyho, pronesená na vojenské akademii West Point.³⁰² „Velká Británie ztratila Impérium, ale zatím nenašla novou roli. Snaha být nezávislou velmocí - tj. velmocí zakládající svou sílu na zvláštním vztahu se Spojenými státy a na jejím vedoucím postavení v Commonwealthu, který postrádá politickou strukturu i jednotu a který je spojován křehkými a nejistými ekonomickými pouty, založenými na společné měně a preferencemi na britském trhu - tak tato role stojí na prahu svého konce.“³⁰³ Podle Achesona byla britská žádost o vstup do EHS zásadním mezníkem, díky kterému bylo možné překonat nejednotnost v NATO a zajistit stabilní politický vývoj v ostatních evropských zemích. Byl to také krok, nezbytný k zvrácení dlouho trvající vojenské převahy Sovětského svazu, co se konvenčních sil týče.³⁰⁴

Uzavření Bahamských dohod (22. 12. 1962) tedy nemělo u britské veřejnosti příliš předpokladů k pozitivnímu přijetí. Události posledních měsíců roku 1962 vyvolaly v Británii vlnu anti-amerikanismu, která odeznívala díky americké podpoře

³⁰² *The Times*, 6. 12. 1962, s. 12.

³⁰³ *The Times*, 6. 12. 1962, s. 12.

³⁰⁴ *The Times*, 6. 12. 1962, s. 12.

až v průběhu Bruselské krize. Nelibost s politikou USA se projevila i v jinak proamericky orientovaných periodikách. Například *The Daily Express* psal o dohodách z Nassau jako o naprostém vítězství prezidenta Kennedyho a jejich podmínky označily za hodny opravdového „dobyvatele“.³⁰⁵ Stejný deník o několik dní později sarkasticky líčil atmosféru vánočního New Yorku jako „šňůru krádeží a vražd, často spáchaných Santa Klausy či řidiči sanitek.“³⁰⁶

V řadách britské levice vyvolávaly měnící se postoje Washingtonu vážné obavy z relativního poklesu významu Velké Británie v Západní alianci a jejího nahrazení potenciálem SRN. Zároveň však odmítala jakékoli navýšení rozpočtu na obranu, které by mohlo vést k omezení sociálního státu. Jak současný vývoj v otázce projektu Skybolt, tak politika gaullistické Francie pro ni představovaly dva významné faktory, vyvolávající úpadek a krizi NATO.³⁰⁷ *The Daily Herald* psal o dohodách jako o výsledku selhání amerického projektu multilaterální obrany a „militarizace“ EHS.³⁰⁸ Naopak například konzervativní *The Scotsman* je označil za de facto konec *special relationship*, neboť stejná dohoda, byla po ukončení konference nabídnuta také Francii.³⁰⁹

Postupná realizace společného trhu však také začínala komplikovat hospodářské vztahy evropských států a USA. Protekcionistický charakter společného trhu vedl Kennedyho a později Johnsonovu administrativu k sérii odvetných celních opatření. Kuřecí válka (*Chicken War*), jak tento střet amerických a evropských obchodních zájmů vešel později ve známost, vzbuzoval obavy již nejen ve Francii, ale především u britské veřejnosti, jejíž podpora členství v EHS byla založena na přesvědčení, že se jedná o projekt, který ve svém důsledku přispěje k liberalizaci světového obchodu. Jak samotný průběh jednání v zasedacích síních v Bruselu, tak nový vývoj v oblasti mezinárodní politiky, zejména postupné ožívování aktivity Spojených států, začal v období dokončování politizace „evropské otázky“ přispívat k posilování euroskeptické opozice a do značné míry předznamenal podobu britské reakce na de Gaullovo veto první britské žádosti o vstup do EHS.

³⁰⁵ *The Daily Express - Scottish Edition*, 22. 12. 1962, s. 11.; 3. 1. 1963, s. 5.

³⁰⁶ *The Daily Express - Scottish Edition*, 26. 12. 1962, s. 2.

³⁰⁷ *The New Statesman*, 28. 12. 1962, s. 918-920.

³⁰⁸ *The Daily Herald*, 21. 12. 1962, s. 2.

³⁰⁹ *The Scotsman*, 22. 12. 1962, s. 1.

5.0. Bruselská krize a její reflexe v britském tisku

5.1. Velká Británie na počátku roku 1963

Na počátku ledna 1963 si Británie připomínala poněkud ponuré výročí. Po katastrofálním vyústění britského angažmá v Egyptě oznámil 9. ledna 1957 britský předseda vlády Anthony Eden královně svůj záměr rezignovat. Po sérii rychlých jednání pozvala následujícího dne královně Alžběta II. do Buckinghamského paláce Harolda Macmillana, ministra financí Edenovy vlády, a pověřila ho sestavením nového kabinetu.³¹⁰ Pro britskou společnost i britského předsedu vlády byly tedy první dva lednové týdny roku 1963 časem bilancování.

Dne 9. ledna 1963 přednesl Macmillan projev před zástupci obchodní komory v Birminghamu, v němž se věnoval zejména plánům kabinetu na oživení ekonomiky. Macmillan byl svým birminghamských řečnickým výkonem patřičně potěšen. „Nakonec jsem všechny ty birminghamáky přiměl k ovacím, které trvaly několik minut. Byl jsem na to hrdý ...a oni se styděli.“³¹¹ I jinak nesmlouvavý *The Daily Worker* uznal, že premiér zářil optimismem.³¹² Směle prohlásil, že je připraven být předsedou vlády ještě dalších šest let.³¹³ Následujícího dne britský premiér zopakoval své vystoupení v interview s Kennethem Harrisem v pořadu *This Week* televizní stanice ITV. Macmillana potěšila také řada profilů, které se u této příležitosti objevily na stránkách tisku i na obrazovkách televize, například ve známém programu BBC *Panorama*.³¹⁴ Objevily se však i kritické hlasy nejen vůči osobě britského ministerského předsedy, ale také proti jeho typicky edwardiánské image, kterou zpochybňovaly a upozorňovaly na její faktickou prázdnotu. Jako „*Macambitious, Macruthless, Macshowman*“ kritizoval britského předsedu vlády například bulvární deník *The Daily Mail*.³¹⁵

Vlna optimismu z počátku nového roku však záhy opadla. Přestože se jej snažil zachovat i později, Macmillan sám s odstupem zhodnotil tento čas o poznání

³¹⁰ TURNER, J., *Macmillan*. London: Macmillan, 1994, s. 123.

³¹¹ MACMILLAN, H., *At the End of the Day 1961-1963*, Macmillan: London, 1973, s. 392.

³¹² *The Daily Worker*, 11. 1. 1963, s. 1.

³¹³ *The Daily Worker*, 11. 1. 1963, s.1.

³¹⁴ EVANS, H., *Downing Street Diary: The Macmillan Years 1957-1963*, London: Hodder and Stoughton, 1981, s. 245.

³¹⁵ *The Daily Mail - Scottish Edition*, 7. 1. 1963, s. 1.

temněji. Svědčí o tom například tento úryvek z jeho deníků, který pro doplnění ocitoval ve svých pamětech. „Obecně se soudí, že socialisté vyhrají příští parlamentní volby. Nálada v zemi je nespokojená a podrážděná. Má vlastní popularita velmi poklesla. Objevila se vlna protievropského a protiamerického cítění. Situaci komplikuje rostoucí nezaměstnanost. Tisk je až na výjimky nepřátelsky. Televize je kritická. Celkově jsme na ústupu. Podaří se nám tuto situaci zvrátit? Nevím. Mám ale rozhodně v úmyslu se o to pokusit.“³¹⁶

K ponuré atmosféře počátku roku 1963 na Britských ostrovech přispěla také neobyčejně tuhá zima. Podle tiskového varování britského ministerstva letectví se mělo jednat o nejhorší zimu od roku 1881. Mnohým vyvstávala na mysli zima z roku 1947.³¹⁷ Přímo v noci z 31. prosince 1962 na 1. ledna 1963 zasáhly Británii prudké sněhové bouře, které, až na výjimky, odřízly Skotsko od severu Anglie. Řada míst musela být zásobována pomocí helikoptér a předpověď oznamovala, že tuhé počasí bude pokračovat. V britském tisku se objevovaly kuriózní i tragické zprávy o lidech, kteří byli cestou takřka pohřbeni sněhem i s celým autem či zůstali doma odříznuti bez pomoci.³¹⁸

Již tak vypjatou situaci dále vyostřila stávka dělníků v energetickém průmyslu, kteří se od konce roku 1962 dožadovali zvýšení mezd.³¹⁹ Na počátku ledna 1963 vyzvaly odbory ETU (*Electrical Trades Union*) všech svých třicet tisíc členů k bojkotu přesčasů, což by za již zmíněných klimatických podmínek znamenalo akutní nedostatek tepla a energie.³²⁰ Postoj odborů se v průběhu ledna navíc stále utvrzoval a jejich radikálnější část dokonce vyzývala k úplnému přerušení dodávek energie.³²¹ Harold Macmillan napsal ve svých pamětech o situaci na počátku roku 1963. „Počasí i všechno ostatní strádání bylo přirozeně přičteno na vrub vládě, zatímco tisk je jen více a více kritický a neklid ve Straně vzrůstá.“³²²

³¹⁶ MACMILLAN, H., *At the End of the Day 1961-1963*, London 1973, s. 365.

³¹⁷ *The Daily Worker*, 2. 1. 1963, s. 1; MACMILLAN, H., *At the End of the Day 1961-1963*, London 1973, s. 389.

³¹⁸ *The Daily Worker*, 1.1.1963, s. 1.

³¹⁹ TURNER, J., *Macmillan*, London, 1994, s. 249.

³²⁰ *The Times*, 9.1.1963, s. 8.

³²¹ *The Daily Worker*, 21.1.1963, s. 1.

³²² MACMILLAN, H., *At the End of the Day 1961-1963*, London, 1973, s. 388.

5.2. Otázka vstupu Velké Británie do EHS v kontextu britské regionální politiky a fenoménu nezaměstnanosti

Dlouhá a tuhá zima také obnažila dlouhodobé problémy britské ekonomiky, jejíž rozpačitý výkon se přirozeně odrazil na růstu nezaměstnanosti. Na počátku roku 1963 vzrostl počet nezaměstnaných v Británii zhruba na 560 000 a v průběhu ledna toto číslo ještě vzrostlo.³²³ Opět začaly výrazně narůstat rozdíly mezi jednotlivými regiony, což v postižených oblastech začalo oživovat u lidí, kteří prožili mládí v době velké hospodářské krize, vzpomínky na třicátá léta. Největší problém představovala nezaměstnanost pro Skotsko a severní Irsko. Nejvíce postiženy byly Hebridské ostrovy, kde byl nezaměstnaný téměř každý třetí. Zhoršila se také situace na severovýchodě Anglie, kde se míra nezaměstnanosti pohybovala kolem 5 % a ve Walesu kde se dotýkala 4 %.³²⁴ V situaci, kdy cílem vlády i hlavním slibem opozice byla plná zaměstnanost a v době kdy SRN musela masově získávat pracovní sílu v zahraničí, aby uspokojila požadavky německého průmyslu, to britské veřejné mínění přijímalo se značným pobouřením.³²⁵ Zejména komunistický *The Daily Worker* již tradičně vedl proti hospodářské a sociální politice vlády ostrou kampaň.

Zhoršování ekonomické situace ovlivnilo také poslední fázi britských jednání o vstup do EHS, neboť to byl právě *Common Market*, s nímž britská vláda spojovala restrukturalizace a oživení britské ekonomiky. Komplikování jednání o vstup do EHS tedy podryvalo legitimitu hospodářské a sociální politiky konzervativní vlády a posilovalo volání po zásahu vlády do ekonomiky. Sítil tlak veřejného mínění na vytvoření nové regionální politiky, která by řešila nejtěžší ekonomické problémy postižených regionů a pomohla je připravit na ostřejší konkurenční prostředí v EHS nebo, v případě selhání jednání, by faktor EHS nahradila. Nebylo náhodou, že byl britský vstup do EHS v roce 1973 doprovázen vznikem evropské regionální politiky.

Ačkoliv se britská vláda tuto situaci snažila řešit a hospodářství z „*stop and go cycle*“ vyvést, její možnosti byly značně omezené. Komplikovalo ho především postavení libry v mezinárodním měnovém systému, které vylučovalo možnost

³²³ *The Newcastle Journal*, 9. 1. 1963, s. 1.

³²⁴ *The Scotsman*, 5. 1. 1961, s. 4.

³²⁵ *The Newcastle Journal*, 11. 1. 1963, s. 5.

devalvace. 31. 12. 1962 oznámil kabinet nová opatření na podporu růstu ekonomiky a oživení trhu. Byla snížena spotřební daň na několik vybraných druhů zboží a také o půl procentního bodu na 4 procenta sníženy úrokové sazby.³²⁶ To však mohlo britskou veřejnost uspokojit jen stěží. Ta, mimo jiné také v souvislosti s možností vstupu do EHS, žádala vytvoření komplexního programu, který by v případě vstupu zajistil konkurenceschopnost britské ekonomiky v EHS a v případě selhání jednání nahradil impulsy, které se očekávali od vytvoření jednotného evropského trhu.

O nárůstu nezaměstnanosti jednal kabinet na zasedání 4. ledna 1963. Výsledkem bylo rozhodnutí jmenovat zvláštního ministra pro otázku severovýchodní Anglie. Macmillan pro tuto na první pohled nevděčnou funkci nakonec vybral předsedu Sněmovny lordů, lorda Hailshama, a u příležitosti slavnostní večeře s představiteli obchodní komory v Birminghamu 9. ledna 1963 veřejně oznámil jeho jmenování.³²⁷ Nová iniciativa kabinetu přirozeně vzbudila na severovýchodě značný rozruch a stala se v následujících dnech jedním z hlavních témat. „*Tory wizard will go for quick action*“ komentoval jmenování například titulek večerníku *The Evening Chronicle*.³²⁸ Na snahu vlády řešit dlouhodobé strukturální problémy tohoto regionu reagovala pozitivně také většina ostatních britských médií. Objevila se však i řada kritických hlasů. Zvláštní zacházení pro Severovýchod vzbudilo nevoli zejména v průmyslových oblastech severozápadní Anglie, především v Merseyside, kam spadal například Liverpool, ježž nárůst výrazný nezaměstnanosti zasáhl také. Váhavé hlasy přicházely také z řad odborné veřejnosti. Poukazovaly zejména na fakt, že se jedná již o pátou funkci, která byla lordu Hailshamovi přidělena. Mimo předsedy Horní sněmovny byl mimo jiné již také jistým ministrem bez portfeje (*Lord Presidet of the Council*) či Ministrem pro vědu. Objevovaly se tedy domněnky, že funkce Ministra pro Severovýchod bude pouze prázdnou bublinou, která má za cíl dočasně uklidnit veřejnost.³²⁹

Specifické podmínky v některých regionech vedly v otázce britského vstupu do EHS ke vzniku odlišných, místních perspektiv. V případě severovýchodní Anglie, regionu tradičně spojenému s loďářstvím, těžbou uhlí a těžkým průmyslem, tedy odvětvími, která po druhé světové válce začala prožívat strukturální krizi, se do ní

³²⁶ *The Daily Worker*, 3. 1. 1962, s. 1.

³²⁷ MACMILLAN, H., *At the End of the Day 1961-1963*, London, 1973, s. 392.

³²⁸ *The Newcastle Journal*, 10. 1. 1963, s.1; *The Evening Chronicle*, 10. 1. 1963.str.1.

³²⁹ *The Times*, 10. 1. 1963, s. 10.

promítla především obava ze zostřené konkurenčního prostředí a ze ztráty ekonomické ochrany britské vlády. I zde ke vzniku kritického pohledu na Evropské společenství přispívaly zprávy o krizi belgického uhelného průmyslu, které na počátku 60. let 20. století z kontinentu přicházely. Místní tisk dále spekuloval, že vzhledem ke geografické odlehlosti a nedostatkům infrastruktury, přispěje vstup do EHS k růstu na jihu Anglie, nicméně pouze umocní problémy na severu. Z průmyslu soustředěného v oblasti Newcastle a Middlesbrough se však ozývaly také pozitivní hlasy, podle nichž byl tento region díky výhodnému námořnímu spojení s Holandskem pro export na kontinentální trhy do jisté míry lépe situován než řada jiných jižněji položených industriálních center.

Rovněž ve Skotsku, jež bylo v této době převážně levicově politicky orientováno, byl postoj ke vstupu do EHS negativní. Řada regionů měla vážné hospodářské potíže a tak jako severovýchod Anglie je ztráta ekonomické ochrany, kterou jim britská vláda poskytovala, velmi znepokojovala. Oproti 50. letům 20. století se proti vstupu do EHS postavila také Scottish National Party, která však zatím neměla masovou podporu voličů.³³⁰ Ke vstupu do EHS byly skeptické rovněž konzervativní kruhy ve Skotsku, které byly tradičně mnohem více než ty anglické spojeny s Impériem a striktně odmítaly jakékoli ústupky Bruselu na úkor vztahů s Commonwealthem.³³¹

S příchodem Bruselské krize vycítila Labour Party novou příležitost. Mise lorda Hailshama či hospodářské problémy ve Skotsku a následné oslabení pozic Konzervativní strany v místních volebních obvodech odrážela proměnu podmínek na britské veřejné i politické scéně. Poskytla také nové téma, na jehož základě mohli labouristé veřejnost se svým programem oslovit. Představitelé Labour Party zahájili novou vlnu kritiky Macmillanova kabinetu a jeho evropské iniciativy a britský levicový tisk spustil masivní kampaň za uspořádání předčasných voleb v případě úplného selhání bruselských jednání. Již tak rozvířenou situaci měla navíc brzy ještě umocnit nešťastná smrt předsedy Labour Party Hugh Gaitskella, jež znamenala

³³⁰ MITCHELL, J., "Member State or Euro-Region? The SNP, Plaid Cymru and Europe." in: BAKER, D., *Britain for and against Europe: British Politics & the Question of European Integration*, New York, 1998, s. 110-112.

³³¹ HARVIE, CH., *Scotland and Nationalism: Scottish Society and Politics, 1707-1977*, London, 1977, s. 210.

začátek boje o předsednické křeslo, ve kterém se otázka britského členství v EHS stala více než ožehavým tématem.

5.3. Zahraničněpolitická situace Velké Británie na počátku roku 1963 a tzv. „Vassalova aféra“

Pozornost britských médií byla na počátku roku 1963 upřena také k řadě zahraničně politických témat. Patřila mezi ně, mimo mnoha dalších, prohlubující se krize v Kongu a vývoj v Indii, která stále vedla hraniční spor s Čínou a kde měly být v polovině ledna 1963 obnoveny rozhovory s Pákistánem o oblasti Kašmíru. Po vánoční odmlce se také začala veřejnost dozvídat podrobnosti dohod uzavřených Kennedym a Macmillanem 21. prosince 1962 v bahamském letovisku Nassau, neboť teprve 9. ledna začala ve Washingtonu jednání, která určila konkrétní, technickou podobu americko-britské jaderné spolupráce.³³² Britský tisk se zajímal především o odhadované náklady, které byly s účastí na projektu Polaris spojeny, a o reakci prezidenta de Gaulla, od níž se podle prognóz britského tisku měla do velké míry odvíjet také budoucnost bruselských jednání. Francouzská reakce na Kennedyho nabídku jaderné spolupráce však zůstala chladná, a diskuze o dohodách z Nassau tak ve Francii přispěla pouze k rozšíření teorií o britském „trojském koni“.³³³ Jak vývoj v Commonwealthu, tak nová podoba, či v některých interpretacích dokonce konec *special relationship* snahu britské vlády získat ve veřejném mínění podporu pro vstup do EHS velmi komplikoval. Narůstala i kritika, že Velká Británie opouští závazky ve Třetím světě na úkor Evropy a že vstup do EHS je pouze dalším omezením státní suverenity poplatným zájmům a tlaku ze strany USA.³³⁴

Přestože pro Macmillanův kabinet představoval vstup do EHS nástroj k posílení britského vlivu v mezinárodních vztazích, pro britskou veřejnost byl jednoznačným důkazem konce velmocenského postavení, jehož povědomí bylo v Británii počátku 60. let 20. století stále živé. Nejednalo se však pouze o stahování mocenských pozicí. Selhávání britské zahraniční politiky mělo hluboký dopad i na ostatní složky života obyvatel Británie a transformace mocenské role jejich vlasti, symbolizované, rozpadem Britského impéria, přerostla i v krizi identity a morálních hodnot celé společnosti. Symbolem této krize se stala série špionážních afér, které hluboce otřáslы důvěryhodností celé pyramidy britské státní správy. O nejvýznamnější z nich, spojené se jménem diplomata Kima Philbyho, se měla britská veřejnost

³³² *The Times*, 10.1.1963, s. 7.

³³³ *The Times*, 4.1.1963, s. 6; *The Newcastle Journal*, 15.1.1963, s. 1.

³³⁴ *The Times*, 23.10.1962, s. 6.

dozvědět teprve v průběhu roku 1963. 7. ledna 1963 však začal po vánoční přestávce znovu zasedat zvláštní tribunál, jež vyšetřoval podobný případ, tzv. Vassallovu aféru“, která otřásala britským veřejným míněním již po několik měsíců.

Johna Williama Vassalla, úředníka oddělení tajné služby britské admirality, zatkla britská policie z podezření ze špionáže 12. září 1962. Při domovní prohlídce, na základě instrukcí samotného Vassalla, našla tajnou skrýš, v níž bylo uschováno spolu s malým fotografickým přístrojem kolem dvacítky filmů s tajnými informacemi, které měly být předány do Sovětského svazu. Podle výsledků vyšetřování spolupracoval Vassal s ruskou tajnou službou již od poloviny 50. let. Po návratu z pracovního pobytu v Moskvě v roce 1954 byl v Londýně kontaktován dvěma sovětskými agenty. Těm se záhy podařilo pořídit Vassallovu kompromitující fotografie, zobrazující Vassalla v různých sexuálních polohách s několika muži, a pomocí vydírání ho donutit ke spolupráci. Za předané informace mu poté vypláceli peněžité odměny.³³⁵ 22. 10. 1962 byl Vassall na základě tzv. *Official Secrets Act* v londýnském *Old Bailey*, sídle nejvyššího trestního soudu, odsouzen za špionáž na osmnáct let žaláře.³³⁶

Aféra však po vynesení rozsudku ani zdaleka neutichla. Naopak se dále prohlubovala a dostávala mnohem širší společenský rozměr. Rozvířila se kolem ní řada ožehavých společenských témat, jakými byla v Británii 60. let například svoboda médií či homosexualita. Některé výpovědi svědků doslova otřásly obecnou morálkou britské veřejnosti. „Dali jsme si několik drinků, velkou večeři. Poté mi začala být vnučována silná brandy. Vzpomínám si, že asi po půl hodině si všichni začali sundávat saka. Pamatuji si, že poté dva či tři šli se mnou nazí do postele. Pak se odehrálo několik vysoce kompromitujících sexuálních aktivit. Pamatuji si, že to kdosi fotografoval.“ Popisoval John Vassall jedno z jeho prvních setkání s ruskými agenty.³³⁷

V průběhu listopadu 1962 tedy rozhodla vláda o zřízení zvláštního tribunálu, který se měla vyšetřováním případu dále zabývat. Na rozhodnutí kabinetu výrazně zapůsobily především obavy, že by situace mohla vést k honu na špiony a ke vzniku nové formy britského Mccarthismu.³³⁸ Jednalo se zejména o dohady, vzniklé na

³³⁵ *The Times*, 23. 10. 1962, s. 6.

³³⁶ *The Times*, 23. 10. 1962, s. 6.

³³⁷ *The Times*, 10. 10. 1962, s. 8.

³³⁸ EVANS, H., *Downing Street Diary: The Macmillan Years 1957-1963*, London, 1981, s. 227.

základě zabavené Vassallový korespondence, jejíž obsah naznačoval, že někteří z Vassallových spolupracovníků mezi nimi také Thomas Galbraith, jeden z civilních členů britské admirality v letech 1957-1959, o jeho činnosti již delší dobu věděli, aniž by kohokoli informovali.³³⁹ Galbraith rezignoval na svou funkci Státního podsekretáře pro Skotsko již v průběhu listopadu 1962, ale aféra dále rostla a začala ohrožovat i prvního lorda admirality lorda Carringtona, jehož kritický britský tisk vyzýval k rezignaci.³⁴⁰ Navíc se objevilo také důvodné podezření, že by Vassallův případ mohl být propojen s dalším ze špiónských procesů, tzv. Portlandským případem, z roku 1957.³⁴¹

I samo vyšetřování a soudní tribunál, kterému předsedal lord Radcliffe, se záhy staly živě diskutovaným, společenským tématem.³⁴² Jeho cílem nemělo být pouze odhalení Vassallový podvratné činnosti, ale především prošetření a vyvrácení fám, které se zejména v bulvárním tisku v průběhu celé kouzy objevily. Tribunál přezkoumal na dvě stě padesát zpráv a článků, které se v novinách na téma Vassall v minulých měsících objevily a celá aféra tak začala prorůstat i kulturně-společenskými tématy, jakými byly například svobody tisku, novinářská etika nebo bulvarizace médií.

³³⁹ *The Times*, 15. 11. 1962, s. 8.

³⁴⁰ *The Times*, 12. 11. 1962, s. 7.

³⁴¹ *The Times*, 10. 10. 1962, s. 8.

³⁴² *The Times*, 15. 11. 1962, str. 6.

5.4. Britský tisk v předvečer obnovení bruselských jednání (1.-14. ledna 1963)

V atmosféře nastíněné v předchozích kapitolách probíhaly v Bruselu přípravy k obnovení vstupních jednání. Jejich začátek stanovoval harmonogram na pondělí 14. ledna 1963. Po úvodním pondělním zasedání měla být projednána Mansholtova zpráva a ve středu 16. ledna 1963 měla následovat rozhovory o obchodních tarifech. Skutečný křest ohněm měl však podle deníku *The Times* nastat až ve čtvrtek 17. ledna 1963. Na tento den mělo totiž připadnout obnovení jednání o zemědělství, od kterého se očekávalo, že potrvá minimálně několik dní.³⁴³ Jak politikové, tak média očekávali, že budou velmi tvrdá a neobejdou se bez komplikací. Varovné hlasy britských politických komentátorů, mezi nimiž byla i Nora Beloff, vzbudil již de Gaullův novoroční projev. „Prezident pouze potvrdil..., že chce Británii v Evropě, pouze opustí-li svoji představu o vzájemné závislosti se Spojenými státy a místo na západ začne pevně hledět k východu.“³⁴⁴ V průběhu prvního lednového týdne se objevila i řada varovných článků ve francouzském tisku, které dopisovatelé britských deníků komentovali a které vyvolaly spekulace o tom, že Francie by mohla sáhnout k použití veta.³⁴⁵

Ještě před začátkem jednání v Bruselu Edward Heath podstoupil sérii jednání s představiteli zemí EHS. 7. ledna se Heath sešel v Chequers s ministrem zahraničí SRN Gerhardem Schrödrem, na kterých byly projednávány zejména současné problémy Severoatlantické aliance. Schröder rovněž vyjádřil podporu SRN britskému vstupu do EHS. Britskou veřejnost však znepokojila některá Schröderova prohlášení, týkající se možné reformy NATO a amerického projektu mnohostranné jaderné síly MLF. Ta vzbuzovala obavy, že by cenou za vstup do EHS mohl být přístup Spolkové republiky k jaderným zbraním, což se stalo vítaným terčem kritiky v levicově orientovaném tisku.³⁴⁶

Po jednání s německým ministrem zahraničí a následném zasedání kabinetu odletěl vedoucí britského týmu vyjednavců do Paříže, kde se již od předešlého dne zabýval otázkou jednotné zemědělské politiky britský ministr zemědělství Christopher

³⁴³ *The Times*, 11. 11. 1963, s. 9.

³⁴⁴ *The Scotsman*, 2. 1. 1963, s. 7.

³⁴⁵ CAMPS, M., *Britain and the European Community, 1955-1963*, Oxford, 1964, s. 470-471.

³⁴⁶ *The Daily Worker*, 8. 1. 1963, s. 1.

Soames.³⁴⁷ 10. ledna 1963 setkal s belgickým předsedou vlády Paulem Henry Spaakem a druhý den dopoledne s francouzským ministrem zahraničí Couvem de Mourville, který jen před nedávnem v projevu k francouzskému Národnímu shromáždění chladný postoj Francie vůči britskému vstupu do EHS potvrdil.³⁴⁸ Obě zmíněná jednání skončila pro vrchního britského vyjednavatele uspokojivě, a tak mohl Heath britskou veřejnost dočasně uklidnit.³⁴⁹ Pozitivně zapůsobilo také prohlášení francouzského předsedy vlády Geourgese Pompidoua, který následně naznačil, že by Británie mohla získat požadovaně dlouhé přechodné období na přizpůsobení svého zemědělství společné zemědělské politice.³⁵⁰

V předvečer zahájení jednání a termínu očekávané de Gaullovy tiskové konference mohla tým britských vyjednavců uklidňovat podpora zemí „Pětky“, zejména Itálie a zemí Beneluxu, které se Evropy, dominované „osou Paříž-Bonn“, obávaly. I jim však bylo zřejmé, že pokud nemají jednání selhat úplně, bude nutné dojít k řešení velmi rychle.³⁵¹ Klíčové problémy se soustředily na otázku jednotné zemědělské politiky. Podle *The Financial Times* nyní bylo, i přes problémy způsobené dohodou z Nassau a projektem MLF či obchodními výhodami pro země Commonwealthu, zásadní, zda bude Británie ochotna bez výhrad přijmout princip jednotné zemědělské politiky.³⁵²

Vstup Británie do mechanismu jednotné zemědělské politiky velmi znepokojoval britské zemědělce i britskou veřejnost. Zemědělci se obávali změny systému státní podpory a nebyly ochotni vzdát se dotací. Veřejnost naopak zneklidňovaly spekulace o nadcházejícím růstu cen potravin, který by po zastavení levného dovozu ze zemí Commonwealthu následoval a který měl podle extrémních odhadů některých skeptiků dokonce přesáhnout 20 procent.³⁵³

V předvečer obnovení bruselských jednání nebyla tedy situace pro Macmillana příliš příznivá. Zdálo se, že vyjednaváči obou stran již dosáhli maxima

³⁴⁷ BANGE, A., *The EEC Crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*. Houndmills, Basingstoke, 2000, s. 99-101.

³⁴⁸ *The Financial Times*, 11. 1. 1963, s. 1.

³⁴⁹ CAMPS, M., *Britain and the European Community, 1955-1963*, Oxford, 1964, s. 472.

³⁵⁰ *The Financial Times*, 12. 1. 1963, s.1.

³⁵¹ *The Financial Times*, 14. 1. 1961, s.1.

³⁵² *The Financial Times*, 11. 1. 1961, s.1.

³⁵³ *Britain not Europe*, Anti-Common Market League: London, 1962, s. 67; *The Times*, 11.1.1963, s. 11.

možného, aniž by bylo dosaženo dohody. Podpora britského členství v EHS v Británii klesala veřejnost stále zjevněji tlačila vládu k urychlenému ukončení jednání, ať již mělo být úspěšné, či nikoli.

5.5. De Gaullova tisková konference z 14. ledna 1963 a její ohlas v britském tisku

„Generál de Gaulle na tiskové konferenci oznámil výhrady vůči vstupu Velké Británie do EHS; odmítl americkou nabídku raket Polaris.“³⁵⁴ Tímto lakonickým zápisem shrnul na sklonku roku 1963 v již tradiční rubrice, rejstříku nejvýznamnějších událostí předchozího roku, *The Year in Retrospect*, deník *the Times* dramatický průběh tiskové konference francouzského prezidenta Charlese de Gaulla z 14. ledna 1963, která de facto zpečetila strastiplný osud prvního britského pokusu o vstup do Evropského hospodářského společenství.

„Mohl byste jasně formulovat postoj Francie vůči britskému vstupu do EHS a budoucímu politickému vývoji Evropy?“³⁵⁵ Generálova odpověď na tuto zdánlivě prostou otázku položenou z pléna téměř tisícovky novinářů shromážděných v sále Elysejského paláce nebyla svým obsahem nová, převratná a snad nemohla být ani překvapivá.³⁵⁶ De Gaullovy námitky vůči britskému členství v EHS byli již delší dobu velmi dobře známy. Francouzská politika vůči britské žádosti byla po celé dva roky trvání jednání v podstatě konstantní a držela se principů, obsažených v tzv. Peyrefittově memorandu, dokumentu, který vymezil gaullistický přístup k evropské integraci.³⁵⁷

Když později na únorovém zasedání Evropského poradního shromáždění, mezi jinými kritiky francouzského prezidenta, vystoupil belgický politik Roger de Kinder a veřejně přečetl několik stran z tohoto memoranda, jež bylo později celé veřejně publikováno, objevila se řada pohoršených spekulací o tom, že krach jednání byl pouze výsledkem předem připraveného protibritského spiknutí zorganizovaného Generálem.³⁵⁸

Jak způsob, tak obsah de Gaullovy tiskové konference vyvolal mezi britskými politiky i v britském veřejném mínění bouřlivou odezvu. V průběhu

³⁵⁴ *The Times*, 31. 1. 1963, s. 13.

³⁵⁵ *The Times*, 15. 1. 1961, s. 6; CAMPS, M., *Britain and the European Community, 1955-1963*, Oxford, 1964, s. 265, 473.

³⁵⁶ *The Financial Times*, 15. 1. 1961, s. 14.

³⁵⁷ BANGE, A., *The EEC Crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*, Houndmills, Basingstoke, 2000, s. 26.

³⁵⁸ *The Daily Herald*, 7. 2. 1963, s. 7.

následujících zhruba dvou týdnů, které tiskovou konferenci dělily od definitivního selhání a ukončení přístupových jednání s Velkou Británií se proti francouzské hlavě státu zvedla vlna kritiky v části opozičního francouzského tisku a s ostrým prohlášením vystoupili také někteří čelní představitelé ostatních zemí Šestky, zejména belgický ministr zahraničí Paul Henri Spaak a jeho holandský protějšek Walter Luns.

V odpovědích novinářům charakterizoval de Gaulle Velké Británii jako ostrovní stát, námořní mocnost, která je jak hospodářskou strukturou, tak politickými svazky zásadně odlišná od stávajících členů EHS. Její přijetí do EHS, navíc následované přistoupením ostatních zemí ESVO, by podle de Gaulle zásadně změnilo současný charakter evropského společenství. Výsledkem rozšíření EHS by byl vznik „obrovského Atlantického společenství, závislého na Americe, které by záhy pohltilo společenství Evropy.“³⁵⁹ Na pozadí těchto obav nebyla pouze prezidentova tradiční averze vůči Anglosasům, ale také zcela reálné úvahy o změně politické rovnováhy v Evropě, jež by mohla vyústit v omezení vůdčího postavení Francie v EHS a oslabit její vliv na Spolkovou republiku Německo. Prezident de Gaulle se také obával, že Velká Británie bude hrát v Bruselu roli trojského koně Spojených států, s nimiž měl řadu sporů. Jednalo jak o oblast monetární politiky, tak především o otázku reformy NATO a vývoje nezávislé francouzské jaderné síly. Zejména po zkušenostech karibské krize a uzavření britsko-amerických dohod z Nassau nebyl Generál ochoten tolerovat posílení amerického vlivu v evropských strukturách či přijmout americké nabídky na vytvoření určité formy společného jaderného arsenálu.

De Gaullovy obavy z možné změny kurzu evropské integrace a z oslabení francouzského vlivu na formování evropské politiky měly zcela konkrétní rozměr a rozhodně se nevycházely pouze z jeho ideologického přesvědčení. Na prvním místě to byly zájmy francouzského zemědělství, které především určovaly postoj francouzské vlády k otázce vstupu Velké Británie do EHS. Vstup Velké Británie totiž hrozil obratem v komplikovaných jednáních o jednotné zemědělské politice, na jejíž základních principech se po velmi obtížných a zdlouhavých jednáních zástupci členských zemí EHS dohodli v lednu 1962.³⁶⁰ Otázka ekonomické podpory

³⁵⁹ *The Times*, 15.1.1963, s. 6.

³⁶⁰ MORAVCSIK, A., “De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958–1970 (Part 1)” in: *Journal of Cold War Studies*, Vol. 2., No. 2 (Spring, 2000), s. 3-41; MORAVCSIK, C. A. “De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of

francouzského venkova a jeho restrukturalizace přitom byla pro gaullistickou vládu naprosto klíčová. Atmosféra na francouzském venkově byla totiž již od konce 50. let 20. století velmi bouřlivá. Na počátku léta 1961, v průběhu kantonálních voleb, přerostlo dokonce napětí v některých zemědělských oblastech v masové protestní hnutí, které žádalo zajištění odbytu pro přebytky zemědělské produkce a garanci minimálních výkupních cen. „Morlaix bylo na čas obleženo tak dobře, jako Alžír v době generálského puče.“ Komentoval britský tisk situaci v jednom z bretaňských měst, které, slovy reportéra, „armáda rolníků“ na čas téměř odřízla od okolního světa.³⁶¹

„Když oddíl bretaňských farmářů osedlavších své traktory vtrhne do malého kupeckého městečka Morlaix, duch Bertranda de Guesclin, s kopím vstyčeným, jim přejíždí nad hlavami.“³⁶² Tato a mnohé další podobné narážky na historickou anglo-francouzskou rivalitu svědčily o tom, že britské veřejnosti začínalo být již v době přípravy podání žádosti o vstup do EHS zřejmé, jaký dopad bude mít problematická situace francouzského zemědělství na vývoj bruselských jednání. Navíc ani výhled do budoucna však nebyl v létě 1961 příliš příznivý. S postupujícím mírovým procesem v Alžíru totiž Francie očekávala masový příliv repatriantů a tito „*Pieds Noirs*“ se podle všech očekávání měli usidlovat právě v zemědělských oblastech Francie. Když se po uzavření mírových smluv v Evianu 18. 3. 1962 začaly tyto předpoklady naplňovat, dodávala již tomuto problému na nové naléhavosti intenzivní teroristická kampaň OAS.³⁶³

Bylo zřejmé, že 14. ledna 1963 se brána do EHS před Velkou Británií prozatím definitivně zavřela. Francouzský ministr zahraniční Couve de Mourville krátce po konferenci odjel do Bruselu a požadoval okamžité přerušování jednání. Britská vláda se však rozhodla zaujmout pozitivní přístup a odmítla přijmout tiskovou konferenci jako definitivní ne. Macmillan měl v úmyslu vytěžit i z momentální prohry maximum a přesvědčit jak britské, tak světové veřejné mínění, že za selhání nese vinu pouze „autoritářský“ a „nezodpovědně zaslepený“ de Gaulle.

French EC Policy, 1958–1970 (Part 2)” in: *Journal of Cold War Studies*, Vol. 2., No. 3 (Spring, 2000), s. 4-68.

³⁶¹ *The Times*, 9. 6. 1961, s. 12.

³⁶² *The Times*, 16. 6. 1961, s. 15.

³⁶³ VINEN, J., *France 1934-1970*, Basingstoke: Macmillan, 1996, s. 134.

Ani většina britského tisku neinterpretovala tiskovou konferenci jako definitivní konec přístupových jednání. Komentář „Moji právní zástupci se vám brzy ozvou“ vložený do úst premiéru Macmillanovi, hovořícímu na fotografii z očí do očí s generálem de Gaullem na titulní straně britského satirického magazínu *Private Eye*, do jisté míry naznačoval všeobecné očekávání, že i přes vzniklou krizi nebudou jednání ani ve ztížených podmínkách ukončena.³⁶⁴ Titulky v deníku *The Times* zněly: „Prezident de Gaulle říká, nyní to záleží na Británii.“³⁶⁵ „Spojené království připraveno čelit de Gaullovi tvrdému postoji,“ prohlašoval, mimo jiné, *The Scotsman*. „Spojené království ještě není připraveno stát se členem Šestky,“ naopak komentovaly situaci *The Financial Times*.³⁶⁶ I tento deník však předpokládal, že, ačkoli de Gaullovo vystoupení představovalo pro britskou snahu o přijetí do EHS velký úder, přineslo v podstatě pouze jasný souhrn francouzských požadavků, zejména v oblasti zemědělství a zahraniční politiky. Úvodník, reagující na de Gaullovu tiskovou konferenci, uzavíral prognózou, že již tak dlouho trvajícím handrkování bude i nadále, ať tak či onak, pokračovat.³⁶⁷

Popularita členství v *Common Market* po tomto projevu v Británii citelně poklesla. De Gaullova tisková konference z 14. ledna 1963 tak neodhalila překážky vstupu pouze ze strany Francie. Pobouření, které jeho slova vyvolala v britském tisku, naznačilo, jak těžce stravitelná bude tato urážka i pro patriotismus britského veřejného mínění. I dosud proevropsky orientovaný tisk začal v souladu s opoziční Labour Party britský vstup do EHS podmiňovat dosažením odpovídajících podmínek.³⁶⁸

Rozhodněji se k tiskové konferenci postavila tradičně euroskeptická periodika jako například Beaverbrookův tisk či komunistický *The Daily Worker*, kteří selhání bruselských jednání vítaly a snažily se tímto směrem směřovat své čtenáře.³⁶⁹ Proti vstupu do EHS se ale obrátila i řada významných institucí, která jej dosud podporovala. Patřila mezi ně například organizace britského průmyslu *Federation of British Industries (FBI)*. Ta po de Gaullovi projevu prohlásila, že vstupní jednání jsou po prezidentově tiskové konferenci historií a vyzvala vládu k vypracování nového

³⁶⁴ *Private Eye*, 25. 1. 1963.

³⁶⁵ *The Times*, 15. 1. 1961, s. 6.

³⁶⁶ *The Financial Times*, 15. 1. 1961, s. 1.

³⁶⁷ *The Financial Times*, 15. 1. 1961, s. 10.

³⁶⁸ *The Daily Herald*, 16. 1. 1963, s. 6.

³⁶⁹ *The Daily Worker*, 15. 1. 1961, s. 1; *The Daily Express*, 16. 1. 1963, s. 1.

plánu ekonomického rozvoje, provedení řady reforem a obnovení vztahů se zeměmi Commonwealthu a ESVO.³⁷⁰

Dny tzv. bruselské krize, které po de Gaullově konferenci následovaly a během nichž postupně vstupní jednání kolabovala, se ukázaly být pro celou britskou společnost velice tíživé. Jednoznačné selhávání jednání o vstup do EHS postavilo britskou vládu před nutnost hledání alternativního programu jak v domácí, tak zahraniční politice. Podle mnohých soudobých komentátorů stanula Británie na konci slepé uličky. Ve Spojeném království definitivně odeznívaly poslední stíny edwardovského věku a muselo začít hledat novou identitu a místo ve světě.³⁷¹

³⁷⁰ *The Financial Times*, 15. 1. 1963, s. 10

³⁷¹ HARRISSON, B., *Seeking a Role: The United Kingdom, 1951-1970*. Oxford, 2009.

5.6. Britský tisk v prvních dnech bruselské krize

Přestože de Gaullova tisková konference zasadila bruselským jednáním těžkou ránu, započala tato podle plánu. Jakkoli bylo de Gaullovo jednání pobuřující, rozhodl se kabinet ve vyjednávání konstruktivně pokračovat. I když se důvěra v jejich úspěch i veřejná podpora britského členství v EHS v průběhu bruselské krize propadala, chtěl se kabinet pokusit vytěžít ze situace co nejvíce. Stále bylo ve hře nejen členství v EHS ale například i reformy NATO, které mohla zahraničněpolitická diskreditace či izolace Francie významným způsobem ovlivnit. Pro Macmillana bylo nezbytné, aby byl krach jednání dáván za vinu výhradně francouzskému prezidentovi také z hlediska jeho postavení na domácí politické scéně a v mocenských strukturách konzervativní strany, které by jej jinak představovaly především jako jeho osobní neúspěch.³⁷² Ministři projednávali především tzv. Mansholtovu zprávu, která rekapitulovala dosažený stav v kapitole o zemědělství. Na pořadí jednání o obchodních tarifech pro Commonwealth byl pak především Hong Kong.³⁷³ 16. ledna představil Edward Heath ostatním stranám balíček ústupků, ke kterým byla Británie ochotna sáhnout, aby zajistila pokračování jednání. Jejich přesný obsah nebyl prozatím veřejnosti znám. Objevily se však náznaky, že se kabinet rozhodl k ústupkům právě v otázce obchodních vztahů s Commonwealthem. Návrh mimo to obsahoval také ústupky v oblasti zemědělské politiky, zejména přistoupení na požadavky Šestky ohledně délky výjimek a přechodných období, která měla Británii zajistit méně bolestný přechod na nový systém.

Britská iniciativa však francouzskou delegaci pouze přiměla k rychlejšímu prosazování svých cílů a jednání s Brity, která se měla uskutečnit 17. ledna 1963, již neproběhla. Místo toho následovala dvoudenní série jednání ministrů zemí EHS, která se budoucností britské žádosti zabývala. Vzhledem k francouzskému postoji se však brzy ukázalo, že je další pokračování vyjednávání nemožné.³⁷⁴ „Francouzi zjevně dělají co mohou, aby dosáhli přerušení jednání.“³⁷⁵ Zasedání ministrů Šestky pokračovalo ve zostřené atmosféře také 18. ledna 1963. Ministři Itálie, SRN a států Beneluxu se snažily přimět francouzskou delegaci aspoň k vypracování souhrnné

³⁷² BANGE, A., *The EEC Crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*, Houndmills, Basingstoke, 2000, s. 117.

³⁷³ CAMPS, M., *Britain and the European Community, 1955-1963*, Oxford, 1964, s. 481.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 482.

³⁷⁵ *The Financial Times*, 18.1.1963, s. 1.

zprávy, rekapitulující stav jednání. I to však bylo, i přes nátlak v otázce zastavení procesu formování jednotné zahraniční politiky či ratifikace konvence z Youndé, pro francouzského ministra zahraničí Couve de Mourvillu příliš. Jediným výsledkem bylo nakonec souhlas s obnovením jednání 28. ledna 1963, tak jak bylo naplánováno v předchozím harmonogramu.³⁷⁶

Přerušení jednání představovalo porážku především pro britskou delegaci v Bruselu a Macmillanův kabinet. Forma jednání, při nichž museli britští vyjednavací čekat na výsledek před zavřenými dveřmi vyjednavacího sálu vyvolávala značnou nevoli a britský tisk označoval tuto konferenci jako „Macmillanův Mnichov“ a v širších souvislostech spekoval o přípravě půdy pro „nový Dunkirk“.³⁷⁷

Přerušení jednání vyvolalo vlnu prohlášení solidarity s Velkou Británií, které zazněly jak z úst představitelů ostatních zemí EHS, tak řady reprezentantů dalších evropských organizací. Podporu Velké Británii vyjádřila například Rada Evropy nebo zahraničněpolitická komise Bundestagu a za rozšíření EHS se postavila i část tisku v zemích Pětky, například vlivné německé *Deutsche Zeitung*.³⁷⁸ V britském tisku rezonovaly také narážky, které zazněly například z úst Jeana Monneta ale i dalších významných osobností, spojených s evropskou integrací, že jednání by za jistých podmínek mohla pokračovat dále v podobě pět plus jedna. Odpor proti politice gaullistické Francie, který ve Velké Británii vyústil v oživení domácího patriotismu, našel odraz v termínech *The New Six* nebo *The Friendly Five*, pomocí nichž v těchto dnech britský charakterizoval rozložení politických sil v Evropě. Velké naděje na oživení bruselských jednání vzbuzovala také očekávaná návštěva kancléře Adenauera v Paříži a připravovaná cesta Harolda Macmillana do Říma, jejíž součástí měla být mimo jiné i návštěva papeže Jana XXIII.³⁷⁹ Podobný efekt mělo i pokračování jednání o vstup do zbylých evropských struktur, například do Euratomu, která přes stížené okolnosti nadále pokračovala.³⁸⁰ 24. ledna 1963 se na podporu Velké Británie, mimo jiné, vyjádřila například horní komora belgického parlamentu.³⁸¹ „V roce 1914 nebo

³⁷⁶ CAMPS, M., *Britain and the European Community, 1955-1963*, Oxford, 1964, s. 483.

³⁷⁷ *The Newcastle Journal*, 18. 1. 1963, s. 1.

³⁷⁸ THE BANGE, A., *The EEC Crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*. Houndmills, Basingstoke, 2000, s. 136; *The Financial Times*, 18. 1. 1963, s. 17.

³⁷⁹ *The Financial Times*, 16. 1. 1963, s. 14

³⁸⁰ *The Times*, 23. 1. 1963, s. 8.

³⁸¹ *Evening Chronicle*, 24. 1. 1963, s. 1.

v roce 1940 bychom se neodvážili prohlásit, že Británie není součástí Evropy.“³⁸² Přesně to byla slova, které chtělo britské veřejné mínění slyšet a která u něho nalézala největší odezvu.

Na nově vzniklou situaci musel reagovat také britský kabinet, jehož klíčové osobnosti se sešly o víkendových dnech 19. a 20. ledna se v *Admiralty House*. Hlavním tématem byly, jak jinak, prezident de Gaulle a bruselská krize. Na zasedání se z kontinentu na Ostrovy vrátil také Edward Heath, aby shrnul stav, v němž se po bouřlivých dnech z počátku týdne jednání nacházela.³⁸³ Macmillanovi i jeho klíčovými ministrům bylo zřejmé, že osud britské žádosti o vstup do EHS je nyní odsouzen k neúspěchu. Neumožňoval to jak přetrvávající odpor Francie, tak zhoršující se situace na britské politické scéně a v britském veřejném mínění. Kabinet ani premiér však ani nadále nebyli ochotni nést vinu za úplné selhání jednání a v otázce dalšího postupu potvrdily stávající konstruktivní přístup. Stále více se však již jednalo jen o „management krize“. Další kolo protahujících se jednání již nepřipadalo v úvahu ani pro de Gaulla, ani pro britskou vládu.³⁸⁴

Po víkendových jednáních kabinetu vystoupil Macmillan v Liverpoolu s dlouho očekávaným projevem, který se měl stát *de facto* oficiální odpovědí britského ministerského předsedy na de Gaullovu výzvu.³⁸⁵ Macmillan de Gaullova obvinění rozhodně odmítl a vyjádřil vůli v jednáních i nadále konstruktivně pokračovat. Ohradil se také proti argumentu, že v případě dohod z Nassau nejednal s de Gaullem zcela upřímně a otevřeně.³⁸⁶ Vyjádřil se rovněž k hospodářským problémům a nárůstu nezaměstnanosti. Macmillanův projev byl přijat většinou britského tisku s přízní, danou jejich patriotismem. Povzbudil také představitele Pětky v jejich nátlaku na de Gaulla.³⁸⁷ Odpovědí na otázky, které nyní palčivě svíraly celou britskou společnost, se v nich však britská veřejnost nedočkala. „Vážený pane, Generál de Gaulle udělal tolik pro to, aby vdechl Francii nový život a dodal Francouzům na sebedůvěře, že je nyní tragické, že se uchýlil k diktátorské pošetilosti. Přestože jsme však my v Británii dosud zůstali věrni demokratickým metodám,

³⁸² *The Times*, 25. 1. 1963, s. 10.

³⁸³ *The Times*, 21. 1. 1963, s. 8.

³⁸⁴ THE BANGE, A. *The EEC Crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*. Houndmills, Basingstoke, 2000, s. 170-174.

³⁸⁵ *The Scotsman*, 22. 1. 1963, s. 1.

³⁸⁶ *The Times*, 22. 1. 1963, s. 10.

³⁸⁷ *The Scotsman*, 22. 1. 1963, s. 1.

bohužel jsme také již od konce války zůstali bez jasných národních cílů, které bychom mohli sledovat. Následně jsme tak přiměřeně tomu nedokázali dostatečně modernizovat a rozvíjet naše zdroje,“ začínal například jeden z dopisů editorovi otištěný redakcí Timesů v reakci na Macmillanův projev.³⁸⁸

I přes obsah a všeobecné přijetí Macmillanova liverpoolského projevu byly vyhlídky na úspěch jednání v Bruselu chmurné. Projev britského ministerského předsedy sice vyvolal vlnu sympatií mezi představiteli Pětky, kterým posloužil jako další příležitost ke kritice francouzského prezidenta. Pařížská jednání de Gaulla se spolkovým kancléřem Konrádem Adenauerem, které již v těchto dnech probíhala, však prokázala, že i podpora těchto států má jasné limity.³⁸⁹ Výsledkem Adenaurových jednání s de Gaullem byl podpis tzv. Elysejských smluv, které se staly třetím významným faktorem, formujícím v těchto dnech britskou veřejnou debatu o evropské otázce. Ty byly *de facto* jediným výsledkem pokusu o politickou integraci zemí Šestky, která v podobě jednání o Fouchetově plánu ztroskotala v květnu 1962, a definitivním dokladem nové zahraničně politické orientace gaullistické Francie. Paříž a Bonn se ve společné deklaraci, představené na tiskové konferenci v Quai d'Orsay 22. ledna 1963, zavázaly k zřízení mechanismu pravidelných konzultací v oblasti vzdělávání, výchovy mládeže a zahraniční a bezpečnostní politiky a vyjádřily vůli k bližší koordinaci politik v těchto oblastech.³⁹⁰ Představitelé Velké Británie i Spojených států však přijali tyto smlouvy se znepokojením. Situaci komentoval i Walter Lippmann, jeden z nejvýznamnějších amerických novinářů éry studené války. Ten varoval před tím, že francouzsko-německé spojení není skutečnou alternativou současného spojeneckého systému Západu a pouze obnoví volání po izolacionistické politice.³⁹¹

Rozpačitě na nové francouzsko-německé sblížení reagovali také ostatní země EHS. Ani snahy Berlína, který zdůrazňoval, že smlouvy rozhodně nepředstavují základ pro vytvoření nové politické organizace, politiky ani veřejné mínění v těchto zemích příliš neuklidnily. Veřejné mínění zatím nevědělo o zvláštní preambuli, zdůrazňující zvláštní zájem SRN na pokračování budování obrany v rámci NATO a zachování výhledu britského členství v evropských strukturách, kterou proti

³⁸⁸ *The Times*, 23. 1. 1963, s. 11.

³⁸⁹ *The Times*, 25. 1. 1963, s. 10; *The Scotsman*, 22.1.1963, s. 1.

³⁹⁰ *The Times*, 23. 1. 1963, s. 9,10.

³⁹¹ *The Daily Herald*, 25. 1. 1963, s. 8.

Adenauerově vůli prosadil v průběhu ratifikačního procesu jako součást nátlaku na de Gaullova Bundestag.³⁹²

Pro britskou veřejnost představovaly Elysejské smlouvy další krok k uskutečnění de Gaullova *Grand Design* ohrožujícího jednotu západní aliance a přítomnost Spojených států v Evropě. Konotace rétoriky většiny britských médií, která francouzsko-německé partnerství označovala jako „osu Paříž-Bonn“, musely být většině tehdejších čtenářů zjevné.³⁹³ Někteří političtí komentátoři hovořili přímo o „axismánii“, která Ostrovy zasáhla.³⁹⁴ Část britského bulvárního tisku, která tímto směrem zaměřenou kampaň vedla již delší dobu, ji nyní dále vyostřila. Neváhala při tom využít ani některé přetrvávající stereotypy britské společnosti, která vnímala evropskou integraci i EHS jako k projekt, spojený s kontinentálními, konzervativními, katolickými, politickými silami, a přistupovala tak k ní s přirozenou obezřetností. Například některé komentáře *The Daily Herald* hovořily o de Gaullovi ale i o Adenauerovi jako o „anti-demokratech“, a jejich spolupráci označovali jako „osu Paříž-Bonn-Vatikán“, která rozděluje Evropu.³⁹⁵

Adenauerova jednání s de Gaullem způsobila v Británii zklamání. Všeobecně se totiž očekávalo, že se Adenauer pokusí vyřešit otázku bruselských jednání a dotlačí de Gaullo ke změně stanoviska.³⁹⁶ Negativně se vyjadřoval snad jen Beaverbrookův tisk, který v Adenauera příliš nevěřil a ani si jeho úspěch příliš nepřál.³⁹⁷ Adenauerovo jednání nesplnilo ani očekávání členů jeho vlády a jak Ludwig Erhard tak Gerhard Schröder se dále snažili spolkového kancléře přimět k tvrdšímu postoji proti Francii. Přestože zůstával obsah soukromých jednání mezi de Gaullem and Adenauerem v následujícím týdnu spíše otázkou dohadů a spekulací, Elysejské smlouvy odhalily hranice, ke kterým byli členové EHS v podpoře Velké Británie ochotni dojít. Tento poznání však prozatím částečně zaniklo v přílivu masy Británie lichotících prohlášení z ostatních zemí.

Realistický pohled na politiku ostatních členů EHS se v Británii začal prosazovat pouze pozvolna, a to zejména poté, co podporu britského vstupu do EHS

³⁹² LUŇÁK, P., *Západ: Spojené státy a Evropa ve studené válce*, Praha, 1997, s. 193.

³⁹³ *New Statesman*, 25. 1. 1963, No. 1663, s. 103.

³⁹⁴ *The Daily Herald*, 11. 1. 1963, s. 2.

³⁹⁵ *The Daily Herald*, 16. 1. 1963, s. 6.

³⁹⁶ MACMILLAN, H., *At the End of the Day - 1961-1963*, London, 1973, s. 366.

³⁹⁷ *The Daily Express - Scottish Edition*, 21. 1. 1963, s. 6.

ze strany Pětky začaly ohrožovat i další faktory. Rostly spory mezi některými ministry Adenauerovy vlády a Bundestagem. Komplikovala se také situace v Itálii, kterou na počátku roku 1963 postihla vládní krize. Vztahy v široké koalici křesťanských demokratů Amintore Fanfaniho a socialistů Pietra Nenniho dostoupily v průběhu ledna 1963 téměř bodu mrazu a když v dubnu 1963 proběhly v Itálii předčasné volby, potvrdilo to pouze dlouhodobé prognózy politických analytiků britského tisku.³⁹⁸

V předvečer obnovení bruselských jednání nebyla tedy situace britského vyjednávacího týmu „*flying knights*“ příliš povzbudivá. V úspěch jednání již nevěřil ani jinak proevropsky orientovaný liberální *The Observer*. Otázkou zůstávala spíše taktika než vyústění závěrečné scény. „Pokud by byla technická jednání o vstupu Británie do EHS obnovena, čekalo by Francii druhé Waterloo.“ Citoval jeden z korespondentů tohoto periodika jistého významného člena francouzské státní správy.³⁹⁹

³⁹⁸ *The Observer*, 27. 1. 1963, s. 8.

³⁹⁹ *The Observer*, 27. 1. 1963, s. 8.

5.7. Hlavní témata britského veřejného života v druhé polovině ledna 1963

Ve dnech, které následovaly po přerušení jednání s Velkou Británií 17. ledna 1963, zasáhly do veřejné diskuze o britském členství v EHS výrazně také některé další události. Dne 19. ledna 1963 zemřel po několikadenním pobytu v Middlesexské nemocnici předseda Labour Party Hugh Gaitskell. Zprávy o Gaitskellově hospitalizaci a náhlém a tragickém úmrtí Británii doslova zmrazily. O Gaitskellovi, který byl v čele největší opoziční strany již od roku 1955 a kterému bylo v době úmrtí pouze padesát šest let, se v Británii vzhledem k volebním prognózám mluvilo jako o příštím ministerském předsedovi. Gaitskellovi se podařilo provést stranu velmi obtížným obdobím, ve kterém se Labour nacházela od pádu Atleeho kabinetu v roce 1951. Proslul zejména svou opozicí vůči politice unilateralismu a snahou o revizi tzv. *clause IV*.⁴⁰⁰ Gaitskellova smrt nastolila problém budoucího předsednictví Labour Party v době, kdy jej nikdo neočekával. Vzhledem k tomu, že mezi vůdčími osobnostmi nebyl žádný zjevný nástupce, který by mohl osobnost Gaitskellova formátu a autority nahradit, objevily se obavy, že by Gaitskellova smrt mohla stát stranu dokonce další prohrané parlamentní volby.⁴⁰¹ Bylo zřejmé, že s volbou nového předsedy nebude možné otálet. To si dobře uvědomovali i hlavní kandidáti na tuto pozici Harold Wilson, George Brown a James Callaghan.⁴⁰² Členství Velké Británie v EHS a bruselská krize nyní nabízely možnost sjednocení většiny rozháraných částí Labour Party, a staly přirozenou tak součástí předvolební disputace. Jak Harold Wilson, tak George Brown pokračovali v politice opozice vůči vstupu do EHS a za současných podmínek se postavili proti pokračování jednání. Zostřili rovněž kritiku Macmillanova kabinetu a vyzývali ho k uspořádání parlamentních voleb, v nichž by Labour mohla voličům nabídnout vlastní program obnovy Británie.⁴⁰³ Volby by se tak staly de facto také referendem o členství v EHS, o jehož uspořádání volala Labour Party již dlouhou dobu. Spolu s prohlubující se krizí a zostřující se kampaní v Labour Party se proti EHS začala stále více obracet levicově smýšlející část britské

⁴⁰⁰ THORPE, A., *A history of the British Labour Party*, Basingstoke, 2008, s. 142-163.

⁴⁰¹ *The Times*, 19. 1. 1963, s. 8,9,12.

⁴⁰² *The Times*, 21. 1. 1963, s. 13.

⁴⁰³ *The Times*, 25. 1. 1963, s. 15; 21. 1. 1963, s. 13.

společnosti i některá levicově orientovaná média, která vstup dříve, byť s výhradami, podporovala.⁴⁰⁴

Mimo tragického úmrtí Hugh Gaitskella vyvolal v Británii vlnu zájmu také výroční sjezd *National Farmers Union*, na němž se otázka britského vstupu do EHS a přistoupení k mechanismu jednotné zemědělské politiky stala hlavním tématem debat delegátů. Sjezd se proměnil v demonstraci odporu proti členství v EHS. Svědčil o tom již úvodní projev předsedy NFU Harolda Wooleyho. Ten ostře kritizoval ústupky, které britská delegace Šestce v předchozích dnech nabídla, a prohlásil, že současná podoba zemědělské politiky EHS je pro britské farmáře naprosto nepřijatelná.⁴⁰⁵ Britští farmáři rozhodně neměli v úmyslu vzdát se štědrých vládních dotací, které jim zaručovala zemědělská legislativa z let 1947 a 1957.⁴⁰⁶

Odpor britských zemědělců vypovídal mnoho o limitech, za které již nebyli ve snaze dosáhnout členství v *Common Market* jít ani britští politikové, ani britská veřejnost. Obyčejní Britové nebyli ochotni zaplatit za vstup do EHS výrazným zdražením potravin a britští politikové si byli dobře vědomi vlivu těchto obav mezi voliči. Byli si také dobře vědomi i vlivu samotné NFU, která v předchozích letech vedla velmi úspěšnou mediální kampaň na podporu a propagaci britského zemědělství. Po zkušenosti druhé světové války se v Británii navíc dlouho na zemědělství nahlíželo jinak, než na ostatní hospodářská odvětví a britští producenti sváděli neutuchající boj s překonáváním úrovně produktivity a objemu výroby předválečné Británie. „Britské zemědělství kráčí vpřed! Slouží celému národu. Každá kráva v Británii nyní dává téměř o 200 galonů mléka více než v roce 1939.“ Hlásal například inzerát NFU v novoročních *Timesech* roku 1961.⁴⁰⁷

V průběhu dnů, následujících po de Gaullově tiskové konferenci a přerušení jednání, pokračoval také vývoj v ostatních oblastech, které přitahovaly pozornost britské veřejnosti. 18. ledna započaly rozhovory o konkrétní podobě americko-britské jaderné spolupráce na budování britské flotily nukleárních ponorek. Dánský

⁴⁰⁴ *The Newcastle Journal*, 21. 1. 1963, s. 1.

⁴⁰⁵ *The Times*, 22. 1. 1963, s. 4.

⁴⁰⁶ Milward, A., *The Rise and Fall of National Strategy*, London, 2002, s. 293-301.

⁴⁰⁷ *The Times*, 2. 1. 1963, s. 5.

ministerský předseda Krak navštívil Paříž a jednal prezidentem de Gaullem.⁴⁰⁸ Výsledkem byl de Gaullův návrh, že by se Dánsko mohlo stát plným členem EHS i bez ohledu na Velkou Británii a obavy, že po útoku na britskou snahu o vstup do EHS se francouzský prezident pokusí vrazit také klín mezi Velkou Británií a její partnery z EFTA.⁴⁰⁹

Pokračovala také příprava britského ekonomického plánu. Po bedlivě sledovaném turné po severovýchodě Anglie a od Hailshamovy mise se začaly očekávat první konkrétní výsledky.⁴¹⁰ Pokračovala také činnost britského, ekonomického plánovacího úřadu NEDC (*National Economic Development Council*), dvacetičlenné komise odborníků, politiků a zástupců průmyslu a odborů důvěrně přezdívané *Neddy*. 23. ledna 1963 proběhlo jedno z klíčových zasedání této komise, na kterém její členové studovali zprávu zabývající se možnostmi vývoje britského hospodářství a rozhodli se jako svůj cíl stanovit dosažení 4% hospodářský růstu.⁴¹¹ Ve stejné době představil podobný dokument, zprávu, shrnující ekonomická doporučení pro vlády členských zemí EHS, také předseda evropské komise Walter Hallstein. Růst hrubého domácího produktu Společného trhu měl podle Komise dosáhnout 4,5%, tedy úrovně, jež přesahovala již tak ambiciózní NEDC. Některá doporučení Komise v oblasti fiskální politiky však vyvolaly zjevnou nevoli v londýnské City. Finanční dopisovatel deníku *The Times* je zhodnotil přezíravými slovy „Británie se bude moci díky vysoké úrovni City a vlastních bankovních institucí na tento plán pouze shovívavě usmívat.“⁴¹²

Znovu ožil také Vassallův případ. Série slyšení, naplánována na týden od 15. do 18. ledna 1963 byla navíc určena jako veřejná, a poutala tudíž pozornost britské veřejnosti o to více.⁴¹³ Již na úvodním zasedání se objevila řada nových skandálních tvrzení, která mimo jiné obviňovala Vassalla nejen z homosexuality, ale také z transvestitního chování.⁴¹⁴ Vyslýchání byli reportéři bulvárního deníku *The Daily Sketch*, mezi nimi například i Louis Kirby a John Cusack, kteří v průběhu aféry tyto

⁴⁰⁸ The BANGE, A., *The EEC Crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*, Houndmills, 2000, s. 190.

⁴⁰⁹ *The Times*, 28. 1. 1963, s. 8.

⁴¹⁰ *The Newcastle Journal*, 21. 1. 1963, s. 5.

⁴¹¹ *The Times*, 25. 1. 1963, s. 10.

⁴¹² *The Times*, 26. 1. 1963, s. 12.

⁴¹³ *The Times*, 12. 11. 1962, s. 5.

⁴¹⁴ *The Daily Worker*, 16. 1. 1963, s. 1.

kompromitující informace o Vassalovi uveřejnili. Odmítli však své zdroje zveřejnit. Výsledky dalších novinářů následovaly. Snahy zjistit, z jakých zdrojů informace pocházely, však vycházely na prázdno. Nevraživost tribunálu vůči novinářům postupně rostla a jeho předseda stále vážněji varoval obviněním z pohrdání soudem, za něž by bylo vzpírajícím se žurnalistům možné uložit i trest odnětí svobody v trvání několika měsíců. V průběhu následujících dní bylo několik novinářů britských bulvárních deníků z tohoto trestného činu dokonce obviněno a shledáno vinnými.⁴¹⁵ Například Desmond Clough, reportér *The Daily Sketch* byl odsouzen k odnětí svobody v délce šesti měsíců.⁴¹⁶

Pro tribunál byly tyto údaje významné zejména proto, že zřejmě pocházely přímo z kanceláře jednoho z nevojenských lordů admirality. Mohly osvětlit řadu mýtů o tom, zda Vassalovi nadřízení o homosexualitě jednoho ze svých podřízených a jeho spolupráci se Sovětským svazem nevěděli již před otevřením celého případu.⁴¹⁷ V průběhu jednání vyšla najevo, že informace o homosexuálech na admiraltě poskytoval novinářům zřejmě již na počátku roku 1962 Norman Rickhard, jeden ze zaměstnanců úřadu, který byl ale již dříve nalezen zavražděný.⁴¹⁸ 24. ledna 1963 byli z tohoto důvodu před tribunál anonymně předvoláni tři vysocí členové britské tajné služby, kteří však spojení Rickharda s Vassalovým případem popřeli.⁴¹⁹ 27. ledna 1963, v předvečer obnovení bruselských jednání, předstoupil konečně před tribunál lorda Radcliffa také sám John Vassall. Ani jeho svědectví však nepřineslo do situace více světla a spíše vyřešení případů dále zkomplikovalo.⁴²⁰ Po sérii dalších výslechů byla činnost tribunálu na počátku února prohlášena za ukončenou a veřejnosti nezbyvalo, než vyčkat konečného verdiktu, který měl být oznámen v horizontu dvou týdnů.⁴²¹

⁴¹⁵ *The Times*, 25. 1. 1963, s. 10.

⁴¹⁶ *The Times*, 26. 1. 1963, s. 5.

⁴¹⁷ *The Times*, 22. 1. 1963, s. 6.

⁴¹⁸ *The Times*, 23. 1. 1963, s. 6.

⁴¹⁹ *The Times*, 24. 1. 1963, s. 4.

⁴²⁰ *The Times*, 29. 1. 1963, s. 5.

⁴²¹ *The Times*, 7. 2. 1963, s. 6.

5.8. Kolaps bruselských jednání a jeho ohlas v britském tisku (29.1-1.2 1963)

Jednání ministrů zahraničí zemí EHS byla obnovena večer 28. ledna 1963. Ještě před oficiálním začátkem jednání se ministr zahraničí Henri Spaak setkal jak s Edwardem Heathem, tak s Couve de Mourvillem a pokusil se zprostředkovat kompromisní řešení krize, které spočívalo ve vypracování souhrnné zprávy o stavu jednání, jež by sumarizovala stav jednání, vyčlenila klíčové konkrétní problémy, a mohla se tak stát východiskem pro obnovení jednání. Návrh na vypracování této zprávy, jíž měla být pověřena Evropská komise, se stal také hlavním předmětem jednání.⁴²² Zástupci Francie a Pětky se ale na konkrétní podobě a funkci této zprávy zásadně lišili. Francouzská delegace trvala na tom, aby podstatou činnosti Komise byla analýza dopadu britského vstupu do EHS na společný trh a výsledkem zprávy doporučení, zda by nebylo lepší rozšíření odložit až po definitivní dopracování některých vnitřních politik. To však bylo pro zástupce ostatních zemí nepřijatelné a jednání nedosáhla žádného výsledku.⁴²³

Stejně neúspěšně pokračovala jednání i následujícího dne. Po téměř pěti hodinách bezvýsledného jednání byla do vyjednávacího sálu pozvána také britská delegace, jíž bylo oznámeno, že jednání definitivně selhala.⁴²⁴ Edward Heath, Duncan Sandys, Christopher Soames a Eric Roll byli nejprve informováni zástupcem belgického ministra zahraničí Henri Fayatem, který jednání předsedal, o tom, že se zúčastněné strany nebyly schopny dohodnout na procedurální podobě budoucích jednání, a není v nich tudíž možné pokračovat. Následně k členům britské delegace promluvili jednotliví ministři včetně francouzského ministra zahraničí Couve de Mourvilla, který znovu zdůraznil, že selhání je výsledkem britské neschopnosti bez výhrad přijmout závazky Římských smluv se všemi předpokládanými důsledky.⁴²⁵ Poté, co na ně prohlášením reagoval i Edward Heath, byla jednání oficiálně prohlášena za ukončená.

⁴²² *The Times*, 28. 1. 1963, s. 8.

⁴²³ CAMPS, M., *Britain and the European Community, 1955-1963*. Oxford, 1964, s. 488.

⁴²⁴ *The Financial Times*, 30. 1. 1963, s. 1.

⁴²⁵ The BANGE, A., *The EEC Crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*, Houndmills, Basingstoke, 2000, s. 228.

Definitivní kolaps bruselských jednání uvolnil v Británii vlnu dlouho trvajícího napětí, které rozbourilo britský tisk. První zprávy o selhání rozhovorů přinesly již 29. ledna 1963 titulky večerníků. Rozhořčení britského veřejného mínění předčilo rozsahem i tiskovou konferenci z 14. ledna 1963 a britští žurnalisté některých deníků spekulovali o fámách, zda poprask, který ukončení jednání přineslo v Dolní sněmovně, a Macmillanův „spravedlivý hněv“ nevyústí v nějakých odvetných krocích proti Francii.⁴²⁶

Diskuze o selhání první britské žádosti o vstup do EHS se naplno rozproudily až následujícího dne. To již krátce po návratu do Británie vystoupil s projevem před poslanci Dolní sněmovny i Edward Heath. „Tato jednání neskončila proto, že by to, co jsme v jejich průběhu vyjednali, bylo nepřijatelné. Jednání byla ukončena z politických důvodů jednou z vlád, v rozporu s přáním ostatních pěti členských vlád, a vlády britské, a samozřejmě také v rozporu s doporučeními Evropské komise.“⁴²⁷

Po krátkém holdu, který po tomto prohlášení následoval a který Lordu strážci pečeti (*Lord Privy Seal*) složil Harold Wilson, se rozproudila pro Heatha nepřijemná debata. Oba hlavní mluvčí labouristů Harold Wilson i George Brown obvinily vládu z naprosté nepřipravenosti pro tento případ a vyzvali ji, aby zahájila okamžitá jednání s představiteli Labour Party o přípravě budoucího národního ekonomického programu. Macmillanův kabinet byl rovněž vystaven silné kritice vlastní vnitrostranické opozice. Konzervativní *backbenchers* volali po odstoupení od projektu Polaris, o kterém podle plánu ve dnech 30. a 31. ledna sněmovna jednala, a žádali obnovení spolupráce s Commonwealthem.⁴²⁸

Dne 30. ledna večer vystoupil Macmillan v televizním vysílání, aby vyjádřil oficiální stanovisko vlády k selhání jednání. Pro britského ministerského předsedu to byla velice obtížné veřejné vystoupení, jehož význam si velice dobře uvědomoval. On i celá vláda vsadily na kartu „*Common Market*“ příliš mnoho. V projevu Macmillan odmítl francouzské výhrady vůči britskému postoji k EHS a bruselská jednání označil za velkou promarněnou příležitost. „Neboť co jsme my i naši přátelé pokoušeli

⁴²⁶ *The Evening Chronicle*, 29. 1. 1963, s. 1.

⁴²⁷ *The Times*, 31. 1. 1963. s. 8.

⁴²⁸ *Parliamentary Debates - House of Commons Official Reports*. (Hansard) HMSO: London, Vol. 670, s. 943-946.

v Bruselu dosáhnout bylo něco nového a dramatického. Pokoušeli jsme se posílit jednotu západní Evropy způsobem, který by se pozitivním způsobem odrazil na jednotě celého svobodného světa. My, Britové, jsme do jednání nevstoupili do jednání polovičatě ani, jak si někteří myslí, pouze pro naše vlastní dobro.⁴²⁹ Přes tlak části veřejnosti i politického spektra odmítl alternativu společného trhu v rámci Commonwealthu jako nereálnou. Naopak oznámil ochotu vlády spolupracovat se zeměmi Commonwealthu, členy ESVO a Spojenými státy na liberalizaci světového obchodu v rámci probíhajících jednání GATT a zdůraznil nutnost pokračovat v procesu modernizace britského hospodářství. Přesto Macmillanovi nezbývalo než přiznat, že vláda v této chvíli nemá připravenou žádnou reálnou variantu budoucího směřování Spojeného království.⁴³⁰

Bezprostřední reakce britského tisku byla překvapivě příznivá. Macmillanův apel na britskou národní hrdost a patriotismus si u britského tisku získal pozitivní ohlas.⁴³¹ Negativní nebyla ani reakce britského hospodářství. Přestože byl neúspěch pokusu o členství v EHS z dlouhodobého hlediska pro Británii nevýhodný, selhání jednání ukončilo dlouhodobě přetrvávající nejistotu o ekonomickém směřování země. Představitelé britského průmyslu se přes dílčí porážku, vyjadřovali o budoucnosti obchodu s EHS s optimismem. Sir William McFadzean, předseda *Export Council for Europe*, prohlásil, že Británie je připravena přijmou novou výzvu a ujistil veřejnost, že export na kontinent i přesto poroste.⁴³² „Pokud bude Británie znovu odkázána pouze na vlastní zdroje, máme stále velkou zásobu umu, vynalézavosti a podnikavosti.“ Konstatovalo dále například prohlášení Federation of British Industries.⁴³³

Naopak v euroskeptických denících nemohlo selhání bruselských jednání než nevyvolat bouřlivou vlnu ovací. „Alelujá, éra naděje přichází,“ přivítal nejnovější politické události například titulek Beaverbrookova *The Daily Express*.⁴³⁴ „Britain can rejoice“ zněl titulek úvodníku komunistického deníku Daily Worker, komentující definitivní selhání přístupových jednání.⁴³⁵ Selhání jednání přivítaly také některé

⁴²⁹ MACMILLAN, H., *At the End of the Day 1961-1963*, Macmillan: London, 1973, s. 392.

⁴³⁰ MACMILLAN, H., *At the End of the Day 1961-1963*, London, 1973, s. 392.

⁴³¹ *The Times*, 31. 1. 1963.str.12.

⁴³² *The Scotsman*, 31. 1. 1963, s. 1.

⁴³³ *The Scotsman*, 31. 1. 1963, s. 1.

⁴³⁴ *The Daily Express - Scottish Edition*, 30. 1. 1963, s. 1.

⁴³⁵ *The Daily Worker*, 30. 1. 1963, s. 1.

význačné osobnosti jako například Clement Attlee či maršál Montgomery.⁴³⁶ Na Macmillanův projev reagovaly také zástupci euroskeptických lobbystických skupin. Pohoršený veřejný dopis napsal například předseda místní větve *Anti-Common Market Campaign* v Newcastlu G. R. Goodman. „Byla to Boží prozřetelnost, která skrze de Gaulla zachránila Británii před nepřáteli v našich branách.“⁴³⁷

Jakmile se v Británii rozšířila zpráva, že jednání v Bruselu následkem francouzské neústupnosti definitivně selhalo, spustila se v britském tisku proti osobě francouzského prezidenta masová kampaň. De Gaullova osobnost byla britským veřejným míněním již od jeho nového nástupu k moci v roce 1958 přijímána značně rozporuplně. Stále živé byly jak vzpomínky na válečné partnerství z dob druhé světové války, tak povědomí o de Gaullově vyhraněné osobnosti. Britský tisk znepokojoval jeho autoritářský způsob vystupování i charakter připravovaných gaullistických reforem, které byly v Británii považovány za omezení demokracie. Na druhé straně britský tisk oceňoval způsob, kterým de Gaulle řešil otázku francouzských kolonií. K jeho popularitě přispíval také boj proti teroristické kampani OAS. a zejména aura po přežití početné série atentátů. Přesto britský tisk zaútočil obviněním z diktatury. Nejostřeji reagoval levicový bulvární deník *The Daily Mail*. V reakci na obnovené napětí z posledních dní bruselských jednání přirovnával De Gaullovo partnerství s Adenauerem ke vztahu Petaina s Hitlerem. Za podobnou té Hitlerově označil také de Gaullovu koncepci Evropy a o de Gaullových pamětech psal jako o novém *Mein Kampf*. „*Hitler byl barbarský psychopat. De Gaulle je vzdělaný a vysoce civilizovaný. Něco megalomanského v něm ale určitě je.*“⁴³⁸ Satirický magazín *Private Eye* představil fiktivní obžalobu francouzského prezidenta, v níž přímo nabídl jeden milion liber za odstranění této nepohodlné osobnosti z francouzského veřejného života dokonce i formou atentátu. De Gaulle byl shledán vinným mimo jiné za to že „*Takto nebezpečný a umíněný maniak s chorým pohledem na realitu současného světa se nyní stal hrozbou pro osud a bezpečí nejen jeho vlastního národa, ale také všech národů ostatních.*“⁴³⁹

Francouzské veto jednání bylo silně ovlivněno spojením s osobností generála de Gaulla a britský tisk jej interpretoval jako považovat za krok, pro nějž

⁴³⁶ *The Daily Mail, Scottish Edition*, 7. 2. 1963, s. 7.

⁴³⁷ *The Newcastle Journal*, 2. 2. 1963, s. 2.

⁴³⁸ *The Daily Mail - Scottish Edition*, 28. 1. 1963, s.1.

⁴³⁹ *Private Eye*, 25. 1. 1963, str. 5.

neměla hlava francouzského státu podporu ani mezi partnery v EHS, svými kolegy, ani u francouzského lidu.⁴⁴⁰ Jeho interpretace v prvních dnech po selhání podléhala jisté idealizaci, založené na zdánlivě bezvýhradné podpoře Velké Británie ostatními zeměmi EHS. „Pan Spaak, belgický ministr zahraničí, prohlásil, že nechat Británii vně EHS bez dobrého důvodu, je opravdu nehorázná věc, která bude mít dopad na zahraniční politiku všech členských zemí. Přestože Římská smlouva zůstala zachována, byla vážně, možná smrtelně poškozena.“⁴⁴¹ Parafrázovaly například *The Times* část z projevu P. H. Spaaka. V některých denících se po večerních konzultacích mezi vyjednávači VB a Pětkou, které proběhly v Bruselu krátce po krachu jednání 29. ledna sice objevil nový termín „*the New Six*“. Idea pokračování jednání v podobě pět plus jedna však byla nereálná.

Politické napětí se promítlo také do nárustu tradiční historické britsko-francouzské rivality. Týž deník zveřejnil na svých stránkách také otisk hodnocení britsko-francouzských vztahů, který připravila *Foreign Office* v roce 1920 pro ministra zahraničí lorda Curzona, v němž se hovořilo o nepřekonatelnosti tradiční historické a kulturní anglo-francouzské rivality, jejíž vzednutí de Gaullovo veto vstupu do EHS v britské veřejnosti způsobilo.⁴⁴² Kampaň proti osobě prezidenta de Gaullo, jemuž především bylo selhání bruselských jednání dáváno za vinu, přispívala v některých případech k jisté idealizaci francouzského veřejného mínění.⁴⁴³ Jakmile však do Británie dorazily zprávy o podpoře francouzské veřejnosti de Gaullovo vetu začala převažovat vůči sousedům za kanálem podezřívavost. Objevily se dokonce zprávy o tom, že se někteří Britové rozhodli zrušit dovolené ve Francii z obavy z proti anglicky zaměřeným nepokojů.⁴⁴⁴

Nárůst protifrancouzských nálad ale také pocitu obavy z možné politické i kulturní izolace od zbytku Evropy vyvolaly také spekulace, že by v následujících letech mohla být v na francouzských a německých školách postupně angličtina jako hlavní cizí jazyk nahrazena francouzštinou v Německu a němčinou ve Francii. „*Now it's la plumme de meine tante.*“⁴⁴⁵ Rozhořčeno bylo i mnoho obyčejných Britů. *The*

⁴⁴⁰ *The Evening Chronicle*, 31. 1. 1963, s. 1.

⁴⁴¹ *The Times*, 30. 1. 1963, s. 10.

⁴⁴² *The Daily Mail - Scottish Edition*, 28. 1. 1963, s. 2.

⁴⁴³ *The Newcastle Journal*, 30. 1. 1963, s. 7.

⁴⁴⁴ *The Daily Herald*, 8. 2. 1963, s. 6.

⁴⁴⁵ *The Daily Mail - Scottish Edition*, 24. 1. 1961, s. 1.

Newcastle Journal citoval jednoho z úředníků z městečka Newburn, které se v průběhu roku 1962 pokoušelo uzavřít partnerství s francouzským Choisei-le-Roi. „Slyšel jsem mezi lidmi mumlání, jestli bychom se měli bratřením s Francouzi vůbec obtěžovat, potom co se stalo.“⁴⁴⁶

Ve dnech, kdy v médiích dosáhla bruselská krize vrcholu, se v Dolní sněmovně britského parlamentu konala také dlouho očekávaná debata, zabývající se americko-britskými dohodami z Nassau a britskou účastí na projektu Polaris, která navazovala na počátek konkrétních technických jednání z předchozích týdnů. Britskými médii proběhly zprávy o plánech na vybudování nové flotily jaderných ponorek a objevili se rovněž plány, spíše spekulativního rázu, uvažující také o výstavbě obchodního loďstva využívající jaderného pohonu.⁴⁴⁷ Dolní sněmovna britského parlamentu nakonec vyjádřila nové bezpečnostní politice Macmillanova kabinetu podporu a odmítla labouristický návrh na vyhlášení nedůvěry vládě.⁴⁴⁸

Atmosféra posledních dnů roku 1963 byla Velké Británii neobyčejně vypjatá. V médiích 29. ledna 1963 vyvrcholila Vassalova aféra. Konečně měl totiž po několika měsících vyšetřování předstoupit před tribunál sám John Vassal. V sérii vypjatých výslechů přístupných veřejnosti byla konečně odhalena identita, tajných zdrojů tisku z britské admirality a před soudem vypovídal o svých kontaktech s britskými novináři také důstojník tiskového oddělení tajné služby britské admirality Neville Taylor.⁴⁴⁹ Nyní mohla být činnost tribunálu ukončena a nezbývalo, než vyčkat na konečný rozsudek.⁴⁵⁰

Faktický nezdar bezpečnostní koncepce státu, které Macmillanův kabinet prosadil již jako krizové v roce 1957, zhoršující se ekonomická situace a znechucení, vyvolané Vassalovou aférou, vedly k vystupňování debaty o budoucí podobě a směřování Velké Británie jak na poli mezinárodních vztahů, tak v oblasti vnitřní politiky. Krach bruselských jednání tyto tendence umocnil. Selhání vstupu do EHS připravil britskou vládu nejen o alternativní postavení Británie v mezinárodních vztazích, ale také o významnou součást plánu na ekonomickou obnovu země. Dny a

⁴⁴⁶ *The Newcastle Journal*, 30. 1. 1963, s. 5.

⁴⁴⁷ *The Times*, 12. 2. 1963, s. 10.

⁴⁴⁸ *The Times*, 1. 2. 1963, s. 6.

⁴⁴⁹ *The Times*, 30. 1. 1963, s. 6.

⁴⁵⁰ *The Times*, 7. 2. 1963, s. 6.

týdny, které po neúspěchu jednání v Bruselu následovaly, se tak v Británii staly především dobou hledání alternativ.

5.8. Velká Británie po ukončení bruselské krize

V průběhu února 1963 pobouření v britské veřejnosti pomalu odeznávalo. Británie si začala uvědomovat, že selhání její první žádosti o vstup do Společného trhu bylo spíše příznakem nadcházející krize EHS než Velké Británie.⁴⁵¹ Na Ostrovech převládli až na výjimky pocit zodpovědnosti a většina politického spektra, tisku i veřejnosti jakékoli vyhrcování situace či odvetné akce, k nimž vyzýval některý radikální bulvární tisk, odmítala.⁴⁵² Prvotní reakce britského průmyslu bylo překvapivě pozitivní a optimisticky naladěná. Tiskem často probíhaly zprávy o úspěších, jichž britské firmy i přes selhání bruselských jednání na kontinentu dosahovaly. V některých případech se přitom jednalo o velmi významné zakázky. Britské firmy v této době například dokončovaly stavbu první italské jaderné elektrárny Latina, jenž byla budována po vzoru britské jaderné elektrárny v Eradwell v Essexu.⁴⁵³ Jednat začaly také některé britské banky, které v EHS zahájily sérii mediálních kampaní, propagující Velkou Británii a její ekonomiku.⁴⁵⁴

Mediální souboje mezi francouzskými politiky, Brity a jejich partnery z EHS však neutuchaly. Také britské veřejné mínění bylo vůči Francii stále značně negativně naladěno a jistá forma frankofobie v něm nadále přetrvávala.⁴⁵⁵ Napjatá atmosféra pokrizových dní přenesla i do některých dalších sfér britsko francouzských vztahů. První vlnu emocí vyvolalo rozhodnutí kabinetu zrušit oficiální návštěvu Francie, kterou měla v následujících dnech podstoupit mladší sestra královny Alžběty II. Margaret.⁴⁵⁶ Britský parlament se však obával, že by tento krok mohl posloužit jako záminka pro de Gaulle k dalšímu vyhrcování situace, a proto Macmillanovo rozhodnutí kritizoval. Negativně reagovala i část tisku. Překvapivě například *The Daily Mail*, který považoval tento úder de Gaullovi vzhledem k tomu, že „Francouzi milují britskou monarchii“ jednoznačně za přehnaný.⁴⁵⁷ „Moji francouzští kolegové si všichni mysleli, že by princezna Margaret zažila v Paříži, kde Francouzi smýšlí

⁴⁵¹ LUDLOW, P., *The European Community and the Crises of the 1960s: Negotiating the Gaullist Challenge*, Abingdon: 2006, s. 199-208.

⁴⁵² *The Daily Herald*, 12. 2. 1963, s. 2.

⁴⁵³ *The Newcastle Journal*, 4. 2. 1963, str. 2.

⁴⁵⁴ *The Newcastle Journal*, 7. 2. 1963, s. 2.

⁴⁵⁵ *The Daily Herald*, 8. 2. 1963, s. 6.

⁴⁵⁶ *The Daily Herald*, 9. 2. 1963, s. 2.

⁴⁵⁷ *The Scottish Daily Mail*, 8. 2. 1963, s. 2.

rojalisticky a britskou královskou rodinu zbožňují, opravdu krásné chvíle.“⁴⁵⁸ Výsledkem nových diskuzí bylo oznámení nové státní návštěvy Francie, na níž měla v nejbližších dnech vyrazit královna matka.⁴⁵⁹

Pozornost na osobu prezidenta de Gaulla se upínala i z jiných důvodů než pouze kvůli jeho teatrálnímu politickému vystupování. Na Generála byla totiž v průběhu února 1963 spáchána další série atentátů, ze kterých vyšel francouzský prezident téměř nepošramocen. O spiknutí zavraždit de Gaulla informoval britský tisk již 12. února a o týden později přinesl zprávy o tom, že francouzský prezident unikl útoku dalšího snipera.⁴⁶⁰ Pozornost k francouzskému prezidentovi přitahovaly také některé zásahy francouzské vlády do francouzských médií. Britský tisk nejprve s pohoršením komentoval odvysílání krátkého dokumentárního filmu o druhé světové válce, jenž jim připadal vůči spojencům až příliš kritický. Podle deníku *The Daily Herald*, zde byli spojenci vyličeni doslova jako „negramotní“ a dílo nápadně připomínalo propagandistické karikatury vydávané ve Francii v době německé okupace.⁴⁶¹

Tíživá situace, v níž se britská společnost na počátku roku 1963 najednou ocitla, na ni měla zásadní psychologický dopad. Najít všeobecně přijatelnou cestu, po kterou by se v budoucnu mohly ubírat nezbytné změny a reformy, bylo téměř nemožné. Ve zvláště atmosféře se sice objevil prostor pro nové ideje a koncepty, které nabízela například Liberální strana nebo vycházely z intelektuálního prostředí britské *New Left*. V britské společnosti však zatím chyběly předpoklady pro to, aby získaly významnější podporu. Liberální vize federalizované Británie byla pro většinu Britů na počátku 60. let nepřijatelná a výzvy levicových intelektuálů byly v očích veřejnosti diskreditovány příliš idealistickým postojem k Sovětskému svazu a metodami, které toho hnutí pro prosazování svých cílů používalo. Hesla jako například „*Not Great Power but a Great Nation*“, která pod sebou mnohdy skrývala propracované koncepce pro transformaci Británie, prozatím nenacházela nezbytný ohlas.⁴⁶²

⁴⁵⁸ *The Newcastle Journal*, 8. 2. 1963, s. 1.

⁴⁵⁹ *The Daily Herald*, 18. 2. 1963, s. 1.

⁴⁶⁰ *The Daily Herald*, 12. 2. 1963, s. 2; *The Daily Herald*, 16.2.1963, str. 1.

⁴⁶¹ *The Daily Herald*, 26. 1. 1963, s. 1.

⁴⁶² *The Peace News*, 8. 2. 1963, s. 4.

Detailní zprávu o průběhu posledních dnů Bruselských jednání přednesl Edward Heath před poslanci Dolní sněmovny již večer 30. ledna.⁴⁶³ Heath akcentoval přetrvávající podporu Pětky a odmítl názory, že by veto britské žádosti o vstup do EHS mohlo být něčím jiným než čistě politickým rozhodnutím generála de Gaulle, poplatným jeho geopolitickým koncepcím.⁴⁶⁴ Edward Heath poté čelil kritice jak opoziční Labour Party a Liberálů, tak útokům vnitrostranické opozice. Kritika Macmillanova kabinetu vyvrcholila následujícího dne, kdy na řadu přišly také diskuze o britských jaderných zbraních, hlasováním o nedůvěře vládě. I v této situaci se však ministerskému předsedovi podařilo získat dostatečnou podporu a vláda hlasování vyhrála většinou sto tří hlasů.⁴⁶⁵

Politická interpretace de Gaullova veta nalezla velký ohlas také v britském, zejména pravicově orientovaném tisku. Krátce po selhání bruselských jednání přinesl například deník *The Scotsman* grafické shrnutí de Gaullovy vize světového uspořádání, které podle tohoto deníku podmínilo vyloučení Velké Británie z EHS. Prezidentovo „Non“ v něm bylo spolu s právě probíhajícím de Gaullovým jednáním s Francovým Španělskem a snahou získat Dánsko pro plné členství v EHS jen dílčím krokem k zvýšení tlaku na Východní blok a transformaci mezinárodních a velmocenských vztahů v bipolárním světě. Jeho součástí mělo být podle autora článku například sovětsko čínská roztržka a v horizontu několika desetiletí demokratizace Sovětského svazu. Jeho další součástí měl být i vznik rozsáhlé demilitarizované, neutrální zóny, zahrnující celou severní, střední i jihovýchodní Evropu včetně sjednoceného Německa. Výsledkem by bylo nové tripolární uspořádání světak, přičemž hlavními centry moci měly být USA, Čína a sjednocená Evropa.⁴⁶⁶

Podrobnější diskuze o dopadech selhání vstupních jednání do EHS probíhala v britském parlamentu znovu 11. února 1963. Otázkou bylo zejména nalezení dostatečných alternativ pro zajištění expanze britského vývozu. Kabinet se nyní měl obnovit iniciativu ve spolupráci v rámci Commonwealthu a EFTA. Objevily se také myšlenky na expanzi obchodní výměny se zeměmi východního bloku.⁴⁶⁷ Kabinet

⁴⁶³*The Newcastle Journal*, 13. 2. 1963, s. 2.

⁴⁶⁴*Parliamentary Debates - House of Commons Official Reports*. (Hansard) HMSO: London, Vol. 671, 11. 2. 1963, s. 933-955.

⁴⁶⁵*The Times*, 1. 2. 1963, s. 7.

⁴⁶⁶*The Scotsman*, 2. 2. 1963, s. 4.

⁴⁶⁷*The Times*, 12. 2. 1963, s. 4.

navrhl také několik konkrétních kroků, které měly posílit vliv Velké Británie v EHS. Jednalo se především o posílení stálé diplomatické mise v Bruselu a iniciativnější práci příslušného oddělení ministerstva obchodu tzv. *Export Council for Europe*. 18. února 1963 se také mělo sejít zasedání Rady ESVO, které mělo odpovědět na novou výzvu ze strany EHS.⁴⁶⁸

Přestože se Macmillan postavil za pokračování proevropsky orientované politiky a odmítl Commonwealth jak jako politickou, tak ekonomickou alternativu k EHS, pokračovala konzervativní pravice ve straně podporovaná Beaverbrookovým tiskem s kampaní za obnovu bývalých svazků Britského impéria. „Commonwealth je stále s námi. Svět velkých a mocných národů britského původu.“⁴⁶⁹ Ke změně postoje ke Commonwealthu vyzval po Heathově řeči v Dolní sněmovně 30. ledna 1963 například Sir Derek Walter-Smith, jeden z hlavních představitelů euroskeptického proudu britské konzervativní politiky.⁴⁷⁰ Proti Macmillanovi vystupovali také další subjekty v spojené s konzervativní stranou. Mimo jiné například konzervativní uskupení *Monday Club*.⁴⁷¹ Cílem Macmillanových oponentů se nyní stalo především svolání konference ministrů obchodu zemí Commonwealthu, které by jednala o možnostech rozšíření vzájemných obchodních svazků.

S projevem vystoupil také Harold Wilson, prozatím stále pouze mluvčí Labour Party pro oblast mezinárodních vztahů. Podle Wilsona, pro kterého byla parlamentní debata o EHS posledním větším kolbištěm, kde získat hlasy pro blížící se volbu předsedy Labour Party, se měla nyní Británie soustředit na šest základních bodů. Především bylo nutné svolat konferenci ministrů obchodu zemí Commonwealthu, poté vyvinout iniciativu v otázce kooperace mezi ESVO, EHS a USA. Velká Británie měla dále co nejlépe využít možností nového kola jednání GATT. Wilson také zdůraznil nezbytnost restrukturalizovat britský průmysl a najít způsob, jak dosáhnout expanze ekonomiky bez hrozby inflace.⁴⁷² 14. února 1963

⁴⁶⁸ *The Newcastle Journal*, 13. 2. 1963, s. 2.

⁴⁶⁹ *The Daily Express - Scottish Edition*, 21. 1. 1963, s. 1.

⁴⁷⁰ *Parliamentary Debates - House of Commons Official Reports*. (Hansard) London, Vol. 670, s. 943-946.

⁴⁷¹ *The Daily Herald*, 4. 2. 1963, s. 2.

⁴⁷² *The Scottish Daily Mail*, 12. 2. 1963, s. 5.

Wilson úspěšně završil souboj s Georgem Brownem a byl zvolen předsedou strany. Zůstal jím následujících sedm let.⁴⁷³

Bruselská krize a selhání jednání o přijetí Velké Británie do EHS nabídly hlavní britské opoziční straně příležitost ke zvrácení cyklu prohraných parlamentních voleb, srovnatelnou snad jen s dopadem katastrofálního britsko francouzského angažmá v oblasti Suezské šíje na přelomu let 1956 a 1957. Obrat veřejného mínění k přetrvávajícím vnitřním problémům, které konzervativní vlády nebyly schopny uspokojivě vyřešit, otevíral nový prostor pro labouristický program. Selhání evropské politiky Konzervativní strany z něj pro mnohé nové voliče nyní činilo jediný prostředek k řešení přetrvávající stagnace.⁴⁷⁴ 27. února 1963 představil Wilson základní body labouristického programu na svém prvním veřejném televizním vystoupení ve funkci předsedy strany. Projev se nesl v optimistickém duchu. Wilson v podstatě přijal obvinění konzervativních oponentů a přihlásil se k myšlence znárodnění jisté části britské ekonomiky, především ocelářského průmyslu. Postavil se také za masivní investice do vědy a výzkumu a přislíbil reformu daňového systému.⁴⁷⁵ Wilsonův projev však také odhaloval neodvratný generační předěl, který v následujících letech čekal celou britskou společnost. „Stále je zde příliš zbytečných lidí (dead wood), a to nejen v zasedacích síních. Pokud by tito byli odstraněni a nahrazeni energickými mladými osobnostmi, vědci, manažery... britský průmysl by získal novou sílu doslova přes noc,⁴⁷⁶ parafrázoval Wilsonův projev redaktor Timesů.

„Angličtí fotbalisté mají zítra na stadionu v Parc des Princes lepší šance na to prorazit francouzskou obranu než tomu bylo v případě šancí našich bruselských vyjednávačů, snažících se obměkčit srdce generála de Gaulla.“⁴⁷⁷ Byť, nestalo se. V klíčovém zápase druhého kola kvalifikace na mistrovství Evropy (European Nations Cup) podlehla anglická reprezentace 27. února 1963 Francouzům pět dva. „Anglie gilotinována... De Gaulle dosáhl dvojitého vítězství. Nejdřív nás vyřadil ze Společného trhu a dnes v noci nás na Parc des Princes jeho fotbalisté střemhlav

⁴⁷³ *The Times*, 14. 2. 1963, s. 12, *The Times*, 15. 2. 1963, s. 10.

⁴⁷⁴ *The New Statesman*, 1. 2. 1963, s. 141.

⁴⁷⁵ *The Times*, 28. 2. 1963, s. 10.

⁴⁷⁶ *The Times*, 28. 2. 1963, s. 10.

⁴⁷⁷ *The Newcastle Journal*, 26. 2. 1963, s.12.

vykopli z evropského šampionátu.“⁴⁷⁸ Větší potupu si za dané situace v Británii dokázal představit jen málokdo.

Klíčová témata počátku roku 1963 postupně doznívala ještě dlouhou dobu. Mezi jimi také Vassalova aféra. Závěrečnou zprávu vydal Redcliffův tribunál až na konci dubna 1963. Kratce poté proběhla na toto téma také debata v britském parlamentu.⁴⁷⁹ Zpráva zprostila veškerých obvinění jak Thomase Galbraitha, tak lorda Carringtona. Galbraith získal nové odpovídající místo na ministerstvu dopravy.⁴⁸⁰ Zpráva však ostře kritizovala roli tisku v celé kauze. Některé příběhy, jež soud s Vassalem na podzim předchozího roku provázely, označila za zcela vykonstruované.

Výsledek vyšetřování však neuspokojil téměř nikoho. Většina britské veřejnosti viděla v rozsudku tribunálu pouze další akt protekcionismu vůči členům konzervativního vedení.⁴⁸¹ Aféra navíc velmi dobře posloužila také opozici, která na jejím základě mohla vést ostrou kampaň proti ostatním oblastem politiky vlády a diskreditovat je. Přirozeně mezi ně patřila také snaha o vstup do „chiméryckého“ EHS. Bitva mezi Whitehallem a Fleet Street, neblahé dědictví Redcliffova tribunálu, jejímž důsledkem byli také dva stále uvězněni novináři, tak pokračovala. Kabinet však zatím netušil, jakou příležitost k odvetě znepřátelený tisk v podobě Profumovy aféry brzy získá.⁴⁸²

Pokračoval také nový úkol lorda Hailshama. Po několikadenní spíše bouřlivé *tour* po severovýchodě Anglie Hailsham kabinetu představil první závěry.⁴⁸³ Komunistický *The Daily Worker* dokonce přinesl zprávy o organizaci protestního pochodu podobnému těm z 30. let, jenž se měl stát vyvrcholením protestních akcí, které měly Hailshamovu cestu na severovýchodě provázet.⁴⁸⁴ K vypracování úplného komplexního plánu však bylo k velké nelibosti obyvatel na severovýchodě ještě velmi daleko i po několikaměsíční činnosti nového ministra.⁴⁸⁵ Základní body programu pro

⁴⁷⁸ *The Newcastle Journal*, 28. 2. 1963, s. 12.

⁴⁷⁹ EVANS, H., *Downing Street Diary: The Macmillan Years 1957-1963*, London, 1981, s. 66, 263.

⁴⁸⁰ *The Times*, 4.5.1963, s. 10.

⁴⁸¹ EVANS, H., *Downing Street Diary: The Macmillan Years 1957-1963*, London, 1981, s. 66, 263.

⁴⁸² Sampson, A., *Macmillan: A Study in Ambiguity*. London, 1967, s. 200.

⁴⁸³ *The Times*, 13. 2. 1963, s. 14.

⁴⁸⁴ *The Daily Worker*, 14. 3. 1963, s. 1.

⁴⁸⁵ *The Times*, 7. 3. 1963, s. 5.

severovýchod Hailsham nastínil před zástupci *North East Development Council* až v červnu 1963 a i ty byly spíše obecného rázu a u veřejnosti vzbudily spíše nevoli.⁴⁸⁶

Mimo prací na nové hospodářské politice pro specificky postižené regiony Velké Británie pokračovala také příprava centrální ekonomické strategie pro další léta. Zima let 1962-1963 byla v čísle 1 londýnské Bridge Street, kde v poněkud pochmurných kulisách sídlila hlavní budova NEDC (*National Economic Development Council*), obdobím velmi hektickým. Na padesát zaměstnanců jejího plánovacího aparátu pracovalo na dokončení souhrnné zprávy o stavu a vyhlídkách britského průmyslu, která musela být dokončena před začátkem přípravy nového rozpočtu. Klíčový význam měla především činnost ekonomického oddělení, vedeného Sirem Donaldem MacDougalem. MacDoughall měl již od druhé světové války pověst vynikajícího ekonomu a plánovače. Tradovalo se o něm, že patřil mezi těch několik málo ekonomů, kteří byli schopni shrnout ekonomické argumenty na zadní stranu dopisní obálky a tak, aby byli srozumitelné i pro Churchilla. Mimo odborného personálu se zde setkávali zástupci vlády, opozice, průmyslu i profesních organizací. Mezi členy rady patřili například Reginald Maudling, šéfové britských odborů Frank Cousins a George Woodcock či známý britský loďař John Hunter.⁴⁸⁷

Konečnou verzi zprávy *Neddy* představila 28. února 1963. Kabinet následně přijal její návrhy jako oficiální a zavázal se použít je jako východisko při přípravě nového rozpočtu, která na kabinet v průběhu února čekala. Zpráva byla nejprve zpracovávána pod pracovním názvem „Překážky rychlejšího růstu“, nicméně brzy bylo rozhodnuto ji přejmenovat na optimističtější „Podmínky příhodné pro dosažení rychlejšího růstu.“ Zpráva byla nakonec na počátku roku 1963 po částech postupně publikována a veřejnosti představena jako „Hospodářský růst ve Spojeném království do roku 1966“.⁴⁸⁸ I nadále bylo jejím cílem dosažení průměrného čtyř procentního hospodářského růstu pro období mezi lety 1961 a 1966. Na počátku roku 1963 to tedy znamenalo ambiciózní cíl dotlačit úroveň růstu ekonomiky alespoň na pět procentních bodů ročně. Jednalo se však spíše o souhrn současných problémů, prognóz a požadovaných cílů. Konkrétní opatření zůstávala otázkou.⁴⁸⁹ Konzervativci také zahájili novou kampaň proti labouristické opozici. Jejím jádrem byla propagační

⁴⁸⁶ *The Times*, 15. 6. 1963, s. 12.

⁴⁸⁷ *The Observer*, 3. 2. 1963, s. 5.

⁴⁸⁸ *The Times*, 7. 3. 1963, s. 12.

⁴⁸⁹ *The Times*, 28. 2. 1963, s. 17.

brožura Entitled to Know, již Conservative Central Office začala počátkem roku 1963 distribuovat. Ta útočila především na politiku znárodnování. Uváděla sbírku některých projevů labouristických politiků a výslovně také vyjmenovávala jednotlivé podniky, kterých by se v případě vítězství Labour ve volbách znárodnění týkalo

Macmillanovi se přes krizi počátku roku 1963 podařilo obstát při hlasování o důvěře a udržet si vůdčí postavení ve straně. Konzervativní vláda prozatím také odolávala tlaku na opozice na vyhlášení předčasných voleb či alespoň oznámení konkrétního termínu jejich konání.⁴⁹⁰ Popularita kabinetu i samotného ministerského předsedy však prudce klesala a následující měsíce přinesly jejich reputaci další těžké rány. V říjnu 1963 se Macmillan vzhledem k blížícím se parlamentním volbám a zhoršujícím se zdravotním problémům rozhodl odstoupit. Volba jeho nástupce, jímž se stal současný ministr zahraničí Alexander Douglas-Home, však vzbudila spíše zklamání. Kompromisní kandidát, kterého za svého nástupce doporučil sám Macmillan, byť byl prvotřídním hráčem kriketu, nemohl uspokojit volání části Konzervativní strany i britské veřejnosti po novém dynamickém vedení, které by dokázalo očistit stranu od bahna předchozích let a čelit novému Wilsonovu stylu vedení Labour Party. Ve volbách v říjnu 1964 ztratili konzervativci ve sněmovně šesát jedna křesel. Novým ministerským předsedou se stal Harold Wilson.

⁴⁹⁰ *The Newcastle Journal*, 22. 2. 1963, s. 1.

Závěr

„Musíme vyvážet, nebo zemřít!“ Tímto zvoláním na závěr projevu, jenž byl součástí širší kampaně vedené Konzervativní stranou za účelem propagace nové, proevropsky orientované politiky, musela na schůzce Konzervativní společnosti univerzity v Newcastleu Irene Ward, konzervativní poslankyně za severoanglický obvod Tynemouth, odzbrojit všech sedmnáct přítomných posluchačů.⁴⁹¹ O několik měsíců později psal studentskému publiku též univerzity redaktor školního periodika *Newcastle Courier*, že příprava na členství v EHS je především „válkou s leností a s nezájmem“.⁴⁹² Stejný deník si za nějaký čas také postěžoval na značnou apatii, s níž ve srovnání s problematikou rasismu, kolonialismu či náboženství k EHS studenti přistupují.⁴⁹³ Právě proběhlou diskuzi mezi představitelem proevropské, lobbyistické organizace *United Europe Association* R. D. Sheafem a J. F. Grayem, hlavou místní buňky *Anti-Common Market League*, jež se tématem britské účasti na Společném trhu zabývala, komentoval slovy: „Mnoho úctyhodného řečnění, ale bez života.“⁴⁹⁴ „Nevěřil Macmillanovi a vyjadřoval silné anti-německé pocity, jež se datovaly až do doby první světové války. Vyjadřuje se dogmaticky a nesouvisle a oblečen do modrého obleku, pan Gray konečně nazval EHS mýtem a pastí.“⁴⁹⁵ Dále v průběhu debaty naopak argumentoval jeden ze zastánců britského členství v EHS: „Jdeme do Evropy, abychom vyléčili její neduhy, ne naše.“⁴⁹⁶ A když nakonec generál de Gaulle britskou snahu na počátku roku 1963 vetoval, vyzvali účastníci diskuze v již zmíněné *Conservative Society* “prezidenta Bonaparta IV.“ k opětovnému odchodu na Elbu a proklamovali, že, přestože rozhodně nemají v úmyslu se nyní od Evropy zcela odříznout, litují, že vláda vsadila vše neprozřetelně na jednu kartu.⁴⁹⁷

Tyto zdánlivě zlomkovité a chaoticky působící črty z mikrokosmu univerzity v severoanglickém Newcastleu velice výstižně charakterizují průběh, podobu i limity veřejné debaty nad „evropskou otázkou“, jež v Británii probíhala od podání žádosti v červenci 1961 až do ukončení přístupových jednání v únoru 1963. V průběhu tohoto

⁴⁹¹ *Newcastle Courier*, 22. 11. 1961, s. 1.

⁴⁹² *Newcastle Courier*, 28. 2. 1961, s. 2.

⁴⁹³ *Newcastle Courier*, 22. 2. 1962, s. 1.

⁴⁹⁴ *Newcastle Courier*, 7. 3. 1962, s. 6.

⁴⁹⁵ *Newcastle Courier*, 7. 3. 1962, s. 6.

⁴⁹⁶ *Newcastle Courier*, 7. 3. 1962, s. 6.

⁴⁹⁷ *Newcastle Courier*, 7. 2. 1963, s. 6.

období přešla britská veřejnost od většinového souhlasu s účastí na projektu jednotného evropského trhu k jeho zřejmému odmítnutí. Podporu si EHS uchovalo pouze u tradičně mu nakloněných skupin britské inteligence a umírněných politiků na středu politického spektra. I ti však museli uznat, že v současné chvíli není vstup Velké Británie možný nejen vzhledem k odmítavému postoji francouzské hlavy státu, ale také, přestože to Macmillanův kabinet cíleně odmítal, kvůli nesouhlasu a nespokojenosti britské společnosti.

Pro tu bylo typické zejména politické chápání procesu evropské integrace, a později, také de Gaullova veta. Přestože se ve zpravodajství britského tisku v případě lednové konference francouzské hlavy státu zprvu v některých případech objevily náznaky přístupu, který později zaujal A. Moravscik, tedy že hlavním motivem k vetu byl francouzský zájem na jednotné zemědělské politice, ubíral se směr politizace této otázky v britském veřejném mínění jiným směrem. Ten vycházel jak z pragmatických potřeb konzervativní vlády, jejíž propagační kampaň se pomocí politických faktorů pokoušela ospravedlnit tento do značné míry riskantní krok a jeho možné krátkodobé, negativní, ekonomické dopady, tak z vnitřních potřeb britské společnosti, jejíž „zkušenost“ či „interpretační mřížku“ od konce druhé světové války určovaly studená válka, dekolonizace a ekonomická-průmyslová stagnace. Zemědělský systém, byť byl nesmírně nákladný a stále hůře únosný, byl naopak jednou z mála věcí, kterou Británie na počátku 60. let 20. století považovala za propracovanou a funkční.

Prosazování politické interpretace evropské integrace však v Británii do jisté míry přispívalo k uchování tradiční formy „evropského cítění“ obyvatel tohoto ostrovního státu, pro které zůstal typický atlantický rozměr a odmítání supranacionalismu. Evropskému federalismu se v této době myšlenkově opravdu přiblížili pouze britští liberálové, jejichž vliv byl však ve Velké Británii omezený.

Pro britskou společnost znamenal pokus o vstup do EHS další z impulsů k sebereflexi a retrospekci. Evropská otázka jako součást veřejné debaty o probíhající transformaci velmocenského postavení Británie a proměnách její identity, pronikla až k samým kořenům společnosti. Vstupovala a prolínala se s tak zásadními tématy, jakými byla a jsou pro britskou historickou paměť například 30. léta 20. století, dekáda, jež na zbytek 20. století v mnohém předurčila vnitřní vývojové trendy britské společnosti, dekáda jež přinesla, hospodářskou krizi, politiku appeasementu, počátky

budování sociálního státu, vytvoření imperiálních preferencí a počátek působení sil, které v průběhu následujících desetiletí vedly v Británii k vzniku postindustriální společnosti.

Postoje britské veřejnosti k EHS do značné míry determinovala také zkušenost druhé světové války. Toto téma, především jeho část připadající na období od pádu Francie do vstupu SSSR do války, kdy Británie sama bojovala proti Hitlerovi, se v průběhu 40. a 50. let 20. století stalo významnou součástí národního mýtu a bylo v britských médiích stále velmi živé. Do komunikace s kontinentálními státy přitom přinášelo spíše negativní aspekty, nacionalismus a pocit jistého zneuznání, pramenící z toho, že ne Británii ale SRN s Francií se stávaly dominující ekonomickou a politickou silou v poválečné Evropě. Postoje britského veřejného mínění k EHS rovněž ovlivňovala jistá forma přetrvávající hrdosti na nepřerušenou demokratickou tradici a z ní vyplývající přesvědčení o vlastní jedinečnosti patrné jak na britské pravici tak mezi britskými socialisty.

Macmillanovo rozhodnutí ucházet se o vstup do EHS rozhodně nepostrádalo odvahu ani vizi. Jednalo se však o pragmatický krok motivovaný jak hospodářskými tak politickými zájmy Velké Británie. Přestože velmocenská role Spojeného království stála na vrcholu Macmillanovy éry na svém sklonku, na tomto závěrečném citátu britského ministerského předsedy stále zůstává mnoho pravdy. „...*the President carries a greater burden, but I carry quite a heavy one...*”⁴⁹⁸

⁴⁹⁸ *Parliamentary Debates*, 1962, Vol. 655, s. 643.

The First British Application to the EEC and its Reflection in the British Press: Contribution to History of Great Britain in 20th Century: Summary

In July 1961 applied British government lead by conservative Prime Minister Harold Macmillan for membership in the European Economic Community. The following two years of the Brussels negotiations aroused in British public opinion a growing amount of debates and discussions which dealt not only with the attitudes of the British to Europe and European integration but also with the development of Britain's policies, society and identity. Analysis of this public debates, which peaked at the time of de Gaulle's veto of the British application in January 1963, stands as the main topic in this diploma paper.

First two chapters deal with response of the British public to the announcement of the application and examine the resulting debates in context of British internal development and home policies of Conservative, Labor and Liberal Party. The third bloc concentrates on the matter of the British membership in the Common Market with respect to the public perception of the development of the British defense policies and British military relations with France.

Further on, the diploma paper focuses also on the main issues of the public debate on the European question in the autumn of 1962 when the political parties annual conferences and the conference of the Commonwealth Prime Ministers gave another major impetus to the development of European attitudes of the British public.

Concluding with the analysis of the public debate in the British press during the Brussels crisis, the diploma paper examines the British attitudes to Europe and France and maintains that the British public in general perceived the EEC predominantly as a political project with serious economic consequences.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Editované prameny

Britain and European Integration Since the Second World War, ed., GREENWOOD, S., Manchester: Manchester University Press, 1996

British general election manifestos, 1959-1987, ed., CRAIG, F., Aldershot: PRS, 1990

The Origins and Development of European Integration: A Reader and Commentary, ed., STIRK, R., WEIGHALL, D., London and New York: Pinter, 1995

Documents on the History of European Integration, ed., LOTH, W., Berlin: De Gruyter, 1985

Parliamentary Debates - House of Commons Official Reports (Hansard)
London: HMSO

Statements and Declarations of the Action Committee for the United States of Europe 1955-1967, London: Chatham House, 1969

Internetové zdroje

People Count - Liberal Party manifesto 1959, www.politicalresources.net (23.7.2010).

Think for Yourself - Liberal Party manifesto 1964, ww.politicalresources.net (23. 7. 2010).

The Times (červen 1961- únor 1963), www.timesonline.co.uk (13. 7. 2011)

Nevydané prameny

Denní tisk

The Daily Express - Scottish Edition (červen 1962 - únor 1963)

The Daily Herald (červen 1962 - únor 1963)

The Daily Mail - Scottish Edition (červen 1962 - únor 1963)

The Daily Worker (červen 1961 - únor 1963)

The Evening Chronicle (prosinec 1962- únor 1963)

The Financial Times (červen 1961 - únor 1963)

The Guardian (červen 1962 - únor 1963)

The Newcastle Courier - incomplete edition (červen 1961 - únor 1963)

The Newcastle Journal (prosinec 1962- únor 1963)

The Observer (červen 1962 - únor 1963)

The Peace News (červen 1962 - únor 1963)

The Scotsman (červen 1962 - únor 1963)

Časopisy

Economist (červen 1961 - březen 1963)

Encounter (červen 1961 - březen 1963)

Listener (leden 1961 - březen 1963)

Liberal News (červen 1961 - březen 1963)

New Statesman (červen 1961 - březen 1963)

Private Eye - incomplete edition (červen 1961 - březen 1963)

Punch (červenec 1961 - březen 1963)

Reconciliation (červen 1961 - březen 1963)

Spectator (červen 1961 - březen 1963)

Literatura

Meomoárová literatura

CASTLE, B., *Fighting All the Way*. London: Pan, 1994

GAULLE, CH. de, *Memoirs of Hope: Renewal 1958-1962; Endeavour 1962*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1971

GRIMMOND, J., *Memoirs*. London: Heineman, 1979

EVANS, H., *Downing Street Diary: The Macmillan Years 1957-1963*. London: Hodder and Stoughton, 1981

JEBB, G., *Memoirs of Lord Gladwyn*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1972

MACMILLAN, H., *At the End of the Day (1961-1963)*, London: Macmillan, 1977

ROLL, E., *Crowded Hours*, London: Faber, 1985

Primární literatura

BELOFF, N., *The General Says No: Britain's Exclusion from Europe*, Harmondsworth: Penguin, 1963

CAMPS, M., *Britain and the European Community, 1955-1963*, Oxford: Oxford University Press, 1964

CORBET, H., *Britain, not Europe*. Anti-Common Market League: London, 1962

Growth of the United Kingdom Economy 1961-1966, London: NEDC-HMSO, 1963

MACMILLAN, H., *Britain, Commonwealth and Europe*, London: Britain in Europe, 2001

NEWHOUSE, J., *De Gaulle and the Anglo-Saxons*, Viking Press: New York, 1970

MEADE, E., *Common Market: Is there an alternative?* London: Institute of Economic Affairs, 1962

NEDC, *Growth of the United Kingdom Economy 1961-1966*, London: HMSO, 1963

PICKLES, W., *Not with Europe: the Political Case for Staying out*, Fabian Society: London, 1962

SAMPSON, A., *Anatomy of Britain*, London: Hodder and Stoughton, 1962

SAMPSON, A., *Macmillan: A Study in Ambiguity*, London: Penguin, 1967

SHANKS, M., *Stagnant Society: A Warning*, London: Penguin, 1961

Sekundární literatura

Monografie

BAKER, D., ed., *Britain for and against Europe: British Politics & the Question of European Integration*, New York: Oxford University Press, 1998

BANGE, A., *The EEC Crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*, Houndmills, Basingstoke: Macmillan, 2000

BELL, P., *France and Britain 1940-1994: The long Separation*. Londýn: Longman, 1997

BERNSTEIN, S., *The Republic of De Gaulle, 1958-1969*, New York: CUP, 1993

BOZO, F., *Two Strategies for Europe: De Gaulle, the United States and the Atlantic Alliance*, Lanham, MD.: Rowman and Littlefield, 2001

BRIVATI, B., JONES, H., *From Reconstruction to Integration: Britain and Europe since 1945*, London: Leicester University Press, 1993

BROAD, R., *Labour European Dilemmas: from Bevin to Blair*, Basingstoke: Palgrave, 2001

COOK, CH., *A short history of the Liberal Party, 1900-2001*, Basingstoke: Palgrave, 2001

CURRAN, J., SEATON, J., *Power Without Responsibility: The press and broadcasting in Britain*, London and New York: Routledge, 1997

DEVINE, T. M., ed., *Scotland and the Union 1707-2007*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2008

DINAN, D., *Europe Recast: A History of European Union*, Basingstoke: Palgrave, Macmillan, 2004

GIAQUE, J. G. *Grand Designs and Visions of Unity: The Atlantic Powers and the Reorganisation of Europe, 1955-1963*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2002

GEORGE, S., *Britain and the European Community: the politics of semi-detachment*, Oxford: Clarendon Press, 1992

GILLINGHAM, J., *European Integration 1950-2003: Superstate or New Market Economy*, Cambridge: CUP, 2003.

GOWLAND, D., TURNER, A., *Reluctant Europeans: Britain and European Integration 1945-1998*, London: Longman, 2000

GRIFFITHS, R., WARD, S., *Courting the Common Market 1961-1963*, London: Lothian Press, 1996

- GRIFFITHS, R., GIRVIN, B., *The Green Pool and the Origin of the Common Market Agricultural Policy*, London: LP, 1995
- HANRIEDER, F., *West German Foreign Policy, 1949-1979*, Santa Barbara: Westview Press, 1980
- HARRISSON, B., *Seeking a Role: The United Kingdom, 1951-1970*, Oxford: Clarendon Press, 2009
- HARVIE, CH., *Scotland and Nationalism: Scottish Society and Politics, 1707-1977*, London: William Clowes & Sons, 1977
- HORNE, A., *Macmillan 1957-1986*, London: Macmillan, 1988
- KAISER, W., *Using Europe, Abusing the Europeans: Britain and European Integration, 1945-1963*, Londýn: Macmillan, 1996
- HORČIČKA, V., KOVÁŘ, M., *Dějiny evropské integrace I-II*, Praha: Triton, 2006
- LIEBER, R., *British Politics and European Unity: parties, elites and pressure groups*, Berkeley: The University of California, 1970
- LUDLOW, P., *Dealing With Britain: the Six and the UK application to EEC*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997
- LUDLOW, P., *The European Community and the Crises of the 1960s: Negotiating the Gaullist Challenge*, Abingdon: Routledge, 2006
- LUDLOW, P., *A Failed Enlargement: The Six and the First British Application to EEC, 1961-1963*, Oxford: OUP, 1995
- LUŇÁK, P., *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Libri: Praha, 1997.
- MAY, A., *Britain and Europe since 1945*, London and New York: Longman, 1999
- MAHAN, E., *Kennedy, de Gaulle, and Western Europe*, Houndmills: Palgrave-Macmillan, 2002
- MILWARD, A., *The European Rescue of the Nation State*, New York: Routledge, 2000
- MILWARD, A., *The Rise and Fall of National Strategy, 1945-1963*, London: Whitehall History Publishing, 2002
- MOON, J., *European Integration in British Politics, 1950-1963*, Dartmouth: Aldershot, 1985
- MORAVCSIK, A., *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Londýn: UCL Press, 1999

- PAGEDAS, C., *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1960-1963*, London: Frank Cass, 2000
- SANDBROOK, D., *Never Hat it So Good: A History of Britain From Suez to the Beatles*, London: Abacus, 2006
- SEYMOUR-URE, C., *The British Press and Broadcasting since 1945*, Oxford: Blackwell, 1991.
- TAYLOR, P., *British Propaganda in the Twentieth Century: Selling Democracy*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999
- TAYLOR, M., YOUNG, N., (ed.), *Campaigns for Peace*, Manchester: Manchester University Press, 1987
- THORPE, A., *A history of the British Labour Party*, Basingstoke: Palgrave-Macmillan, 2008
- TRATT, J., *The Macmillan Government and Europe*, Basingstoke: Macmillan, 1996
- TURNER, J., *Macmillan*, London: Macmillan, 1994
- VEBER, V., *Dějiny sjednocené Evropy*, Praha: LN, 2004
- VINEN, J., *France 1934-1970*, Basingstoke: Macmillan, 1996
- WILKES, G., ed., *Britain's Failure to Enter the European Community 1961-1963: The Enlargement Negotiations and Crises in European, Atlantic and Commonwealth Relations*, London and Portland: Frank Cass, 1997
- WINAND, P., *Eisenhower, Kennedy and the United States of Europe*, Basingstoke: Macmillan, 1993

Studie

BOEHM, L., "Our Man in Paris: The British Embassy in Paris and the Second UK Application to Join the EEC, 1967-1976" in: *Journal of European Integration History*, Vol. 10, No. 2, 2004

LOTH, W., "De Gaulle und Europa: Eine Revision" in: *Historische Zeitschrift*, Vol. 253, 1991

BURGESS, S., EDWARDS, G., "The Six Plus One: British Policy-Making and the Question of European Economic Integration" in: *International Affairs*, Vol. 64, No. 3, 1988

CRAFTS, R., "The Golden Age of Economic Growth in Western Europe, 1950-1973" in: *The Economic History Review-New Series*, Vol. 48, No. 3, 1995

DAVIS, R., "The Problem of de Gaulle: British Reactions to the General de Gaulle's Veto of the UK Application to Join the Common Market" in: *Journal of Contemporary History*, Vol. 32, No. 4, 1997

GIANQUE, J., "The United States and Political Union of Western Europe, 1958-1963" in: *Contemporary European History*, Vol. 9., No. 1, 2000

KAISER, W., "The Bomb and Europe: Britain, France and the EEC entry negotiations (1961-1963)" in: *Journal of European Integration History*, Vol. 1, No. 1, 1995

LEE, D., "Endgame at the Kennedy Round: A Case Study of Multilateral Economic Diplomacy" in: *Diplomacy and Statecraft*, Vol. 12, No. 3, 1999

MORAVCSIK, A., "De Gaulle between Grain and *Grandeur*: The Political Economy of French EC Policy, 1958-1970 (Part 1)" in: *Journal of Cold War Studies*, Vol. 2, No. 2, 2000

MORAVCSIK, A., "De Gaulle between Grain and *Grandeur*: The Political Economy of French EC Policy, 1958-1970 (Part 2)" in: *Journal of Cold War Studies*, Vol. 2, No. 3, 2000

PINE, M., "British Personal Diplomacy and Public Policy: The Soames Affair" in: *Journal of European Integration History*, Vol. 10, No. 2, 2004

SCHWABE, K., "The Cold War and European Integration, 1947-1963" in: *Diplomacy and Statecraft*, Vol. 12, No. 4, 2001

STEINNES, K., "The European Challenge: Britain's EEC Application in 1961" in: *Contemporary European History*, Vol. 7, No. 1, 1998

TOSCHI, S., "Washington, London, Paris, and Untenable Triangle (1960-1963)" in: *Journal of European Integration History*, Vol. 1, No. 2, 1995

ZIMMERMANN, H., "The Sour Fruits of Victory: Sterling and Security in Anglo-German Relations during the 1950s and 1960s" in: *Contemporary European History*, Vol. 9, No. 2, 2000